

33-508-78
13.3.1
Kčs 21,—

KRISTIANOVA
LEGENDA

KRISTIANOVA LEGENDA

S·VEN
ZEZLA
VVS DVX

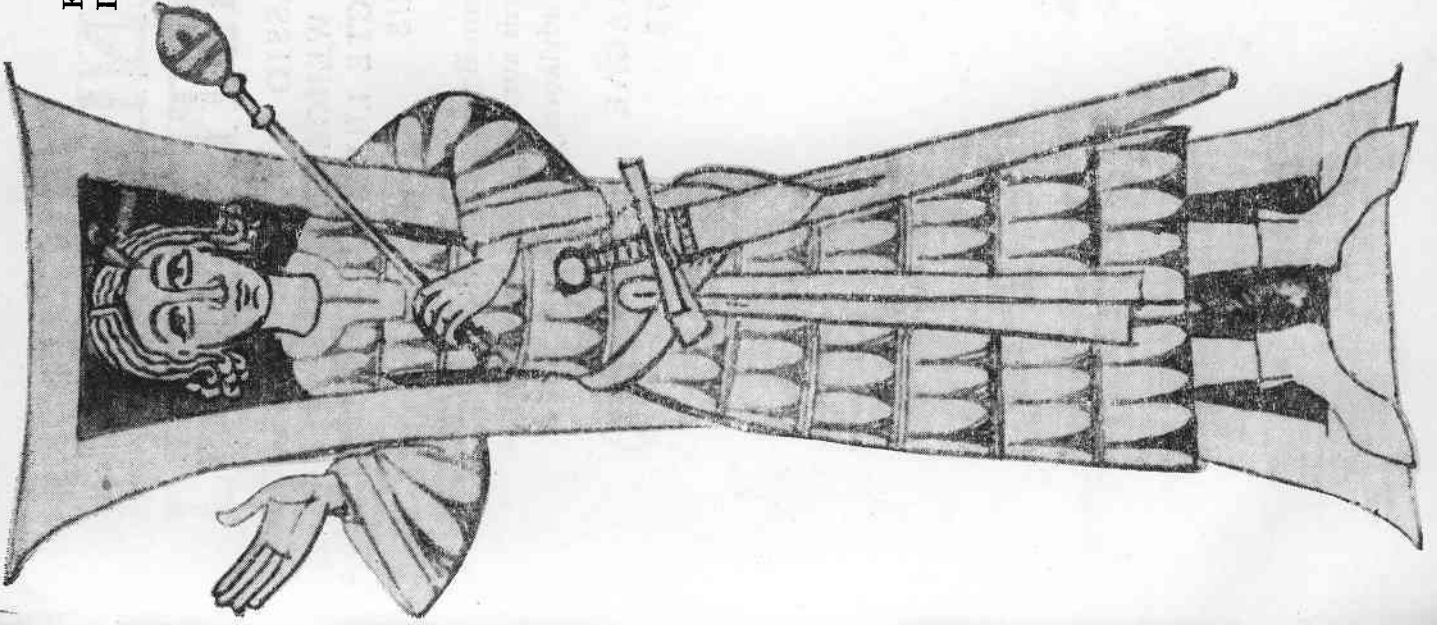

(VYŠEHRAĐ)

LEGENDA
CHRISTIANI

KRISTIÁNOVA
LEGENDA

LEGENDA CHRISTIANI

VITA ET PASSIO
SANCTI WENCESLAI
ET SANCTE LUDMILE
AVE EIUS

Edidit, in linguam Bohemicam vertit,
commentariis auxit
Jaroslav Ludvíkovský

PRAGAE
1978

KRISTIÁNOVA LEGENDA

ŽIVOT A UMUČENÍ
SVATÉHO VACLAVA
A JEHO BÁBY
SVATÉ LUDMILY

K vydání připravil, přeložil
a poznámkami opatřil
Jaroslav Ludvíkovský

PRAHA
1978

NA PAMĚŤ SVĚ ŽENY
MUDr. MARIE VŠEVIDOVÉ-LUDVÍKOVSKÉ

© Jaroslav Ludvíkovský
1976

Incipit vita et passio
sancti Wenceslai
et sancte Ludmily
ave eius.

(PROLOGUS.)

Pro. 1 Domino et ter beato sancte ecclesie Dei Pragensis
secundo pontifici Adalberto humillimus et omnium
monachorum nec dicendus infimus frater, solo nomine
Christianus, in Christo Iesu prosperis successibus ad
5 vota pollere.

Passionem beati Wenceslai simul cum ava sua beate
memorie Liudmila, qui velut nova sidera lumine virtu-
tum suarum patriam suam Bohemiam cum omnibus
gente irradiant, diversis compositionibus et non pleni-
10 ter disertam reperiens, dignum duxi, ut vestram sancti-
tatem, qui ex eodem tramite lineam propaginis tra-
hitis, adirem, quo ex iussione vestra simul et licentia
aliquo modo eam corrigerem, vel si qua deessent, hos,
qui adhuc superstitēs essent, senes seu religiosos quos-
15 que, qui eorum gesta vel acie oculorum hausissent seu
auditu aliorum narratione comperissent, percontarer
atque hec adderem. Quod etiam sollicitus fui agere
non iactancie cuiusdam causa, quippe cum omni-
modis imperitus sim sermone et ab omni lepore ver-
20 borum extraneus — quamvis si hec cuncta in promptu
forent, moles tamen peccaminum ad merita tantorum
propalanda devitaret. Sed quia inepcie nostre simul
et pigricie maxime sunt, studiaque nostra, studiis sco-
lasticorum comparata, studia esse desistunt, non des-
25 perans de venia ob enormitatem criminum, prout
vires suffecerint, ex adiuvamine ipsorum sanctorum
confidens, ut se res habeat, aggrediar exarare stilo.

Počíná se život a umučení
svatého Václava
a jeho báby
svaté Ludmily

PŘEDMLUVA

Přebraženému Pánu, svatě boží církve pražské dru-
hému biskupu Vojtěchovi bratr nejpokornější a ani
názu posledního ze všech mnichů nezasluhující,
křesťan toliko svým jménem Kristián, přeje v Kristu
Ježíši, aby došel hojného a šťastného splnění svých
modliteb.

Shledávaje, že umučení blahoslaveného Václava
a jeho báby Ludmily blahoslavené paměti, kteří jako
nové hvězdy ozařují světem svých ctností vlast svou
Čechy a všecken jejich lid, bylo vylíčeno neúplně
a v skladbách sobě odporujících, pokládal jsem za
vhodno obrátiti se k Vaší Svatosti, jenž z téhož rodu
svůj původ odvozujete, abych z Vašeho rozkazu
a s Vaším svolením toto líčení poněkud opravil, nebo
kdyby v něm něco chybělo, abych se vypytal někte-
rých starců nebo mnichů, pokud ještě jsou na živu
takoví, kteří skutky oněch světců na vlastní oči viděli
nebo o nich z vypravování jiných slyšeli, a tím abych
je doplnil. A nevěnoval jsem se této práci z nějaké
touhy po slávě, poněvadž jsem zcela neznalý vý-
mluvnosti a veškerá krása slov je mně cizí - ačkoli,
i kdyby se mi toho všeho v hojnosti dostávalo, pře-
ce by mi třha mých hříchů bránila v oslavení zásluh tak
velkých světců. Jakkoli však má nedostatečnost a ne-
schopnost je převeliká a jakkoli vzdělání mé, srovná-li
se se vzděláním lidí učených, přestává býti vzděláním,
přece neztrácejte přes nesmírnost svých vin naděje na
odpuštění a důvěruje v pomoc právě těchto svatých,

pokusím se, pokud mé síly stačí, vypsati události tak, jak se vskutku staly.

Ale nejprve musím říci toto: Kdyby ostatky tak vynikajících svatých a tak hodných svědků Kristových, oplývající divy znamenitých zázraků, chovali v zemích Lotharovců nebo Karlovců anebo jiných křesťanských národů, byli by již dávno tyto události, abych tak řekl, zlatým písmem vyličili a byli by je oslavili zpěvem responsorií a antifon a výmluvnými kázáními i stavbou mnohých klášterů, třebaže se sami mohou radovat, že mají ctihodné ostatky těchto podobných mučedníků, vyznavačů, panen a jiných svatých. Kdežto my, kteří světců vůbec postrádáme a jen tyto dva, abych tak vyznal, po Bohu máme, chováme se k nim jaksi nedůstojně, a ačkoli den co den vidíme, my nehodní, divy jimi způsobené, jakoby v nevěře setrváváme a jim sloužití zapomínáme. Jen tolik budíž pověděno o naší netečnosti.

Nyní Vás snažně prosím, slovnutný biskupe a nejdražší synovče, poněvadž jste mne nehodného přiměl k této práci, abyste mne podporoval modlitbami u společného našeho ochránce, aby on, jenž Vám dopomohl svými zásluhami dosáhnouti hodnosti biskupské, zatím co pro Vás v příštím životě získá u Krista Pána korunu slávy za užitek odevzdaný ze svěřených ovcí, mně ráčil vymoci aspoň odpuštění hříchů. Dále Vás naléhavě prosím, abyste svou znamenitou moudrostí zahladil na této mé práci to, co nemoudrého má pošetilost ze sebe vydala, a svou učенostí abyste ji ozdobil. Také ji račte svým povzržením opatřit, aby aspoň ve Vaší diecési směla býtí opisována a čtena.

Tolik tedy krátce předeslavše, přistupme, opírajíce se jak o zásluhy blahoslaveného mučedníka, tak o Vaše

Sed in primis hoc dicendum, quomodo si talium tamque precipuorum sanctorum atque ydoneorum
30 testium Christi gleba in partibus Lutheringorum seu Carlingorum ceterarum vel Christianorum gentium contineretur, insignium miraculorum virtutibus ver-
nans, olim gesta hec aureis, ut ita dixerim, apicibus
depinxissent, sponsoriorum cantilenam cum anti-
35 fonis, adiectis sermonum exortacionibus, decorassent, cum plurimorum menibus cenobiorum, quamvis ipsi
horum similia [sanctorum] martyrum, confessorum, virginum reliquorumque sanctorum exultent possi-
dere venerabilia pignora. At nos horum carentes cunc-
40 torum, hos, ut ita fatear, post Deum solos habentes, quasi indigne tractamus eorumque de die in diem indigni virtutes videntes, veluti increduli manemus, eis servire dissimulamus. Hactenus de nostra desidia dixisse sufficiat.

45 Nunc vos deprecor, pontifex inclite et nepos carissime, ut qui me immeritum hoc opus subire fecistis, precibus aput communem patronum iuvetis, ut qui vos meritis
suis ad pontificale decus conscendere statuit, dum vobis in futuro aput Christum dominum coronam
50 glorie pro reportato lucro de creditis ovibus acquiescit, nobis saltem veniam criminum impetrare dignetur. Vestra etiam illustri sapientia, quod nostra fatuitas insipienter ebullivit, obnixè petimus oblitte-
rari atque doctrina vestra decorari. Auctoritate etiam
55 vestra hec eadem firmare dignemini, quo saltem per parrochiam vestram scribatur legaturque.

Huius itaque breviter prelibatis, ad gesta eadem propalanda accingamur, tam meritis beati martyris quam

precibus vestris suffulti, auxiliante domino nostro et
60 salvatore Iesu Christo.

(1.)

1,1 Moravia, regio Sclavorum, antiquis temporibus fama
memorante creditur et noscitur Christi fidem percep-
pisse, Augustini, magnifici doctoris, ut aiunt, tempo-
ribus. Bulgri vel Bulgarii attamen longe ante eadem
5 potiti fore referuntur gracia. Siquidem Quirillus qui-
dam, nacione Grecus, tam Latinis quam ipsis Gre-
corum apicibus instructus, postquam Bulgri credide-
rant, aggressus est in nomine sancte Trinitatis et indi-
vidue Unitatis eciam supradicte genti, Moravie de-
10 genti, fidem domini nostri Iesu Christi predicare. Et
cooperante divina gracia, postquam illos Christo lu-
cratus erat, eciam apices vel characteres novas comperit
et vetus novumque testamentum pluraque alia de
15 Greco seu Latino sermone Sclavonicam in linguam
transulit. Missas preterea ceterasque canonicas horas
in ecclesia publica voce resonare statuit, quod et
usque hodie in partibus Sclavorum a pluribus agitur,
maxime in Bulgariis, multaque ex hoc anime Christo
domino acquiruntur.

20 Cumque quodam tempore memoratus Quirillus Ro-
mam causa oracionis adisset, a summo pontifice vel
a reliquis sapientibus et rectoribus ecclesie redargui-
tur, ut quid contra statuta canonum ausus fuerit mis-
sarum sollempnia instituere canere Sclavonica lingua.
25 Illo humiliter satisfaciente illis nec omnino mitigare
eos valente, arrepto psalterio versum psalmigraphi in
medium recitavit, quo dicitur: Omnis spiritus laudet Ps 150,6
Dominum. Et ipse versui alludens: Si, inquit, omnis
spiritus laudet Dominum, cur me, patres electi, prohi-
30 betis missarum celebritatem modulare Sclavonice seu

modlitby, k oslavení těch skutků, s pomocí Pána na-
šeho a spasitele Ježíše Krista.

1

Morava, země slovanská, přijala, jak se podle ústního
podání věří a uznává, víru Kristovu za dávných
časů, za časů, jak se praví, slovného učitele Augus-
tina. Avšak Bulgrové neboli Bulhaři dosáhli prý této
milosti již dávno před tím. Neboť nějaký Cyril,
rodem Řek, vzdělaný stejně v písemnictví latinském
jako v samém řeckém, když před tím Bulhaři víru
přijali, jal se ve jménu svatě Trojice a nerozdílné
Jednoty také národu svrchu řečenému, na Moravě
bydlícímu, kázati víru Pána našeho Ježíše Krista.
A když je získal Kristu, s přispěním milosti boží také
nové značky nebo písmeny vynalezl a Starý i Nový
zákon a ještě jiné knihy přeložil z řečtiny a latiny do
jazyka slovanského. Mimoto ustanovil, aby se mše
a ostatní kanonické hodinky zpívaly v kostele obec-
ným jazykem, jak se až podnes v zemích slovanských
namože děje, hlavně v Bulharsku, a mnoho duší se
tím Kristu Pánu získává.

Když pak jednou přišel jmenovaný Cyril do Říma
za pobožností, byl obviněn od papeže a od ostatních
představených a správců církevních, že se odvážil
proti kanonickým řádům ustanoviti, aby se boho-
služby zpívaly slovanským jazykem. Když se po-
korně před nimi ospravedlňoval, ale nemohl jich
vůbec obměkčiti, uchopil žaltář a přečetl veřejně
předě všemi versžalmistův, v němž se praví: Všeliký
duch chval Hospodina. A poukazuje na tento vers,
řekl: „Jestliže všeliký duch má chváliti Hospodina,
proč mně, otcové vyvolení, bráníte zpívati služby boží

alia queque de Latino vel Greco verbo eorum vertere in sermonem? Si enim quivissem ullomodo subvenire populo illi, ut ceteris nationibus, lingua Latina vel Greca, omnimodo id non presumpsissem. Sed cernens ³⁵ populum dure cervicis fore et omnino ydiotas et ignaros viarum Dei, solum hoc ingenium Omnipotentis cordi meo inspirante comperi, per quod eciam multos illi acquisivi. Quapropter ignoscite mihi, patres et domini, siquidem et beatus Paulus apostolus, doctor gentium, in epistola ad Corinthios inquit: ⁴⁰ *Loqui linguis nolite prohibere. At illi hec audientes et admirantes tanti viri fidem, auctoritate sua stantunt et firman suprascripto sermone partibus in illis missarum sollempnia ceterasve canonicas horas ymnis* ⁴⁵ *zari.*

Ipsae autem beatus Quirillus inibi persistens monachicumque habitum suscipiens, diem clausit extremum, relinquens supra memoratis in partibus fratrem suum nomine Metodium, virum strenuum omnique decoratum sanctitate. Qui et postquam multos Christi domini manipulos in horreo congregarat, ab ipso principis, qui partibus in illis tunc dominabatur et imperabat universe terre ceu magnificus imperator, stantuitur summus pontifex, habens sub se septem eiusdem ⁵⁵ sanctitatis pontifices. Sed quia ab ipso mundi exordio, vetiti postquam sumpsit amaritudinem prothoplastus pomi, seminarium discordie inter humilitatem et superbiam, inter dileccionem et odium et reliqua virtutum odora viciorumque fetorem humani generis inimicus usque ad presens fundere non desistit, ⁶⁰ ac dolens populum suis semper serviciis mancipatum sibi subtrahi veroque regi Christo domino acquiri, totis nequiciarum armis indutus, novos satellites et ignaros ad tantam perfidiam bellandi adit, discordia-

slovansky nebo jiné texty překládati z latinského a řeckého znění do této řeči? Neboť kdybych byl mohl nějak pomoci onomu lidu, jako ostatním národům, jazykem latinským nebo řeckým, jistě bych se byl toho neodvážil. Ale pozoruje, že má ten lid tvrdou šíji a že jsou nevzdělaní a neznalí cest božích, jedině tento prostředek jsem našel, jež všemohoucí Bůh vnukl srdci mému a jámž jsem jich také mnoho proněho získal. A proto nemějte mi za zlé, otcové a páni. Vždyť i blahoslavený apoštol Pavel, učitel pohanů, v listě ke Korintským praví: Jazyky mluvití nezbraňujíte. "A tu oni slyšice to a podivujice se víře tak velkého muže, svým usnesením ustanovili a písemně potvrdili, aby se směly v oněch zemích mešní obřady a ostatní kanonické hodinky zpívati svrchu uvedeným jazykem.

Sám pak blahoslavený Cyril zůstal v Římě a obléknuv mnišský šat, dokonal tam poslední den svého života, zůstaviv ve svrchu řečených zemích bratra svého jménem Metoděje, muže horlivého a všelikou svatostí ozdobeného. A když tento mnoho snopů dostodoly Krista Pána shromáždil, je od samého vládce, jenž tehdy v onom kraji panoval a vládl veškeré zemi jako vznešený císař, ustanoven arcibiskupem, maje pod sebou sedm biskupů stejné svatosti. Ale jako nepřítel pokolení lidského od samého počátku světa, od té chvíle, co první člověk okusil trpkosti zakázaného jablka, až do dnešní doby neustává rozšívati semeno nesvornosti mezi pokoru a pýchu, mezi lásku a nenávisť a mezi ostatní vůně ctností a zápach neřestí, tak nyní těžce nese, že je mu odnímán lid, jenž byl stále podroben jeho otroctví, a že je získáván pro pravého krále Krista Pána. I oděje se všemi zbraněmi zloby, nové a neznámé pomocníky si k svému tak ničemnému boji získá, otrávené semeno svárů roz-

65 rum venenata semina inter ipsos primarios rectores-
que iactitat, superbie ac avaricie ignita tela parat in
tantum, ut Zuentepulc, qui erat nepos principis vel
regis religiosi, qui institutor et rector tocius Christiani-
tatis seu religionis benignus extiterat, ipsum avuncu-
lum suum insidiis appetitum regno pelleret, visu pri-
varet vitamque eius veneno conaretur auferre. Sed
hausto ille pestifero potu, protegente se divina gracia,
nil adversi patitur.

Dehinc Zuentepulc tyrannide suscepta, fastu arro-
75 gancie inflammatus, cum sibi militantibus sodalibus
pontificis Metudii predicacionem mellifluam quasi
respuit monitaque sacratissima non pleniter recepit,
verum membra sua, scilicet plebem populumque
suum, partim Christo, partim dyabolo servire exhi-
80 buit. Quapropter a pontifice beate memorie supra
notato pagus eius cum habitantibus incolis anathe-
mate percussa cum sulcis suis et fructibus diversis cla-
dibus attrita usque in hodiernum diem defet. Data est ^{1r 18, 16}
95 sum et desolacionem et in sibilum universe carni gra-
dienti per eam, quoniam non est societas luci ad teneb-
ras nec convencio Christi cum Belial. Quorum exempla ^{2 c 6, 14-15}
nos quoque videntur respicere, qui eisdem passibus
conamur incedere, quoniam qui domum vicini sui
90 conspicit concremari, suspectus debet esse de sua.

(2.)

2,1 At vero Sclavi Boemi, ipso sub Arcturo positi, cultibus
ydolatrie dediti, velut equus infrenis sine lege, sine
ullo principe vel rectore vel urbe, uti bruta animalia
sparsim vagantes, terram solam incolebant. Tandem
5 pestilencie cladibus attriti, quandam phitonissam, ut

metá mezi samy vladaře a náčelníky a ohnivě střely
pýchy a lakoty chystá, až Svatopluk, jenž byl syno-
vec toho slavného vládce nebo krále, který se stal
dobrotivým zakladatelem a vůdcem všeho křesťan-
ství a náboženství, vlastního svého strýce úkladně
přepadl, s trůnu ho svrhl, oslepil a pokusil se ho jedom
o život připraviti. Ačkoliv však tento vypil smrtot-
nosný nápoj, přece chráněn jsa boží milostí, neutrpěl
žádné škody.

Potom Svatopluk, když se násilím zmocnil vlády,
v záchvatu pýchy a zpupnosti společně se svou dvor-
skou družinou takřka pohrdl jako med plynoucím
kázáním biskupa Metoděje a na jeho přesvatá napo-
mínání plně nedbal, nýbrž dovolil svým údům, to
jest lidu a národu svému, zčásti Kristu a zčásti ďáblu
sloužiti. Proto byla jeho krajina a země i s lidmi ji
obývajícími od svrchu uvedeného biskupa blahosla-
vené paměti dána do klatby a zkrušena na svých polích
a plodinách rozličnými pohromami, takže až do
dnešního dne proto úpí. Neboť byla dána v plen
a zajetí, v kořist a posměch, v spuštění a potupu všeli-
kému tělu chodícímu po ní, poněvadž není obcování
světa s temnotami, ani smíru mezi Kristem a Belia-
lem. A tyto příklady vztahují se patrně i na nás,
kteří se pokoušíme v týchž stopách kráčet, poněvadž
ten, kdo spatří hořeti dům souseda svého, musí míti
starost o svůj vlastní.

2.

Ale Slované čeští, usazení pod samým Arkturem
a oddaní uctivání model, žili jako kůň neovládaný
uzdou, bez zákona, bez knížete nebo vládce a bez
města, potulující se roztroušeně jako nerozumná zvířa-
ta, toliko šířý kraj obývali. Konečně když byli po-

fama fertur, adeunt, postulantes spiritum consilii res-
ponsumque divinationis. Quo accepto civitatem sta-
tuunt, nomenque inponunt Pragm. Post hinc invento
quodam sagacissimo atque prudentissimo viro, cui
10 tantum agriculture officium erat, responsione phito-
nise principem seu gubernatorem sibi statuunt, vocitatum
cognomine Premizl, iuncta ei in matrimonio
supramemorata plutonissa virgine.

Sicque a clade et multiplici peste tandem eruti, dehinc
15 a supra memorato principe ex sobole eius rectores seu
duces preposuere sibi, servientes demoniorum simula-
cris et prophanis sacrificiorum ritibus bachantes, do-
nec ad extremum dominatus eiusdem regni pervenit
ad unum ex eisdem principibus ortum, vocitatum
20 Borivoi.

Hic cum excellentissime forme et egregie iuventutis
flore nitesceret, quodam tempore negocii sui populi-
que sibi commissi causa ducem suum vel regem Zuen-
tepulc Moravie adiit, a quo benigne suscipitur et ad
25 convivium pariter cum reliquis adsciscitur. Verum
sessionis ei locus inter Christicolas minime conceditur,
sed ritu paganorum ante mensam pavimento iubetur
insidere. Cuius presul Metudius iniurie condolens,
fertur dixisse ad eum: Ve, inquit, quod tu talis tantus-
30 que haut erubescis a principalibus repelli sedibus,
cum et ipse in fascibus ducatum obtineas, sed magis
cupias ob nefandam ydolorum culturam cum subulcis
humotenus incubare. At ille: Quid, inquit, ob huius-
cemedi rem pericli pacior vel quid boni michi con-
35 feret Christianitatis ritus? Si, inquit presul Metudius,
abrenunciaveris ydolis et inhabitantibus in eis demo-
nibus, dominus dominorum tuorum efficietis, cuncti-
que hostes tui subicientur dicioni tue et progenies tua
cottidie augmentabitur velut fluvius maximus, in quo
40 diversorum confluent fluenta rivulorum. Et si, inquit

stizeni zhoubným morem, obrátili se, jak pověst vy-
pravuje, k nějaké hadačce se žádostí o dobrou radu
a o všetecký výrok. A když jej obdrželi, založili hrad
a dali mu jméno Praha. Potom nalezše nějakého velmi
prozíravého a důmyslného muže, jenž se jenom orbou
zabýval, jménem Přemysla, ustanovili si ho podle
výroku hadaččina knížetem nebo vladařem, dávše
mu za manželku svrchu řečenou pannu hadačku.

A když byli takto konečně vysvobozeni z rozličných
ran morových, stavěli si v čelo po svrchu řečeném
knížeti vladaře neboli vévody z jeho potomstva, slou-
žice modlám a bůžkům a bujně slavíce oběti podle
pohanských obyčejů, až nakonec vládá nad tou zemí
případla jednomo z rodu těchto knížat, jménem
Bořivojovi.

Skvěje se květem vynikající krásy a mladistvé síly,
navštívil tento jednoho času v nějaké záležitosti své
a lidu sobě svěřeného svého vévodu nebo krále Svato-
pluka na Moravě a byl od něho laskavě přijat a po-
zván společně s ostatními na hostinu. Ale nebylo mu
dovoleno usednouti mezi křesťany, nýbrž byl vyzván,
aby se posadil po způsobu pohanů před stolem na
podlahu. A tu prý mu řekl biskup Metoděj, jemuž
bylo líto jeho ponížení: „Jaká běda, ty, muž tak
vynikající, a nestydíš se, žeš vyhoštěn ze sedadel kní-
žecích, ačkoliv sám také vévodskou moc a hodnost
máš, ale raději chceš pro hanebnou modloslužbu
s pasáky sviní na zemi seděti.“ On pak řekl: „V jaké
nebezpečnosti bych se vydal pro tuto věc, nebo co
dobroho by mi přineslo náboženství křesťanské?“
„Jestliže se zřekneš model a zlých duchů v nich
sídlicích,“ pravil biskup Metoděj, „staneš se pánem
pánů svých a všichni nepřátelé tvoji budou podrobeni
moci tvé a potomstvo tvé každodenně vzrůstati bude
jako převelíká řeka, do níž se vleávají proudy rozlič-

Borivoi, res se ita habet, que mora est baptizandi? Nulla, inquit pontifex, tantum paratus esto ex integro corde credere in Deum patrem omnipotentem eiusque unigenitum, dominum nostrum Iesum Christum et in
45 Spiritum paraclitum, illuminatorem omnium fidelium, non tantum mundialis causa substancie, verum etiam capessende salutis tue anime pro aquirenda perhennitatis gloriosa palma atque percipienda societate sanctorum ineffabili leticia. His et huiuscemodi
50 mellifluis exortacionibus accensa mens iuvenis estuabat gratiam baptismi percipere, et ut ne ulla mora fieret, cum suis omnibus, qui eum comitabantur, terrenus pedibus pontificis advoluti, obnixius postulaverunt. Quid plura? Mane factu ipsum duceum cum suis
55 triginta, qui advenerant, cathezizans, peractis ieiuniorum ex more sollempniis, sacrosancto baptismatis fonte innovavit pleniterque eum de fide Christi instruens, multis locupletatum donis ad propria redire concessit, tribuens ei venerabilis vite sacerdotem nominavit ne Claych. Quique reversi in sua, in castello, cui vocabulum inerat Gradic, supradictum sacerdotem statuunt, fundantes ecclesiam in honore beati Clementis
60 pape et martyris, multa detrimenta sathane ingerentes, populum Christo domino acquirentes.

65 Que cernens perfidus chelidrus, propriis armis sump-tis antiqua bella repetit. Populum cunctum Boemorum in furorem principis accendit, eo quod paternos mores relinqueret et novam atque inauditam sanctitatis legem Christianorum arriperet. Surgunt adver-
70 sus eum uno animo eademque sententia suisque eum a finibus perturbare conantur, seu etiam vitam auferre moliantur. Quo agnito princeps sese ab eis removit rursusque regem Zuentepulc seu pontificem Metudium Moravie repetivit. A quibus clarissime et ut
75 decebat suscipitur, aliquantulumque apud eos degens,

nych potoků. „I řekl Bořivoj: „Jestliže tomu tak jest, co překáží, abych byl pokřtěn?“ „Nic,“ pravil biskup, „jen buď hotov z celého srdce věřití v Boha Otce všemohoucího a jeho Syna jednorozeného, Pána našeho Ježíše Krista, a v Duchu Utěšitele, osvětitelé všech věřících, nejenom pro světské blaho, ale i pro spásu své duše, aby sis získal slavnou palmu věčnosti a stal se účastným společenství svatých v nevýslovné radosti.“ Tímto a podobným, jako med plynoucím povzbuzováním rozzněčená mysl jinochova
prahla přijmouti milost křtu, i vrhnuv se s celou svou družinou na zem k nohám biskupovým, velmi snažně ho prosil, aby se tak bez prodlení stalo. Nač třeba více slovo? Druhého dne poučil vévodu i s třiceti dvořany, kteří s ním přišli, o základech víry, a když podle obyčeje vykonali obrádný půst, obrodil je přeposvátným pramenem křtu. A když jej ve víře Kristově plně vzdělal, dovolil mu, obohativ ho mnohými dary, aby se vrátil domů, a dal mu s sebou kněze ctihodného
života jménem Kaicha. Navrátilše se pak domů, usadili řečeného kněze na hrádku, jehož jméno bylo Hradec, a založili tam kostel ke cti blahoslaveného Klimenta, papeže a mučedníka, satanovi mnoho škod působíce a lid Kristu Pánu získávajícíe.

Když to pozoroval onen věrolomný had, chopiv se svých vlastních zbraní, hleděl obnoviti starý boj. Ve veškerém lidu českém rozničil vzpouru proti knížeti, protože prý opouští otcovské mravy a přijímá nový a neslýchaný křesťanský zákon svatosti. Povstanou proti němu svorně a jednomyslně a snaží se ho vypuditi ze země, ba pokoušejí se i života ho zbaviti. Když to kníže poznal, odešel od nich a znovu se uchýlil na Moravu ke králi Svatoplukovi a k biskupu Metodějovi. I byl od nich přijat s velkou slávou a jak se slušelo a přebýváje u nich po nějakou dobu,

perfeccius doctrinam Christi nanciscitur. At vero
plebs prefata in nequicia sua permanens, quendam
ducem Ztroymir, nomen cuius in Latinum vertitur
sermonem: rege pacem, qui apud Theutonicos pro-
80 fugus exulabat gente ex sua, missis legatis, ad propria
eum reducant sibi que principem statuunt. Verum
quoniam Veritas minime fallitur, que ait in ewange-
lio: Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus Mt 15, 13
celestis, eradicabitur, ipsa cooperante dissipatum est
85 consilium pravorum velociter. Nam isdem eorum
electus dux licet ex eisdem genitus foret, diuturna ta-
men exulatio eum proprii privaverat labii eloquio.
Quapropter a suis electoribus reicitur, se ipsos pri-
mum accusantibus, videlicet quod talem sibi elegis-
90 sent, cuius neque vocem neque sermonem nossent
haurire, quorumque clamores aures eius, ignaras lin-
gue sue, penetrare non valerent. Et quoniam Dei Pro-
videncia disponente supramemoratus princeps Bo-
rivoi plurimos amicorum inibi secedens reliquerat,
95 agitit eorum consilio, ut animus furencium plebium
erga benignum rectorem mitigaretur atque adversus
invasorem perfidum toto annisu instigaretur ad ne-
cem. Verum quoniam pars quam maxima perfidorum
tyranno favebat, ineunt consilium partibus ex utris-
100 que, quo civitatem metropolim, Pragam scilicet, egre-
dientes, in campo, quid sibi gerendum foret, per-
quirerent. Sed perfida pars perfidorum perpere
agens, arma secum loricasque occulte in eundem
campum deferens, piorum adversus partem signum
105 occultum necis inter se condixit, scilicet ut si ibi, qui
ex parte principis Borivoi erant, eis assentire nollent,
quilibet eorum excelsa voce occultum in medio pro-
clamaret signum, iniquiens: Variemus, variemus nos!,
sicque iam loriceis et galeis, quas abscondite tulerant,
110 induti, universos sibi contradictores frameis necarent.

seznamil se dokonaleji s naukou Kristovou. Ale svrchu
řečený lid, setrvávaje ve své nepravosti, nějakého
vévodu Strojmirá, jehož jméno se do latiny překlá-
dá rege pacem, a který uprchnuv ze své země žil
jako vyhnanec u Němců, přivede zpět domů, vy-
praviv pro něho poselství, a ustanoví si ho knížetem.
Ale protože Pravda se nikdy neklame, kterážto praví
v evangeliu: „Všeliké štípení, jehož neštípil Otec můj
nebeský, vykořačeno bude“, s jejím přispěním byl
rychle zmařen záměr něšlechtníků. Neboť ten vévo-
da, kterého si vyvolili, ačkoli z nich pocházel, za-
pomněl v dlouhém vyhnanství mluvit svou rodnou
řeč. A proto je zavržen od svých vlastních volitelů,
kterí především sami sebe obviňovali, že si zvolili
takového člověka, jehož hlasu ani řeči nejsou s to
rozumět a k jehož uším nezalým jejich jazyka ne-
může proniknout jejich volání. A protože řízením
prožetelnosti boží svrchu vzpomenuť kníže Bořivoj
tam zanechal při svém odchodu přemnoho přátel,
jedná se v jejich radě o tom, jak by se ukrotilo smýšle-
ní lidu rozlícěného proti laskavému vladaři a jak by se
popudilo vši mocí proti zrádnému vetřelci k jeho záhu-
bě. Ale protože velká většina zrádců přála tyranovi, do-
hodnou se obě strany na tom, že vyjdou z metropolit-
ního města, totiž Prahy, a že uváží na sněmovním
poli, co by měly činiti. Ale zrádná strana zrádců,
křivě jednajíc, vzala si s sebou na to sněmovní pole
tajně zbraně a krunýře a smluvili se mezi sebou proti
straně spravedlivých na tajném znamení k vraždě,
aby totiž někdo z nich, nebudou-li se stoupeneci Bořivo-
jovi tam s nimi chtít dohodnout, hlasitě a veřejně
provolal tajné heslo, řka: Proměňme se, proměňme
se!, a tu aby oblečení již v krunýře a přílby, které si
vskrytu přinesli, pobili svými meči všechny své
odpůrce. Ale tento jejich ničemný záměr nezůstal

Quod consilium eorum pessimum minime partem Borivoi latuit, itaque et ipsi loriceis sub tunicis induiti procedunt in campum pro definiendo statu principis. Cumque parti Ztroymir non placuisset consultus partis Borivoi, unus eorum vocem in altum elevans, proclamat: Heia, nostri, variemus nos! Qua voce hausta et cognita, pars Borivoi, que loricata sub tunicis advenerat: Bene, inquit, bene dixisti, ecce nunc diversis coloribus apparebis variatus. Sicque ferro obruncato cunctos eius socios fugam inire coegerunt eorumque falsum principem patria pepulerunt; Moravie dehinc properantes, pristinum ducem reducentes, loco proprio restituunt. Quoniam vero isdem princeps Moravie degens, omnipotenti Deo votum voverat, videlicet quo, si eum Dominus ad propria cum honore reduceret, basilicam in honore beate Dei genitricis et perpetue virginis Marie edificaret, reversine sine mora votum suum implere studuit in ipsa civitate Pragensi. Hic primus fundator locorum sanctorum congregatorque clericorum et tantille, que tunc fuit, religionis institutor extat.

(3.)

3.1 Habuit etiam et uxorem nomine Liudmilam, filiam Slaviboris comitis ex provincia Sclavorum, que Psou antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur. Que sicut parva ei fuerat in errore gentilitatis, immolando simulacris, ita et in religione Christiana imitando, immo precelando virtutes sui viri, facta est vere Christi famula. Suscepit autem ex ea sepe memoratus princeps tres filios totidemque filias, et ut ei beatus Metudius propheticis ore predixerat, cottidianis incrementis cum omni gente sua regnoque augmentabatur. Per-

nikterak utajen straně Bořivojově a tak i tito obléknuvše si pod šatem krunýře, vyjdou na sněmovní pole, kde se mělo rozhodnout o ustanovení knížete. A když se straně Strojímírově nelíbila rada strany Bořivojovy, jeden z nich povýšiv svůj hlas zvolá: Hej, našinci, proměňme se! Když však uslyšeli a poznali ten hlas stranici Bořivojovi, kteří přišli v krunýřích pod šatem, zvolají: Dobře, dobře jsi řekl, hle, nyní se ukážeš v pestrých barvách proměněn. A tak skládáše ho měčem obrátili všechny jeho druhy na útěk a jejich nepravého knížete vyhnali z vlasti. Potom pospíšíve na Moravu, přivedou dřívějšího vévodu zpět a znovu ho dosadí na jeho místo. Poněvadž pak tento kníže, když dlel na Moravě, učinil Bohu všemohoucímu slib, jestliže ho Pán přivede se ctí zpět do vlasti, že postaví basiliku ke cti blahoslavené matky boží a věčně neporušené Panny Marie, když se vrátí, bez prodlení hleděl splnití svůj slib na samém hradě Praze. Ten platí za prvního budovatele míst svatých, shromažďovatele kněží a zakladatele víry křesťanské, tenkrát ovšem ještě nepatrně rozšířené.

3.

Měl také manželku jménem Ludmilu, dceru knížete Slavibora, z kraje slovanského, který se dříve jmenoval Pšov a který dnešní lidé nazývají nyní podle nově vystavěného hradu Mělnickem. A jako se mu tato rovnala v bludu pohanském, obětující modlám, tak také napodobující ho v náboženství křesťanském, ba vynikající ctnostmi nad ctnosti svého muže, stala se vstřetku služebnicí Kristovou. Měl pak s ní často jmenovaný kníže tři syny a tolikéž dcer, a jak mu blahoslavený Metoděj prorockými ústy předpověděl, každodenně více moci nabýval i s veškerým svým ná-

actoque temporis sui cursu, plenus dierum bonitate
que, diem clausit ultimum, tricesimum quintum vite
sue complens annum. Suscepitque pro eo regnum
15 eius primogenitus filius Spithneuv, cunctis virtutibus
bonitatis fama que sanctitatis admodum fulgens.
Imitator siquidem patris factus, fundator extitit
ecclesiarum Dei, congregator sacerdotum clericorum
rumque, perfectusque in fide Christi, peractis vite sue
20 annis XL, luce ex hac migravit, astra petens. Cuius
post transitum frater eius Wratislav regni suscepisse
dinoscitur gubernacula, ducens uxorem nomine Dra-
gomir, ex provincia Sclavorum paganorum, que Zto-
dor dicitur, Iezabeli illi assimilandam, que prophetas
25 malicia sua trucidavit, seu Eve, prothoplasti uxori,
que Cain et Abelem enixa est. Siquidem Dragomir
peperit ex ipso principe natos binos, unum vocitatum
Wenceslav, alterum vero Boleslav. Sed hec locum
suum prestolantur.

30 Igitur religiosa matrona Liudmila viduata viro,
orbata iam filio uno maiore, in domo propria consis-
tens, memorans pristine ignorantie errorisque, cotti-
die cum lacrimis preterita deflebat crimina. Et sicut R 6,19-21
antea exhibuerat membra sua servire immundicie et
35 iniquitati ad iniquitatem, ita demum exhibebat eadem
servire iusticie in sanctificationem, dicens illud apos-
toli: Quem fructum habui tunc in illis, in quibus
nunc erubesco?

Testantur hec inopie pauperum frequenter sublevate
40 ab ea, quorum indigenciis ut mater obsequabatur,
esurientes alens, sicientes refocillans, peregrinos et
egenos vestimentis tegens. Testantur etiam clerici,
quos devota mente ceu natos proprios procurabat.
Cunctis etiam hiis silentibus testantur case Christi,
45 quas diversis ditavit opibus auri et argenti, non ut
quibusdam moris est, ex rapinis vel substantia egen-

rodem a knížectvím. A dokonav běh času svého a na-
plniv dobrými skutky své dni, uzavřel den poslední
dovršiv třicátý pátý rok svého života. I ujal se po
něm vlády jeho prvorozený syn Spytihněv, všelikými
ctnostmi dobré povahy a pověstí svatosti nadmíru se
skvící. Neboť napodobuje svého otce, zakládal chrá-
my boží, shromažďoval kolem sebe kněze a kleriky,
jsa dokonalý ve víře Kristově a dovršiv čtyřicet let
svého života, odešel z tohoto světa k hvězdám. Po jeho
smrti se ujal správy knížectví, jak známo, bratr jeho
Vratislav, jenž měl manželku jménem Drahomiř,
ze Stodoran, země pohanských Slovanů, kterou třeba
přirovnati k oné Jezabel, jež ve své zlobě vraždila
proroky, nebo k Evě, manželce prvního člověka,
která porodila Kaina a Abela. Neboť Drahomiř povila
tomuto knížeti dva syny, jednoho jménem Václava,
druhého pak Boleslava. Ale o tom bude řeč až na
příslušném místě.

Tedy zbožná paní Ludmila, ovdověvši a ztrativši
již i staršího ze svých synů, zůstávala ve svém domě,
vzpomínajíc své dřívější nevědomosti a bludů, a kaž-
dodenně v slzách oplakávala minulé hříchy. A jako
dříve dovolovala svým údům sloužiti nečistotě a ne-
pravosti pro nepravost, tak nyní je přiváděla k službě
spravedlnosti pro posvěcení, říkajíc s apoštolem:
„Jaký užitek jsem měla tehdáž z toho, zač se nyní
stydím?“

O tom svědčí to, jak zmírňovala často bídu chudých,
jinž jako matka v nedostatku pomáhala, hladové
živíc, žíznivé osvěžujíc, cizince a nuzné šatem od-
vajíc. Svědčí o tom také kněží, o něž se obětavě sta-
rala tak jako o vlastní syny. A kdyby tito všichni
mlčeli, dosvědčují to příbytky Kristovy, jež oboha-
tila poklady zlata a stříbra, nikoli, jak někteří činí,
z loupeží a z majetku nuzných, ale z majetku, jenž

cium, sed de sibi collata a Deo substantia. Pia atque mansueta in cunctis, omnibusque benevolentie fructibus repleta, in elemosinis larga, in vigiliis pernox, in oratione devota, in caritate perfecta, in humilitate profusa, in obsequiis servorum Dei succincta tantum, ut quibus diurne lucis solacium minime adimplere valeret, noctis in latibulo domesticorum per manus solacia allegare desudaret, ewangelicum implens illud, quo iubetur agapen agere ignorante sinistra nostra, quid faciat dextra. Verum cuncta virtutum eius ^{Mt 6,3} insignia stilo si conemur depingere, lux diurna nobis ante deficiet quam pagina. Et quidem ianua domus eius nocte dieque omni transeunti patuit, ita ut cum ^{Iob 31,32; 29,15} beato Iob proclamare valeret: Ostium meum viatori patuit, oculus fui ceco et pes claudo — mater orphanorum, viduarum consolatrix, vincitorum seu carceratorum indefessa visitatrix et in cunctis operibus perfecta bonis.

65 Igitur, uti prelibavimus, cum prefatus dux Wratislavi in regno fratris sui defuncti succederet, firmato regno basilicam in honore beati Georgii martyris statuit, sed morte preventus, eius consecrationem diu desideratam minime perspexit. Filium vero suum etatis pre-
70 cunctis Wenceslaum estuantis animi in lege divina litteris imbuendum tradiderat in civitatem, que Budecz nuncupatur, ubi ab antecedente fratre suo Spitzigneo in honore principis apostolorum beati Petri consecrata inerat et inest ecclesia. Cumque sagax ingenio cuncta, que a pedagogo sibi tradita forent, Spiritu sancto inspirante, alte memorie contraderet, genitore interim ex hac vita migrante annorum fere
75 triginta trium, revocatur metropolitanam in urbem Pragam, sedemque in paternam ab omni plebe sublimatur. Sed quoniam puericie vel adolescencie nec-

ji byl od Boha svěřen. Byla zbožná a mírná ve všem a všelikých plodů laskavosti plná. V almužnách byla štedrá a v nočních pobožnostech vytrvalá, v modlení nábožná, v lásce dokonalá, v pokoře mezi neznající, v péči o sluhy boží tak pohotová, že těm, kterým nestačila poskytnouti pomoci za denního světla, horlivě ji posílala v temnotách noci po svých služebnících, naplňujíc onen příkaz evangelia, podle něhož máme udělovati almužnu tak, aby nevěděla naše levice, co dělá pravice. Avšak kdybychom chtěli všechny projevy jejích ctností pérem vylíčiti, dříve by se nám nedostávalo světla denního než stránek knihy. Neboť dveře jejího domu byly dnem i nocí otevřeny pro každého, kdo šel kolem, takže mohla s blahoslaveným Jobem volati: „Dvěře mé byly otevřeny pocestnému, okem bývala jsem slepému a nohou chromému“ — tato matka sirotků, utěšitelka vdov, neúnavná navštěvovatelka spoutaných a uvězněných, ve všelikých dobrých skutcích dokonalá.

Když se tedy, jak jsme už poznamenali, jmenovaný vévoda Vratislav ujal vlády po svém zemřelém bratru, upevnil své panství, založil basiliku ke cti blahoslaveného Jiří mučedníka, ale byv překvapen smrtí, nepatřil jejího posvěcení, po němž dlouho toužil. Svého pak staršího syna Václava, hochu vroucí myslí, dal na vzdělání v zákoně božím a v písmě na hrad, jenž se nazývá Budeč, kde byl a je kostel zasvěcený od jeho bratra a předchůdce Spytihněva ke cti knížete apoštolů blahoslaveného Petra. A když, bystrého jsa rozumu, všechno, co mu učitel vykládal, přispěním Ducha svatého hluboko do paměti si vštípil a když mezitím jeho otec asi v třiaticeti letech z tohoto světa odešel, byl povolán do hlavního hradu Prahy a na
stolec otcovský od všeho lidu byl povýšen. Ale poně-
vadž ještě neodrostl věku chlapeckému nebo jinoš-

dum perfecte florem inundaverat, inito cuncti satrape prudenti consilio, beate memorie Liudmile, Christi famule, duccem ipsum rudem cum fratre suo Boleslao educandos commiserunt, donec illis robur etatis fa-
85 vente Deo accresceret.

Quo viso mater supradictorum puerorum, que vidua-
ta viro solio eiusdem utebatur, dyabolo instigante totum venenosi pectoris animum in famulam Dei Liudmilam accendit, malisque suspicionibus artatur, 90
estimans ob educationem iuvenum, quos socru sui cunctus commiserat populus educandos, se regno rebusque privari, illamque sibi dominatum nanciscituram universum, initoque perversissimo cum viris Belial consilio, toto annisu eam extingueret molitur.

Venerabilis autem et devota Christi famula Liudmila hoc agnito, humilitatis atque paciencie arripiens arma contra arrogancie stimulum, per internuncios mandare studuit nurui, inquiens: Non aliqua regni tui porcio male blandientis cupiditatis animum invasit 100
meum neque tui dominacionem cupio ullam habere.

Recipe filios tuos, et ut animo libet, regna cum illis, michimet vero libertatem concede serviendi omnipotenti Christo, quocumque tibi locorum placet. Veturum ut adsolet fieri semper, ut in quantum se humilitas pro Deo incurvaverit, in tantum se arrogancie fastus, dyabolo impingente, erigat, mitissimam atque benignissimam precem sancte Liudmile ductrix, nurus videlicet sua, non solum suscipere, verum insuper audire contempsit. Quod cernens Christi famula, me-
110 morans illud apostolicum: Nolite resistere malo, sed

date locum ire, et illud ewangelicum: Si persecuti vos fuerint in civitate ista, fugite in aliam, a civitate metropolitana se cum suis auferens, castellum quoddam haut longe positum, cui vocabulum inest Tetin, 115
adiit, tanto se virtutum gemmis ornans, quanto cer-

skému, všichni velmožové, pojavše moudrý záměr, svěřili mladého vévodu i s jeho bratrem Boleslavem Liudmile blahoslavené paměti, služebnici Kristově, na vychování, dokud by s pomocí boží nedosáhli síly dospělého věku.

Když to však uviděla matka řečených hochů, jež ovdověši, užívala vladařské moci svého muže, z popudu ďáblova vzplála veškerým hněvem jedovatého srdce proti služebnici boží Liudmile a zlým podezřením byla svírána, domnívajíc se, že skrze výchovu jiných, kterou svěřil všecken národ její tehyni, bude sama zbavena vlády a majetku a tato že si získá veškerou vladařskou moc. I dohodnuvši se se syny Belialovými na přehanebném záměru, hledí vši mocí ji zahubiti. Ale ctihodná a zbožná služebnice Kristova Liudmila to poznala, a chápajíc se zbraně pokory a trpělivosti proti ostnu pýchy, dala po prostřednicích vzkázati své snaše toto: „Po žádném podřlu na tvé vládě nezatoužila má duše zlákána zlou žádostí, ani nechci panovati nad tebou. Vezmi si své syny, a jak je ti líbo, s nimi vládni, mně však dopřej volnosti, abych sloužila všemohoucímu Kristu, na kterémkoli chceš místě.“ Ale jakož se vždycky stává, že čím více se pokora podle vůle boží ponížíje, tím více se pýcha ďáblem podněcovaná vypíná, tak velmi vlídnou a laskavou prosbu svaté Liudmily její snacha, vévodkyně, nejen s pohrdáním odmítla splniti, ale vůbec vyslechnouti. Když to viděla služebnice Kristova, pamatujíc na slova apoštolova: „Neodporujte zlému, ale dejte místo hněvu,“ a na slova evangelia: „Když se Vám budou protiviti v tom městě, utěte do jiného,“ odešla se svými lidmi z hlavního hradu a odebrala se na nedaleký hrádek, jenž se nazývá Tetin, tím více se ozdobujíc draho-
kamy ctností, čím si byla jistější, že ji brzy dostihne

cior erat, mox se persecutore persequente martyrii promereri victorie palmam, oracioni devotissime insistens, vigiliis et icuniis insudans, elemosinis largam cunctis manum prebens.

¹²⁰ Beatus vero Wenceslaus tenere licet adhuc etatis esset, cum matre degens, etiam spiritu propheticie in illis tunc diebus claruit, cunctaque, que ventura erant, Christo domino sibi revelante, cognovit aperta visione. Noctis conticinio forte cuiusdam presbiteri Pauli, ¹²⁵ qui sepe memorate beate memorie Liudmily lateri devotus inherens, devotissime obscundabatur, atrium, quod amenis et vastis edium muniebat ambibus, sub sancti Deoque pleni Wenceslai clarissimo obtutu, omni menium cultu desertum et humano possessionis habitacione omnino comparuit alienum. Quod videlicet ipse, pulsa sompni carnalis gravitate, cordis speculatione pervigili excitatus, quibusdam, que visa sunt, prudenti sermone innotescens, ¹³⁰ subindeque quid verius futurum edita iam pronuntianset ostenso, prophetanti ore edisserens, convocatos huiusmodi dictis alloquitur: Sero me accubantem, dulces amici vosque o familiares clientuli, noctis silencio gravis et alta sustulit visio, quoniam Pauli presbiteri porticum tota edificiorum sublimitate ac hominum cultu videbam penitus desolatam. Quo viso ¹³⁵ mestus deicior ac interna pro Dei fidelibus sollicitudinibus molestia consternor, sed tamen ut immensa omnium cognitoris pietate in spem, qua credenti cuncta posse promissum est, transferor, huius sompni ¹⁴⁰ veritatem imminente iam casu pernoscentiam, clare solutionis interpretamenta ad certam rei excussionem explanare aggredior. Domorum namque visa destruccio felicem ave mee Liudmily, sancte ac venerabilis matrone, portendit obitum. Que videlicet matris ¹⁴⁵ mee, tam genere quam operum etiam inquinacione

pronásledovatel a že si vyslouží vítěznou palmu mučednictví, a trvala velmi zbožně na modlitbách, horlivě bdíc a se postíc a štědrrou rukou všem almužny poskytujić.

Ačkolí pak byl blahoslavený Václav ještě útlého věku, u své matky přebýváje, proslul již v těch dnech také duchem prorockým a poznal všechno, co mělo přijít, neboť mu to zjevil Kristus Pán v jasném vidění. Jednou za ticha nočního se zdálo svatému a duchem božím naplněnému Václavovi, že zcela jasně vidí dům nějakého kněze Pavla, jenž setrváváje věrně po boku často jmenované Ludmily blahoslavené paměti velmi oddané jí sloužil, - kterýžto dům byl utěšenými a prostornými ochozy dokola obehnaný - jak je zbaven všech krásných staveb a docela liduprázdný. A tu on zapudiv tíhu tělesného spánku a k bdělému rojíímání se probudiv, několika lidem oznámí moudrou řečí, co se mu zdálo, a vykládaje hned prorockými ústy, jaký pravdivý smysl by vyřčené už zjevení pro budoucnost mělo, takto osloví ty, které svolal: „Když jsem večer ulehl, draží přátelé i vy, dvořané moji, za ticha nočního mne probudilo vážné a významné vidění. Neboť viděl jsem dům kněze Pavla zbavený veškeré nádhery stavební a od lidí zcela opuštěný. Jsem sklíčen zármutkem nad tímto viděním a těžce znepokojen starostí o věrné boží, ale přece, poněvadž nesmírné milosrdenství soudce všehomíra mne přivádí k naději, že člověk věřící, jak bylo příslibeno, všechno dokáže, pokusím se vysvětliti jasným výkladem, směřujícím k bezpečnému objasnění věci, pravý smysl tohoto snu, jenž již vbrzku skutečnými událostmi bude prokázán. Nuže zboření domu, které jsem viděl, věští šťastnou smrt svaté a ctihodné paní, báby mé Ludmily. Ta totiž v době nepřehliší vzdálené v šíleném spiknutí, jež

gentilis, furiali cum aliquot ministris, ad scelus eque
paratis, facta conspiracione, non multum hinc pro-
cessuro tempore, clanculum irruentibus perversorum
armis, pro Christiani nominis ac fidei professione
155 corporis crudelem subibit passionem. Porticus autem,
ut visio testatur, populis deserta amplitudo, cleri
nostro inclusi tutamine, miserabilem prefigit e regno
expulsionem totiusque substantie non debitam amis-
sionem. Enim vero execrabilis memorie genitrix mea
160 secte vitali, quam pro toto posse confiteri, colere, cor-
detenus sequi et amare insto et posthac aliorum inre-
vocabilis instabo, mordaciter invidens eosdem diver-
sorum clericos ordinum, quia mecum sentire non ne-
gant, ope terrena privatos, regno severius eiectum iri
165 molietur.

Hac denique sagacis coniectura predivinacionis mens
veri conscia minime frustratur, sed ut interpretacionis
congrua sonuerunt indicia erga iam scripte peremp-
cionem matrone clerique longo adiacencium ambitu
170 regionum in eius subieccionem, immo nitidissimam
largitatem se prompte concedentis ferocem expulsio-
nem, ordine incorrupto non longo iam post cuncta
constat fuisse impleta.

(4.)

4.1 Siquidem, ut prefati sumus, subtrahente se familia
Christi Liudmila ab obtutibus perfidorum, in eodem
castello, quo confugerat, ab inimicis insequitur.
Ductrix etenim prefata quosdam proceres suos, filios
5 iniquitatis, Tunnam et Gommonem loquor, valida cum
manu ad perdendam socrum suam Tetinis direxit.
Pescia vero Christi memorata famula futurorum,
antefatum presbiterum suum Paulum accersiens,
monuit eum sacra missarum sollempnia modulari

matka moje, jak podle rodu, tak podle hanebných
skutků pohanka, zosnuje s několika pomocníky, stejně
odhodlanými k zločinu, přepadena bude ozbrojený-
mi ničemy, kteří tajně k ní přijdou, a pro vyznávání
jména a víry Kristovy podstoupí kruté těla umučení.
Nádherný pak dům lidmi opuštěný, jak vidění uka-
zuje, značí, že kněžstvo svěřené naší ochraně bude zá-
lostně vypuzeno ze země a že nezasloužené ztratí
všechn svůj majetek. Neboť moje matka kleté pa-
měti, zle nanávidíc živou víru, kterou já ze všech
svých sil vyznávám, ctíti, ze srdce následovati a mi-
lovati nepřestávám a ani později nikdy nepřestanu,
vynasnaží se tyto kněze rozličných stupňů, poněvadž
jsou stejného smýšlení se mnou, zbaviti statků po-
zemských a kruté z knížectví vyhnati.“

V této bystré předpovědi se tedy jeho duch znalý
pravdy nemýlil, ale docela ve shodě s jeho věštecký-
mi výklady o zahubení jmenované paní a o krutém
vypuzení kněžstva, které se v širokém okruhu přileh-
lých krajín ochotně poddávalo jeho panství, nebo
spíše jeho skvělé štědrosti, v nezměněném pořádku
se to všechno nedlouho potom, jak známo, vyplnilo.

4.

Neboť když služebnice Kristova odesla, jak jsme již
pověděli, zrádcům s očí, na téměř hradě, kam se
uchýlila, byla dostižena nepřáteli. Jmenovaná vé-
vodkyně poslala totiž nějaké své velmože, syny ne-
pravosti, Tunnu a Gommona, se silnou tlupou na
Tetín, aby zahubili její tchyni. Avšak tato služebnice
Kristova, předvidajíc budoucnost, povolala k sobě
svrchu jmenovaného kněze Pavla a požádala ho, aby
sloužil mši svatou. Zpověď pak před tváří Zkouma-

10 confessionemque suam ante Scrutatorem cordium
 effundens benignissime, conscia iam de percipiendis
 beneficiis Altissimi, armis se ipsam fidei totam mu-
 niens, oracioni procumbens, Deo preces effudit, quo
 eius spiritum, quem ipse creaverat, in pace dignaretur
 15 suscipere. Celebritate dehinc missarum peracta, Do-
 minici se corporis et sanguinis participatione mu-
 niens, psalmodiam indefessa mente concinere studuit.
 Vespere vero facto, supra notati tyranni domum illius
 aggressi, valvas discrimpenates, reliquos sociorum fo-
 20 rinsecus armatos frameis clipeisque statuunt, ipsi
 autem capitanei homicide Tunna Gommeque paucis
 secum assumptis cubiculum, quo Dei famula incum-
 bebant, ostium disrumpentes ingrediuntur bachantes.
 25 Quibus beata Liudmila humili sub voce: Quenam,
 inquit, vos repentina vesania agitavit? Et non erubes-
 citis neque mente pertractatis, quemadmodum ego-
 met vos ceu filios proprios educavi, auro argenteoque
 vestibusque insignibus ditavi? Verum si qua in vobis
 30 mea iniquitas inest, intimate queso. At illi furientes,
 saxis rigidiores, aures ad hec obdurantes, non verti-
 sunt manus in eam proprias inicere, lectoque extrac-
 tam terretenus proiecerunt. Quibus illa: Paulisper,
 inquit, oracioni me incumbere sinite. Quibus hec
 concedentibus expansis oravit ad Dominum manibus.
 35 Post hoc inquit: Mei interitus causa si adventastis,
 obsecro, ut mucrone auferatis caput. Exemplo mar-
 tyrum sanguinem fundendo testimonium Christo
 perhibere gestiens, ac palmam martyrii cum ipsis
 sine fine percipere optans, toto desiderio ad superne
 40 vite patriam anhelabat. Martyrii etiam coronam non
 dubitamus eam promeruisse, quoniam sacra Scrip-
 tura testante: Iustus quacunq[ue] morte preoccupatus ^{Sap 4,7}
 fuerit, anima eius in refrigerio erit. Funesti ergo car-
 nifices preces eius verbaque spernentes, fune gutturi

tele srdci velmi upřimně vykonavši a jsouc si už jista,
 že obdrží odměnu od Nejvyššího, zcela se ozbrojila
 zbraněmi víry a pokleknuvši k modlitbě, prosby
 k Bohu vysílala, aby ráčil její duši, kterou sám stvořil,
 v pokoji přijmouti. Potom, když se mše skončila,
 poslivši se přijetím těla a krve Páně, jala se horlivě
 zpívat žalmy. Když pak nastal večer, napadli řečení
 násilníci její dům a vylomivše bránu, ostatní své
 společnický ozbrojené meči a štíty postavili venku
 a jen náčelníci vrahů Tunna a Gommon s několika
 málo muži, vyrazivše dveře, vnikli s divokým po-
 křikem do ložnice, kde služebnice boží odpočívala.
 Tu k nim promluvila blahoslavená Ludmila pokor-
 ným hlasem: „Jaké to nenadálé šílenství vás šve?
 Nestydíte se a nevzpomínáte na to, kterak jsem vás
 vychovávala jako vlastní syny a kterak jsem vás obda-
 rovala zlatem, stříbrem a skvostnými šaty? Ale
 jestliže víte o nějaké křivdě, kterou jsem na vás
 spáchala, povězte mi to, prosím.“ Ale oni, jsouce ve
 své zutivosti neoblomnější než skály a nedopřávajíce
 sluchu jejím slovům, neostýchali se vložit na ni své
 ruce a stáhnuvše ji s lože, hodili ji na zemi. I řekla
 jim: „Nechte mne maličko se pomodlit.“ A když ji
 dovolili, modlila se s rozpjatýma rukama k Pánu.
 Potom řekla: „Jestliže jste přišli mne zabít, snažně
 vás prosím, abyste mi mečem stali hlavu.“ Toužebně
 si totiž přála po příkladu mučedníků prolitím své
 krve Kristu svědecktví vydati a palmu mučednictví
 s nimi na věky přijmouti. A také nepochybujeme, že
 si jí zasloužila, jakž to dosvědčuje Písmo svaté, jež
 praví: Ať jakoukoli smrtí spravedlivý bude zastížen,
 duše jeho obcerstvena bude. Neblází katané nedbali
 tedy jejích prosebných slov a vhodivše provaz na
 hrdlo její, zbavili ji zardoušením života pozemského,
 aby žila na věky s Pánem Ježíšem Kristem, kterého

45 eius inmisso suffocacione vitam illi abstulerunt presentem, victure in evum cum eo, quem semper dilexerat, Iesu Christo domino. Suscepit autem martirium felix Deoque devota famula Liudmila septima sabbati die et sexta decima kalenda octobris prima
50 vigilia noctis (anno etatis sue LXI°).

Clerus vero eius cunctus universique vernaculi utriusque sexus pastore precepto in diversa sparsi diversis in latibus latitantes, vitam presentem sibimet conservavere. Post hec recedentibus crudelissimis carnificibus ad funeris eius officium magno cum metu et ululatu convenientes honestissimeque cuncta, que ad sepulturam fore cernebantur, peragentes terre glebam eius sanctissimam commendaverunt. Cruentissimi vero carnifices spoliis direptis dominam ad propriam
60 regressi gaudium illi permaximum intulerunt innocentis de nece, estimantes se in eternum locupletari atque in evum victuros, quibus atrocita et inextinguibilia gehenne ignis supplicia parata mox inerant. Prefata autem perfida domina perfidorum, usurpans
65 suppellectilem socrus sue cunctam, cum antefatis tyrannis regnare cepit, ditans eos propinquosque eorum ac familiam opibus eximiis auri argentique vesteque preciosa inestimabili. Regnaveruntque in tota provincia Boemorum velut magnifici duces, sed non ex
70 Deo.

Quibus oppipare viventibus atque inestimabiliter gaudentibus letantibusque ulcio iusta divine vindicte improvise subsequitur impios, qui tam grande tamque crudele piaculum non horruerunt patrare, quo
75 manus suas inhonestissimas in preclarissimam Christi famulam moverent absque causa. Namque patre suo, principe discordiarum dyabolo, exagitante, coevos coetaneosque suos ceperunt contemptui habere omnes. Qua de re excrevit dissensio odiumque perma-

vždycky milovala. Podstoupila pak mučednictví šťastná a Bohu oddaná služebnice Kristova Liudmila v sobotu, 16. září o první viglii noční (v 61. roce svého života).

Ale veškeré její kněžstvo a všichni domácí služebníci oběho pohlaví porůznu se rozptýlivše, když zabit byl pastýř, v rozličných skrýších se skrývali a tak si pozemský život zachovali. Potom, když se překrutní katané vzdálili, scházeli se s velikým strachem a nářkem k jejím pohřbu a vykonavše s největší uctivostí všechno, co se jevilo k pohřbení potřebným, světili její přsvaté tělo zemi. Ale krvaví katané vrátili se, když si rozchvátili kořist, k své pamí, a přinesli jí přeradostnou zprávu o zavraždění nevinné, domnívajíce se, že jsou provždy obohaceni a že budou na věky žítí, ačkoliv je brzy čekal strašný a neuhasitelný trest ohně pekelného. Řečená pak zrádná paní zrádců, přivlastnivši si všecken majetek své tchyně, počala vládnouti společně s jmenovanými násilníky, obdarovávši je i příbuzné jejich a čeled neobyčejným množstvím zlata a stříbra i šatstvem vzácným a drahocenným. I vládli celé zemi české jako velkomožní vévodové, ale nikoli z milosti boží.

Když takto nádherně si žili a nesmírně se těšili a radovali, spravedlivá pomsta božího trestu neočekávaně postihla bezbožníky, kteří se nebáli spáchatí tak veliký a tak krutý hřích, že své přehanebné ruce vztáhli bez příčiny na nejjasnější služebnici Kristovu. Neboť popuzováni jsouce otcem svým dáblem, knížetem svárů, počali všechny své vrstevníky a souvěkovce v opovržení míti. Odtud povstala roztržka a převeliká nenávisť mezi výše jmenovanými velmoži, totiž

80 ximum inter ipsos primarios supra notatos, Tunnam videlicet Gommonemque dominamque ipsorum, ita ut omnis cogitatus sermoque domine de interita eorum die noctuque versaretur. Quod cernens memoratus Tunna tyrannus, irruente in se pavore horribili, cunctis cum 85 sibi affinitate iunctis ex eadem provincia fuga labens, omnibus exosus, vagus profugusque huc illucque versatus est, nemoque ex stirpe illius progenitus in propria ulterius reditum habuit. Gommo autem cum fuge latibulum germano cum suo quereret, comprehensus atque capitali sententia addictus, cum fratre vitam presentem pariter et futuram amisit. At vero domina eorum, cernens eos fugientes, omnem venenosi pectoris furorem in posteros eorum diffundens, universos eorum a maiore usque ad minimum una die 95 unaque sententia perdidit. Hocque primum signum sancte Liudmille claruit, dum Dei disponente providencia ex interfecto eius nullus superfuisset. Alii propriis de habitaculis secedentes in diversa que fugientes, cunctis exosi effecti, divina ulcione tacti, 100 exalaverunt spiritum vite, parvuli eorum impiissima morte defuncti, quamplures vero capite gladio plexi sunt. Sic impletus est sermo Dominicus, quem in evangelio inquit: Omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt.

Mt. 26, 52

105 Hisdem vero diebus ad tumultum beatissime et sepe memorate venerabilis matrone et martyris Liudmille, divina cooperante gracia, virtutum merita preclara patuerunt. Nam ex eiusdem monumento tanta flancia miri ac suavissimi odoris emanavit, que cunctorum aromatum florumque odoramenta evinceret. Quamplures etiam cereos lampadesque, lumine fragrantibus divino, intempeste noctis silencio terque quaterque oculorum hauserunt acie; que cuncta dominam, interfetricem ipsius videlicet, minime latue-

Tunnou a Gommonem a paní jejích, takže se všechny její myšlenky a řeči zabývaly ve dne v noci jejich záhubou. Když to viděl jmenovaný násilník Tunna, přepadl ho hrozný strach, takže se všemi příbuznými z té země uprchl a ode všech jsa nenáviděn, jako vyhnanec sem tam bloudil a žádny jeho potomek se už do vlasti nevrátil. Gommon pak byl polapen, když hledal se svým bratrem záchranu v útěku, a byv odsouzen k smrti, ztratil i se svým bratrem zároveň život časný a věčný. Než paní jejích, vidouc, že prchají, vyčila všecken vztek jedovatého srdce na jejích potomky a všechny je od nejstaršího až k nejmladšímu v jednom dni a jedním výrokem zahubila. A v tom se jasně ukázalo první znamení Ludmiliny svatosti, že řízením Prozřetelnosti boží žádny z jejích vrahů nezůstal na živu. Jiní, kteří ze svých domovů odešli a na různé strany se rozprchli, upadnuvše v nenávisť u všech lidí a boží pomstou jsouce stíženi, vydechli svou duši a jejich děti pomřely nejbezbožnější smrtí, namnoze však byly mečem státy. Tak se naplnilo slovo Páně, jenž praví v evangeliu: Všichni, kteříž se meče chopí, mečem zahynou.

V týchž pak dnech projevíly se na hrobě přeblahoslavené a často jmenované paní a mučednice Ludmily přispěním milosti boží přeslavné zásluhy jejích ctností. Neboť z jejího náhrobku šířila se taková hojnost podivné a přelísbené vůně, že převyšovala vůni všech vonných látek a květů. Mnozí tu také spatřili v tichu tmavé noci opětovně a na vlastní oči svíce a pochodně, božským jasem planoucí. A to všechno nezůstalo vládkyni, totiž její vražedkyni, nikterak utajeno. Když se o tom dověděla, porážena jsouc

115 re. Quibus cognitis, timore nimio prostrata, agendum sibi quid foret, ignorabat; tandem rursus venenosum instaurans consilium, apparitores suos Tetinis misit, quo venerabile corpus tumulatum iacebat, in mandatis iubens, quod domum beate Liudmille super tumulum ipsius statuerent in modum basilice, aptans ei nomen in honore beati Michaelis archangeli, quos deinceps inibi clarisset signum aliquod, non meritis beate martyris, verum sanctorum, quorum pignora inibi detinerentur, deputaretur. Quo facto tantum cunctos ingredienti basilicam horror invasit, quo haut aliter nisi veneracione cum maxima inibi auderent ingredi preclaraque et insignia exhibere in eodem patuere loco virtutum miracula.

(5.)

5,1 Hiis ita gestis annuente Christo olim electus dux beatus Wenceslaus annos puericie transcendens, gratissime flore iuventutis nitescebat, cunctaque, que a pedagogo apicum sibi tradita fuerant, alta memoria revolvens, animo estuanti opere implere cupiebat, quod aure perceperat. Quapropter genitrix ipsius perfida cum quibusdam sibi assencientibus filiis Belial, invidentes actibus illius studisque sanctissimis, inito invicem consilio dixerunt: Heu, quid agimus, quove nosmet vertemus? Princeps siquidem noster, qui a nobis in regni fastigio sublimatus est, perversus a clericis et ceu monachus factus, per abruptam et asvetam viciorum nostrorum semitam nos gradi non sinit. Et si hoc nunc in puericia vel adolescentia gerit, quid putas facturus est in iuventute vel senecta? Ab illo ergo die nimis inportuni ei esse ceperunt, minis increpantes aliaque perplura inportune illi ingerentes scelera.

42

nesmirným strachem, nevěděla, co má dělati. Konečně pojala znovu jedovatý úmysl a poslala své služebnky na Tetín, kde odpočívalo ctihodné tělo, uložíví jim, aby dům blahoslavené Ludmily nad hrobem jejím přestavěli na způsob basiliky. A kázala jí nazvat ke cti blahoslaveného Michaela archanděla, tak aby záznak, který by se tam snad budoucně objevil, nebyl přičítán zásluhám blahoslavené mučednice, nýbrž zásluhám světců, jejichž ostatky by tam byly uloženy. Když se toto stalo, taková posvátná hrůza naplňovala všechny lidi vstupující do té basiliky, že jen s největší úctou se odvažovali tam vejíti. A od té doby se dály na tom místě přeslavné a znamenité záznaky.

5.

Mezi tím blahoslavený Václav, zvolený kdysi vnutím Kristovým za vévodu, vyrostl z chlapeckých let a zářil květem nejpůvabnějšího mládí. Hluboko pak v paměti chovaje, v čem byl od učitele písma vzdělán, vroucně toužil naplniti skutkem to, co sluchem poznal. A proto jeho věrolomná matka s některými syny Beliálovými, kteří s ní stejně smýšleli, nenávidíce ho pro jeho skutky a přesvaté smýšlení, radili se mezi sebou a řekli: „Ach běda, co si počneme a kam se obrátíme! Neboť kníže náš, jenž byl od nás na trůn povýšen, zkažen byv kněžnými a takřka mnichem se stav, nedovoluje nám kráčetí srážnou a navyklou cestou našich neřestí. A jestliže si tak počíná nyní jako chlapec nebo jinoch, co asi bude dělati jako mladý muž nebo stařec?“ Od toho času se tedy počali k němu chovati velmi nepřátelsky, vyhrožující mu a i jinak mu působíce přemnohá příkoří.

43

20 *Que cuncta vir Deo carus armis fidei repellens et clipeo se pacencie muniens, animo illeso perfererat. Siquidem et clericos eius et quosdam religiosos, quorum doctrina ipse pascabatur, insidiis assiduis impii appetentes, trucidare moliti sunt minisque maximis terruerunt, quia nemo illorum ad eum accessum quiret habere. Ipse vero cunctorum horum scius cum sibi fidelibus viris occulte postuleras agens, ruente sole in occasum clancule clerico quolibet accersito, cuncta que sibi proficua erant, nocte addiscens, crepusculo illucescente didascalum seu sibi clericum carum latentem abire sinebat. Codicellulumque suum occultens subque tegmine gestans, ubicunque locum quietis reperiebat, eum cum diligencia lectitabat et cum gemitu interno de duricia cordis populi sui et cecitate vel incredulitate dolebat nimium. Tandem confortatus a Deo et virtute se precingens, matre sua universisque primariis accitis, ut decuit, increpavit, quemadmodum Sapientie liber testatur: Verba sa-*
Ecc 12,11
piencium quasi stimuli et velut clavi in altum defixi. Sic inquit beatus Wenceslaus: Cur, [inquit], filii

40 sceleratorum et semen mendax virique iniqui, prohibuistis me discere legem domini nostri Iesu Christi et obtemperare mandatis illius? Quod si vos tedit Christo servire, cur saltem ceteros impeditis? Ego vero si hactenus vestra sub providencia vel potestate degui, amodo tamen illud respuo, Deo cunctipotentisincero ex animo deservire cupio.

Orta est postmodum pro eiusdem rei causa variisque rebus aliis dissidio pergrandis viros inter ipsos primarios, qui lateri ducis religiosi inherebant, et inter reliquos, 50 qui partes nequissimas domine impie iuvabant. Divisique sunt consiliarii in invicem et primates terre, discordiarumque inter eos spine pullulaverunt ad sanguinis usque effusionem. Verum pars iustorum,

Ale muž Bohu milý, odrážejte to všechno zbraní víry a chráně se štítem trpělivosti, snášel to s myslí neporušenou. Neboť i kněze jeho a některé mnichy, jejichž vyučováním se posiloval, pokoušeli se ti bezbožníci zabít, ustavičně jim úklady strojíce, a převelikými hrozbami je hleděli zastrašiti, aby nikdo z nich neměl odvahu k němu choditi. Ale on věda o tom všem, s muži sobě věrnými si prorazil zadní dvířka a když slunce zapadlo, tajně k sobě povolával některé kněze, a když se v noci naučil všemu, co mu bylo prospěšné, za ranného úsvitu nechával učitele nebo kněze sobě milého tajně odejti. A knížecku svou skrýval a pod šatem ji nosil, a kdekoliv našel klidné místo, pilně ji čítal a nařikaje v nitru svým nadmíru truchlil nad zatvzlostí lidu svého a nad jeho slepotou a nevěrou. Konečně posílen Bohem a ctností se opásav, povolal k sobě matku svou a všechny velmože, a jak se slušelo, obořil se na ně tak, jak praví Kniha moudrosti: Slova moudrých jsou jako ostnové a jako hřebové hluboko vbití. Promluvil pak blahoslavený Václav takto: „Proč jste mi zbraňovali, synové zločinců, símě lži a mužové nespravedliví, abych se učil zákonu Pána našeho Ježíše Krista a poslouchal rozkazů jeho? Jestliže se vám nechce sloužiti Kristu, proč aspoň jiným toho nedovolujete? Jestliže jsem však až dosud žil pod vašim opatrovnickým a mocí, od nynějška to odmítám a Bohu všemohoucímu chci z upřímného srdce sloužiti.“

Povstala potom pro tuto příčinu a rozličné jiné věci převeliká různice mezi těmi velmoži, kteří setrvali po boku zbožného vévody, a mezi ostatními, kteří podporovali ničemnou stranu bezbožné panovnice. I rozdělili se rádcové a přední mužové země a trny nesvornosti rozbujely se mezi nimi až k prolévání krve. Ale strana spravedlivých, ačkoli byla velmi

licet minima foret, prevaluit tamen adversus partem
55 multummodam, ut semper, iniquorum. Nam semper
memoratus dux Wenceslaus, sollicitus de nanciscenda
pace, Spiritu sibi sancto inspirante, corde consilium
captavit, quo genitricem suam, que causa totius ne-
quicie inerat, perturbaret e patria, quatinus ea pro-
60 pulsa cunctisque consentaneis eius viris impiis invi-
cem furor discordiarum sopiretur paxque ecclesie
regni accresceret, unum eundemque Dominum
cuncti possidentes veram Christi doctrinam perfectis-
sime addicerent, dispositisque cunctis, que ad pacem
65 regni pertinere cernebantur, proturbatis et expulsis
filiis discordie, composita quiete, matrem rursus cum
honore ad propria revocaret. Que cuncta, iuvante se
opifice Deo, opere complevit. Nam matrem regno
cum dedecore maximo pepulit, dignam ei ulcionem
70 omnipotente Deo reddente ob effusionem sanguinis
innocentis beate Liudmille, quem causa sine fuderat.
Sed quoniam timore casto, qui permanet in seculum
seculi, plenus erat, memor preceptorum divinatorum,
quibus patrem honorare debemus et matrem, eam
75 rursus tempore elapso reduxit, verum honore domi-
nacionis pristinae caruit usque ad obitus sui diem.
Sed hec cuncta qualiter gesta sint, ob sui enormita-
tem pretereuntes, cepta prosequamur. Post multa
adversa et incommoda pertulit, eciam filii sui necem
80 ab gnato suo minore.

Recordatus deinde ave sue beatus Wenceslaus, quan-
te sanctitatis in presenti fuisset quantaque claritatis
meritum apud Cunctipotentem obtineret, lacrima-
rum imbre infusus totus, inito consilio sacratissimo
85 in prefatum castellum Tetin, mandans eis, quo vel
ossa seu pulverem consumpte carnis digna translatio-
ne ad se usque perducerent.

malá, nabyla přece vrchu nad stranou nespravedli-
vých, jako vždy nejednotnou. Neboť stále jmenova-
ný vévoda Václav, staraje se o zjednání pokoje, pojal
vnuknutím Ducha svatého úmysl, matku svou, která
byla příčinou veškeré zloby, z vlasti vypuditi, aby
vyhnáním jejím a všech jejích bezbožných přívrženců
byla utišena zuřivost rozbrojů a mír v církvi Kristově
se vzmohl, tak aby všichni dokonale poznali, majíce
jednoho a téhož pána, pravé učení Kristovo, a až
bude všechno zařízeno, co by se zdálo sloužiti míru
v knížectví, a až po vypuzení a vyhnání synů ne-
svornosti bude upevněn pokoj, povolati zase matku
se ctí do vlasti. A to všechno s pomocí Boha stvořitele
vstutku vykonal. Neboť vyhnal svou matku s nej-
větší hanbou ze země a tak ji Bůh všemohoucí stihl
zaslouženým trestem za to, že prolila nevinnou krev
blahoslavené Ludmily a že ji prolila bez přčiny. Ale
poněvadž byl pln cudné bázně, která trvá věky
věkův, a poněvadž byl pamětliv prikázání božích,
podle nichž máme otce i matku ctíti, přivedl ji po
nějakém čase zase zpět, dřívější důstojnosti panov-
nické však zůstala zbavena až do dne své smrti. Ale
o tom, jak se toto všechno stalo, pomlčme pro krutost
těchto událostí a pokračujme v započatém výkladě.
Po mnohých protivenstvích a strastech dožila se i to-
ho, že jeden její syn byl zavražděn od jejího druhého,
mladšího potomka.

Rozpomenuv se potom blahoslavený Václav na svou
bábu, v jaké svatosti na této zemi žila a jakou slávu
u Všemohoucího v odměnu za to získala, proléval
proudy slz, a pojav s kněžimi a některými zbožnými
muži přesvatý úmysl, poslal je na řečený hrad Tetin
a uložil jim, aby třeba jen její kosti a prach zetlelého
těla důstojným přenesením k němu dopravili.

Ipsē vero Spiritu sancto revelante, paucis familiaritate iunctis sibi innotescens, certus erat divina cooperante clemencia aliquid inibi legatos memortos signorum haurire. Implentes autem iussa domini sui, legati qui fuerant, basilicam ingressi ac monumentum humo revoluto detegentes, tabulam sepulcri, qua venerabilis gleba tegebatur, partim putredine consumptam reperientes, sublevare formidaverunt. Si lignum, fatentes, putridum est, quanto magis ea, que intus latent? Rursumque sarcofagum claudi voluerunt diligencia cum summa. Quorum consiliis unus ex eis, Paulus presbiter, obsistens, cuius et superius mentionem fecimus, qui semper illi, dum in terris deguit, in amicitias iunctus semperque in omni servicio obscundatus est, inquit: Nequaquam, ut dicis, fiet, sed iuxta principis iussa, si vel pulverem consumpte carnis invenero, tollam. Cui ceteri assensum prebentes, unanimiter tabulam sublevaverunt. Quam dum sustollunt, frangitur, ita ut memoratus Paulus cum humo super corpus iacentis caderet. Qui concite surgens humumque velocius amovens, cum sibi iunctis sodalibus invenerunt corpus sacrum ab omni corruptione sciunctum, preterquam quod supra memini, videlicet vultum eius pulverulentum, quod ei de fractura cooperuli, dum amoveretur, insederat. Ingenti dehinc gaudio succensi, grates immensas Cunctipotentī exhibentes, glebam eius sanctissimam de terra sustollentes, linteaminibus preciosis, ut decebat, involventes, altari presentaverunt, laudes gratęque immensas divine clemencie referentes.

Riteque cunctis sollempniter peractis, feretro eam locantes, duorum terga equorum onerant, sicque eadem nocte metropolim usque ad urbem, Pragam scilicet, constanter properant. Repertum est autem corpus felicis et Deo devote famule Liudmille XIII. kalendas no-

Sám však vnuknutím Duchu svatého si byl jist a několika svým důvěrným přátelům se o tom zmínil, že přispěním boží milosti připomenutí poslové tam najdou nějaká znamení. Když pak tito poslové, vyplňující rozkazy pána svého, vstoupili do basiliky a odhrnuvše hlínu, objevili hrob, tu pozorujete, že náhrobní deska, kterou bylo ctihodné tělo pokryto, je zčásti ztrouchnivělá, báli se ji pozvednouti. „Jestliže je dřevo zetiělé,“ tak si říkali, „čím spíše zetišlo to, co je uvnitř?“ A chtěli hrob znovu s největší pečlivostí uzavřít. Ale tomuto jejich úmyslu se postavil na odpor jeden z nich, kněz Pavel, o němž jsme se již zmínili a jež s ním byl spjat přátelstvím, dokud na této zemi žila, a vždy ji ve všem svými službami podporoval, a řekl: „Nikterak se nestane tak, jak pravíte, nýbrž podle rozkazu knížete, najdu-li třeba jen prach zetiělého těla, vezmu jej s sebou.“ A ostatní, souhlasíce s ním, svorně zvedali desku. Ale jak ji zvedali, deska se zlomila, takže jmenovaný Pavel upadl s hlínou na tělo nebožčino. Tu vstav rychle a odhrnuv spěšně hlínu, shledal se svými druhy svaté tělo úplně neporušené, ledaže obličej byl pln prachu, který jej pokrýl, když se víko, jak jsem svrchu poznamenal, při odkrývání zlomilo. Náramnou radostí tedy vzplanuvše a nesmírnou vděčností Bohu všemohoucímu projevující, vyzvedli přesvaté její tělo ze země, do drahocenných pláten, jak se slušelo, je zavínuli, před oltář položili a chvály a díky nesmírné boží milosti vzdávali.

A když všechny obřady řádně vykonali, uložili tělo na nosítka a ta nřložili na hřbety dvou koní a tak těžce noci až do hlavního hradu, totiž Prahy, vytrvale pospíchali. Nalezeno pak bylo tělo blažené a Bohu oddané služebnice Liudmily ve středu dne 19. října

vembris, hora XII., feria IIII. Intulerunt autem eam
in Pragam die tercio, feria VI., XII. kalendas eius-
dem mensis, leticia cum ingenti, gratulantibus cunctis
Christumque laudantibus. Vehitores siquidem ipsius,
urbi priusquam eam inferrent, ad principem baiulos
boni nuncii premiserunt. Qui venientes, sopori eum
membra collocasse cognoverunt, eumque suscitavere
leti taleque ei gaudium intulerunt, quod omnipotente
Deo favente corpus tante talisque matrone, ave vi-
delicet sue, incorruptum reperissent.

Qui continuo surgens ecclesiamque summa cum ala-
critate properans, Christo domino grates immensas
persolvit. Sole terram irradiante iubareque tenebras
propellente, accito clero turbaque fidelium, proces-
sione cum ingenti obvius ire properat. Occurrunt
autem illi et fideles geruli, vehentes sepe memoratam
glebam sancte Liudmily. Quam statim sacerdotes et
levite alacriter suis inponentes humeris, benedictentes
Deum cum psalmis ac laudibus, intulerunt urbi
ecclesiamque ingressi altari coram pavimento sta-
tuere strepitumque sonitu ingentem personavere.

145 Quod popularis tam fidelium quam infidelium cu-
riositas perscrutans, quod factum erat, in unum
congregati petunt ecclesie ianuas. Consilio dehinc
princeps inito cum sacerdotibus, plebe coram cuncta
corpus eius detexerunt, ut omnes fidem adhiberent
incorruptam eam a Christo domino fuisse servatam.

150 Cuncti quod intuentes, magna Christum indefessis
vocibus personavere, nemoque obsistere veritati
quibat, quoniam cunctis patebat integritas corporis
ac capillorum firmitas vultusque nitescebat, veluti
155 in hac constituta vita, vestimentorum insuper pul-
chritudo integritasque talis splendebat, ac si eodem
texta forent die. Universi quod perspicientes, pre-
coniorum vocibus persultantes, omni eam honore ac

o hodině dvanácté. A přinesli ji do Prahy třetího
dne, v pátek 21. dne téhož měsíce, za nesmírné ra-
dosti, zatím co všichni plesali a Krista chválili.
Neboť ti, kteří je vezli, dříve než s ní vkročili do
hradu, poslali napřed ke knížeti posly s dobrou
zprávou. Když pak tito k němu přišli, shledali, že
se uložil k spánku, i vzbudili ho radostně a tu potě-
šitelnou novinu mu oznámili, že s přispěním Boha
všemohoucího tělo tak znamenité paní, totiž báby
jeho, neporušené nalezli.

Tu on ihned vstal a s největší radostí do chrámu po-
spíšiv, vzdával Kristu Pánu nesmírné díky. Když
slunce osvětlilo svými paprsky zemi a jeho záře za-
pudila temnoty, svolal kněžstvo a zástup věřících
a s převelikým průvodem spěchal jí naproti. Setkali
se pak s věrnými nosiči, vezoucími často připomenuté
tělo svatě Ludmily. A ihned si je vložili kněží a jáhno-
vé radostně na svá ramena a dobrořečice Bohu a zpí-
vajce žalmy a chvalozpěvy, vnesli je do hradu.
Vkročiše pak do chrámu položili je před oltářem
na dlažbu a počali mohutným hlasem zpívat. A tu
se sbíhali věřící i nevěřící, pátrajíce se zvědavostí lidu
vlastní, co se to stalo, a směřovali k dveřím chrámo-
vým. Tehdy kněze, poradiv se s kněžími, odhalil
společně s nimi tělo před tvář všekereho lidu, aby
všichni uvěřili, že ji Kristus Pán neporušenou za-
choval. A všichni, vidouce to, neúnavně oslavovali
zázraky Kristovy a nikdo nemohl odporovati pravdě,
neboť všem byla patrna neporušenost jejího těla
a pevnost vlasů a její obličej se skvěl, jako by byla
živá. Mimoto její roucha krásou a neporušeností tak
zářila, jako by byla toho dne utkána. A tu všichni,
když to spatřili, s hlasitým plesáním ji oslavovali
a prohlašovali, že je nadmíru hodna všekere pocty
a chvalořečení. Potom vykopavše zemi a upravivše

laude dignissimam iudicarunt. Humo dehinc efossa
160 compositaque fossa, in eadem basilica tumulare
eandem conati sunt. Sed ex eadem fossa repente
aqua inundavit. Plurimi quod intuites, mente cap-
taverunt eundem sepulchri locum minime famule
Christi placere. Replentesque rursus fossam, sarcofa-
165 gum cum ipso pignore sacro statuere super eandem,
prestolantes divinum auxilium. Sicque ad propria fe-
liciter properaverē.

Spacio dehinc temporis elapso modico supra dictus
princeps Ratispone missis legatis, pontificem eiusdem
170 civitatis, quia erant Boemi viri ipsius temporis parro-
chiani sui, consuluit, nomine Tutonem, quidnam sibi
agendum foret de supra notato corpore. Qui divine
legis scripta perlustrans, secundum datam sibi a Deo
sapienciam in responsis hec dicta mandavit, scilicet
175 ut corpus, initium ab ipso exordio prothoplasti su-
mens, cui dictum est: Terra es et in terram ibis, pulvis
es et in pulverem reverteris, sepulture traderet,
gloriam Christi donec cernerent. Ingentique zelo di-
vino accensus princeps prefatum antistitem humili
180 prece exoravit, usque ad se dignaretur quatinus ve-
nire ac corpus ipse sepulture daret basilicamque,
adhuc que benedictione pontificali carebat, dedica-
ret. Qui simulata infirmitate senectutis ire non preva-
lens, coepiscopum suum cum aliquantulis clericorum
185 choris allegavit, quo ecclesiam eandem dedicaret. Ad-
veniensque in primis templum Domino consecravit.
Post hinc sex elapsis diebus circumcirculatum corpus-
culum tumulavit eodem in loco, quo aqua inundaverat.
Mira atque Christi famule declarandum meritum suffi-
190 ciens res, videlicet quod sacerdotibus inconsecrato
cupientibus eam tumulare loco aqua exorta est, adve-
niente vero coepiscopo sacrataque basilica funditus haut
apparuit. Congruē satis, ut que felici conversacionis

hrob, pokusili se ji v téže basilice pohřbíti. Ale vy-
kopaný hrob náhle zaplavila voda. I usoudili mnozí,
kteří to viděli, že se toto místo hrobu služebnici
Kristově nelíbí. A zaházevše znovu hrob, postavili
na něj rakev se svatými ostatky, čekajíce na pomoc
boží. A pak pospíšili radostně do svých domovů.

Po krátkém pak čase svrchu jmenovaný kníže vy-
pravil posly do Řezna a tázal se biskupa tohoto města,
jménem Tutona, protože Čechové náleželi tenkrát
k jeho diecési, na radu, co má učiniti s řečeným
tělem. A ten zkoumaje předpisy zákona božího, podle
moudrosti Bohem mu dané, vzkázal mu v odpověď,
aby tělo, jež má svůj počátek v prvním člověku, které-
mu bylo řečeno: „Země jsi a do země půjdeš, prach
jси a v prach se obrátíš“, uložili do hrobu do té doby,
až by se zjevila sláva Kristova. A tu kníže vzplanuv
nesmírnou horlivostí boží, posíl jmenovaného bisku-
pa velmi pokorně, aby zasvětil basiliku, již se biskupského
posvěcení ještě nedostalo. Ten však omlouvaje se, že
pro slabost stáří nemůže přijíti, poslal svého spolu-
biskupa s několika přísluhujícími kněžími, aby ten
chrám zasvětil. A ten přišed, nejdříve posvětil chrám
Pánu. Potom, když uplynulo šest dní, pohřbil řečené
tělo na témž místě, které dříve voda zaplavila. Podi-
vuhodná to věc a postačující k důkazu o zásluhách
služebnice Kristovy, že když ji kněží chtěli pohřbít
na místě neposvěceném, ukázala se tam voda, kdežto
když přišel spulbiskup a posvětil basiliku, už se
voda vůbec neobjevila. Slušelo se zajisté, aby ta,
která v blaženém obcování svůj život blaženě trávila,
také s vyšším posvěcením byla pohřbena, když se

sue vita fruebatur feliciter, et cum benediccione
195 maiori sepeliretur, que cum sanctis ad Christi locanda
erat dextram. Rite hiis itaque peractis coepiscopus
remuneratus, ut dignum fuerat, a principe, propria
petivit.

Anniversario autem eius volvente die post translacio-
200 nem ipsius glebe sacre, ad gloriam nominis sui et ad
declarandum meritum famule sue, Christus dominus
insigne dignatus est operari prodigium. Nam ut moris
est Christiane religioni congregato clero *memoriam*
205 talium agere, cum post oraciones ad refeccionem cor-
porum una pariter residerent, quidam parvulus infir-
mitate corporis gravatus curvatusque, sursum omnino
non prevalens aspicere, cum ante ostium basilice,
corpus ubi tante requiescit matrone, virtutem Christi
meritumque ipsius sancte imploraret, erectus est vir-
210 tutique proprie restitutus. Intuentes quod plurimi,
omnipotentem Christo laudes canebant, suam quod per
famulam dignatus sit magnalia declarare sua, cui est
gloria in secula seculorum, amen.

(6.)

6.1 Igitur composito confirmatoque suo regno, opifice se
iuvante Christo, beatus dux Wenceslaus, qualem se
Christo exhibuerit qualeque vas electionis semet
ipsum prebuerit, mens, lingua, sermo paginaque di-
5 cere deficit, simul moleque gravatus peccaminum
pandere nequeo, miles Christi quanta domino mili-
tans detrimenta zabulo intulerit, quantosve manipu-
los Christi in horreo ipsius fidelis servus aggregaverit.
Verum ut de multis pauca eloquar: a puericia sua
10 minime discedens a disciplina Domini, verax fuit in
sermone, iustus in iudicio, fidelis in commisso, mo-
dum humane excedens pictatis. Cum enim quilibet

54

svatými měla usednouti po pravici Kristově. Když
spolubiskup toto řádně vykonal, byl od kněžete po
zásluze odměněn a vrátil se zpět do vlasti.

Když pak nadešel výroční den přenesení jejího
svatého těla, ráčil Kristus Pán, aby oslavil jméno své
a dosvědčil zásluhy své služebnice, učiniti znamenitý
zázrak. Neboť, zatímco podle obyčje zachovávaného
v náboženství křesťanském, že se totiž kněžstvo shro-
mažuje a oslavuje památku takových událostí, po
modlitbách společně zasedli, aby posílili svá těla,
nějaký hoch nemocí tělesnou zesláblý a zkřivený, že
vůbec nemohl vzhůru pohlédnouti, když vyzýval před
dvěma basiliky, kde odpočívá tělo tak znamenité
paní, moc Kristovu a dovolával se zásluh této světi-
ce, najednou se narovnal a nabyl opět své bývalé síly.
Vidouce to pak přemnozí, pěli chválu Kristu všemo-
hocímu, že ráčil skrze svou služebnici ukázati moc
svou, jemuž je sláva na věky věků, amen.

6.

Když tedy blahoslavený vévoda Václav s pomocí
Kristovou uklidnil a upevnil své knížectví, jak se
před Kristem osvědčil a jakou nádobou vyvolenou se
stal, to vylíčiti by nestačil ani můj duch, ani jazyk
a řeč, ani kniha, a také proto, že spoustou hříchů jsem
obtěžen, nedokázal bych vyložití, kolik škod jako
vojín Kristův pro Pána bojující dáblu způsobil a kolik
snopů do stodoly Kristovy jako jeho věrný sluha na-
shromáždil. Ale abych o mnohém aspoň něco málo
pověděl, neuchyluje se již jako chlapec od kázně boží,
byl pravdomluvný v řeči, spravedlivý na soudě, pocti-
vý a hodný důvěry a nad obvyklou míru lidskosti

55

reorum in concilio iudicum presenciacque ipsius adventus, a iudicibus capitali addictus sententia fuisset, ¹⁵ occasione suscepta qualibet semet subtrahens occultabat, qua valebat, minarum Christi memorans in evangelio, quod minatur: Nolite iudicare, ne iudicemini, nec condemnare, ut non condemnemini. Carceres patibulaque antiquitus constructa, que ad ²⁰ hec tempora inerant, destruens, orphanorum, viduarum, pauperum, gemencium sauciorumque indefensus existens consolator, esurientes sacians, sicientes refocillans, nudos tegens, infirmos visitans, mortuos sepeliens, hospites et peregrinos proximos ut proprios ²⁵ excipiens, presbiteros clericosve ac monachos ut Dominum honorans, errantibus viam veritatis aperiens, humilitatem, pacenciam, mansuetudinem, caritatem, que supereminet cunctis, observans, per vim fraudemque nulli aliquid subtrahens, exercitum ³⁰ suum non solum armis optimis, verum et indumento corpus adornabat.

Hiis et huicsemodi virtutibus ab ipso tirocinii tempore insignitus florebat, crucemque Christi membris applicans suis, memorabatur divinatorum preceptorum, per que dicitur: Si quis vult post me venire, ³⁵ abneget semet ipsum et tollat crucem suam et sequatur me. Siquidem in quadragesimali vel hiemali tempore per gelidum et arduum callem discalcia tus gradiebatur de civitate in civitatem, ecclesias Christi pedestris illustrans, ita ut vestigia ipsius cruore mendicia cernerentur. Cilicis exhinc, ob ablucionem mundicie servandam, utens asperimis nimis, que ⁴⁰ tempora usque ad hec reverenciam ob ipsius velut nova servantur, assidueque lanceis ceu monachus indutus tunicis ad carnem, desuper vero optimis et regalibus amictus, splendebat coram Deo hominibusque. Pabulo modico refocillans artus, pervigil assi-

milosrdný. Neboť kdykoliv byl někdo z obžalovaných před sborem soudců za jeho přítomnosti odsuzován soudci k trestu smrti, vzdaloval se pod nějakou zámlinkou a skrýval se, jak mohl, jsa pamětliv hrozby Kristovy v evangeliu: Nesudte, abyste nebyli souzeni, a neodsuzujte, abyste nebyli odsouzeni. Žaláře a šibenice za dřívějších časů postavené a až do jeho doby stojící kácel, sirotky, vdovy, chudé, lkající a radně neúnavně utěšoval, hladové sytil, žiznivě napájel, nahé odíval, nemocné navštěvoval, mrtvé pohřbíval, cizince a pocestné jako nejbližší příbuzné přijímal, kněze, kleriky a mnichy jako Pána ctil, bloudícím cestu pravdy ukazoval, pokoru, trpělivost, mírnost a lásku, jež nade všecko vyniká, zachovával, násilím a lstí nikomu nic neodnímal a svou družinu nejen zbraněmi nejlepšími, ale i šatem opatroval.

Těmito a podobnými ctnostmi již od nejtútlejšího mládí se vyznamenával a vkládaje kříž Kristův na údy své, pamětliv byl příkázání božího, v němž se praví: Chce-li kdo za mnou přijíti, zapřížž sebe sám a vezmi kříž svůj a následuj mne. Neboť v postním a zimním čase kráčoval bos studenou a neschůdnou cestou od hradu k hradu, pěšky navštěvuje kostely Kristovy, takže bývalo viděti, jak jsou jeho slěpěje zvlhlé krví. A maje na sobě velmi drsné roucho žíněné, aby si cudnou čistotu zachoval, kteréžto roucho se až do dnešních časů pro úctu k němu jako nové uchovává, a jsa ustavičně oblečen na holém těle v šat vlněný jako mnich, navrchu však zahalen v nejkrásnější šat knížecí, skvěl se před Bohem i před lidmi. Skrovnou potravou posiluje své údy a vytrváváje i v noci neúnavně na modlitbách, neustával jedině

due, gracias soli immensas non cessabat agere Deo.
At si quando illi ut principi, feras inter tantas cu-
banti, contigisset sero hesterno habundantem hausis-
se morem extra solitum potum, sompno se excuciens
diluculo, citissime properans ecclesiam, quemcumque
sacerdotum seu clericorum inibi reperisset, optimo
quocumque indumentorum tegebatur, sese exuens
illique contradens, pedibus ipsius adolvebatur,
obnixè postulans, quo pro semet attentius Christum
dominum exoraret, noxam quatinus illi hesterna
nocte patratam clementer indulgeret.

In officiis vero divinis tam assiduus inerat, ut cottidie
60 oblationem suam, manibus suis confectam, Domino
exhiberet. Nam in messis tempore, intempeste noctis
silencio, agrum petens proprium adibat cum sibi fide-
lissimo cliente, de quo postmodum precipuum et ad
declarandum utriusque meritum insigne exarabi-
65 tur prodigium, triticumque metens, humeris baiolans
propriis domui inferebat, manualique terens mola,
pistor ipse et dux, farinam cribrabat, aquamque pe-
tens, itidem nocturnaliter hauriens, fatebatur: In no-
mine Patris et Filii et Spiritus sancti. Quam eciam
70 domum deferens, predicta cum farinula miscens,
oblatas conficiebat. Vineamque properans, botros
carpens suisque illos manibus contereans urceoque
infundens, usum ad sancti conservabat sacrificii.
Quia vero radicitus necdum avulsi fuerant pagano-
75 rum supersticiosi ritus, dum plurimi ad immolandum
demoniis nefanda properarent sacrificia, cibusque ex
ipsis potibusque simul inquinarentur, nunquam ipse
horum consenciens contaminabatur, verum in cunctis
se subtraxit, occasione facta qualibet. Carceres de-
80 struxit, patibula suppliciaque, que usque ad hec ine-
rant ad excrucianos tempora homines, funditus sua
pietate evulsit fanaque profanorum terre coequavit.

Bohu nesmírné díky vzdávati. A jestliže se mu někdy
stalo, jako knížeti, když mezi takovými zvířaty ho-
dovál, že se večer mimo svůj obyčej hojněji napil,
jakmile se druhý den ráno vzbudil, spěchal co nej-
rychleji do kostela a svléknuv nejlepší roucho, jaké
na sobě měl, dal je kterémukoli knězi nebo klerikovi,
kterého tam našel, a padnuv mu k nohám snažně ho
prosil, aby se za něho zvlášť pobožně modlil ke Kristu
Pánu, aby mu milostivě odpustil hřích minulé noci
spáchaný.

Služeb božích se pak s takovou horlivostí účastnil, že
každodenně obětní chléb vlastním rukama zhotov-
vený Pánu opatřoval. Neboť v čas žní chodíval za
ticha hluboké noci na pole své se svým nejvěrnějším
druhem, o němž budu později vypravovati zvláštní
zázrak, znamenitě dokazující jich obou zásluhu,
a nažav pšenice, na vlastních plecích ji domů nosil,
na ručním mlýnku ji rozmílal a jsa pekařem a vé-
vodou v jedné osobě, mouku prosival a potom pro
vodu chodil, rovněž v noci ji nabíraje se slovy: Ve
jménu Otce i Syna i Ducha svatého. A když i tu
domů přinesl, s tou jemnou moukou ji mísil a dělal
z ní oplatky. A na vinici spěchával, hrozny trhal
a vlastním rukama je vymačkáváje, naléval víno
do džbánů a pro potřebu svatě oběti je uchovával.
Kdežto pak přemnozí jímí, poněvadž nebyly tehdy
ještě z kořene vyplety pověřčivé obřady pohanské,
horlivě přinašeli modlám hanebné žertvy a pokrmy
a nápoji z nich se poskvřňovali, on sám se nikdy
účastí na nich neprovinil, nýbrž vždycky se jim vy-
hnul, uživ nějaké záminky. Žaláře pobořil, šibenice
a mučící nástroje, jež až do té doby sloužily k popr-
avování lidí, ve svém milosrdenství ze základů vy-
vrátil a pohanské svatyně se zemí srovnal.

Qua opinione Christicolae exhausta ad eum ceu apes
 ad alvearia, haut secus sacerdotes, levite plurimique
 famuli Dei confluent Bavarorum, Swevorum aliarum-
 85 que provinciarum locis, reliquiis cum sanctorum
 bibliotecisque plurimis. Cunctos honore cum ingenti
 quos suscipiens animoque gratanti amplectens obse-
 cundabatur, uti decebat, tribuens habunde auri vel
 90 argenti copiam, crusias mancipiaque vel vestimenta
 hilariter largiens, cunctisque prout opus erat, serviens,
 universis didascalis hiis in doctrina mirantibus ipsius,
 ut cum psalmista proclamare cerneretur: Super Ps 118,99
 omnes docentes me intellexi, quia mandata tua me-
 95 ditatio mea est. Mentē in cuius sola precise claritas
 fulgebat margarite. Cui etiam Dominus pietatis sue
 gratiam quam plurimam conferre dignatus est, ut in
 plurimis quoque victor preliis existeret.
 Procerus vultu, castitatem amplectens, quamvis hec
 100 rara vis uxoratis, martirio presentem inhians finire
 vitam, blandum semper cum mitibus habens collo-
 quium, cum inimitibus vero et vagantibus crapulisque
 seu potibus deditis vel a doctrina seu tramite recto
 105 deviare cupientibus, zelo accensus divīno, si haut illos
 aliter apprehendere valuisset, saltim mense sue occa-
 sionis accersitos gracia, flagris verberabat ingentibus,
 semper contra antiquum hostem scutum sumens fidei,
 cumque framea Spiritus sancti, verbum Dei quod est, E 6,12-17
 incessanter areas expugnans mundi huius potesta-
 110 tes. Erat enim sine querela cultor Christi verus, mul-
 tos apostolica secundum precepta arguens, obscrans,
 increpans indefesse, cunctos ad cenam veri invitans
 Patris familias, faucibusque exemptos a dyaboli, gre-
 mio sancte collocans matris ecclesie, divinis assidue
 115 refocillabat alimentis. Gracia deinde divina cordi eius
 inspirante, templum Domino in honore beati Viti
 martyris condere meditans, legatos allegat Ratispo-

Když slyšeli křesťané o tom vypravovati, hrnuli se
 k němu, nejímak než jako včely k úlu, kněží, jáhnové
 a přemnoží sluhové boží ze země Bavorské, Švábské
 a jiných krajin s ostatky svatých a s mnoha knihami.
 A ty všechny on s nesmírnou úctou přijímal a vídně
 se k nim chovaje, podporoval je, jak se slušelo, hojně
 zlata a stříbra mezi ně rozdávaje, krzny, otroky
 a rouchy ochotně je obdarovávaje a všem podle jejich
 potřeby služby prokazuje. A divili se všichni tito
 učitelé moudrosti jeho, takže patrně mohl s žalmistou
 prohlášovati: „Nade všechny učitele své jsem ro-
 zumnější učiněn; nebo přikázání tvá jsou rozjímáním
 mým,“ neboť v jeho mysli zářil toliko jas drahocenné
 perly. Hospodin mu také ráčil za jeho zbožnost
 udělití milost převelikou, že i v přemnohých bitvách
 byl vítězem.

Výraz tváře měl vznešený, zachovával cudnou
 zdrženlivost, ačkoliv je to řídká ctnost u mužů žē-
 natých, a toužil ukončiti pozemský život smrtí mu-
 čednickou. S mírnými rozmouval vždy laskavě, ne-
 mírně však, tuláky a lidi oddané obžerství a opilství
 nebo chtějící odpadnouti od pravé víry a přímé cesty
 povolával k sobě, aspoň pod záminkou společné-
 ho stolování, jestliže jich nemohl jinak dostihnouti,
 a dával je v božské rozhorlenosti mocně bičovati
 důtkami. Proti odvěkému nepříteli chápal se ustavič-
 ně štítu víry a mečem Ducha svatého, jenž je Slovo
 boží, neúnavně potíral pozemské mocnosti tohoto
 světa. Byl totiž bez úhony pravý ctitel Kristův
 a mnohé podle apoštolských příkazů přesvědčoval,
 zapřísahal a káral neúnavně, všechny k hostině pra-
 vého Hospodáře žval a ty, které vyrval ze chřtánu
 ďáblava a do lůna svatě Matky církve uvedl, ustavič-
 ně posíloval božským pokrmem. Když potom milost
 boží vnikla jeho srdci myšlenku, aby zbudoval Hos-

nensem ad pontificem, in cuius, ut prediximus, tunc temporis diocesi constabat Bohemia, secundum statuta ut canonum licenciam illi pontifex tribueret edificandi basilicam, inquires: Pater meus templum Domino in honore olim statuit beati Georgii, egomet vero licencia cum vestra eodem gestio condere more beati in honore Christi martyris Viti. Quibus venerandus auditis pontifex, gracionum cum accione Christum ad dominum extendendo manus profatur: Filio meo felicissimo Wenceslao hec, redeuntes, mandata referte: Ecclesia tua iam venustissime ante Dominum constructa extat. Auribus princeps captivus quibus, exhilaratur corde, fundamenta mox ecclesie icieci parietesque optime locavit.

Nec hiis contentus, verum limina beatorum apostolorum Petri et Pauli Rome adire voluit, quo papam illum temporis expeteret, quatinus eum monachicis indutum vestibus attonderet in clericum, proque Dei amore principatum relinquens fratri suo, heu, nimium secularibus intento actibus, contraderet, ipseque pacifice degens, oviculas aliquantulas Christo domino aggregaret. Quod et opere implesset, nisi illum prenotatum basilice impediret opus. Verum inimico humani generis ipsis ab exordiis impugnantem fidelium turmas, dum invincibilem famulum Christi totus evincere nequit, arma ad antiqua vertitur, fidem Christianam evertere nitens. Nam fratrem eius iuniorum, quem et in anterioribus Cayn coequavimus et paulo post mencionem fecimus, relictis cui cunctis secularibus pompis universa disponebat tradere, consiliis malignorum preventum quam plurimis, qui sese dolebant assveta relinquere et illicita agere minime licere, in fratrem suum sanctissimum arma odii necisque exacuit. Cunctorum ipse quorum, Spiritu sibi ^{Ps 41:2}

podinu chrám ke cti blahoslaveného Víta mučedníka, vypravil posly k biskupu řezenskému, k jehož diecési, jak jsme svrchu pověděli, v té době Čechy náležely, aby mu podle kanonických předpisů udělil povolení postavit basiliku, vzkazuje mu to: „Otec můj vystavěl kdysi Hospodinu chrám ke cti blahoslaveného Jiří, já pak s vašim svolením toužím zbudovati podle téhož obyčejce chrám ke cti blahoslaveného mučedníka Kristova Víta.“ Když to vyslechl ctihodný biskup, rozpjál ruce s důkličiním ke Kristu Pánu a pravil: „Synu mému, přeblaženému Václavovi vyřičte, až se navrátíte, tento vzkaz: Chrám tvůj již před Pánem překrásně vystavěn stojí.“ Když to uslyšel kníže, zaradoval se v srdci, brzy položil základy kostela a i zdi jeho výborné postavil.

Ale tím nebyl ještě spokojen, nýbrž chtěl putovati do Říma k praňm blahoslavených apoštolů Petra a Pavla, aby si vyprosil od tehdejšího papeže, aby mu oblekl šat mnišský a posvětil ho na kněze, a aby se potom z lásky k Bohu vzdal knížectví a postoupil je svému bratru, až příliš, běda, oddanému světským zájmům, a sám aby v míru žije nějaké nové ovečky stádu Krista Pána získal. A byl by to vskutku učinil, kdyby mu v tom nebyla zabránila stavba basiliky, o níž se stala už zmínka. Avšak nepřítel pokolení lidského, jenž od samého počátku světa útočí na zastupy věřících, když nemohl nepřemožitelného sluzebníka Kristova ani s celou svou silou přemoci, uchýlil se k staré zbrani, snaže se zničit víru křesťanskou. Neboť jeho mladšího bratra, kterého jsme v předešlém vypravování přirovnali ke Kainovi a v jehož prospěch se hodlal, jak jsme se později zmínili, všeho vzdátí a odložiti vškerou náheru světskou, obelstil přemnoha radami zlých lidí, kteří těžce nesli, že musí zanechatí svých zvyků a že ne-

inspirante almo, prescius, veluti cervus fluenta aquarum sciens, haut aliter martyrii exoptabat adipiscendum, qui primus inter ipsos, Christo sibi propicio, dyadema inposuit, cui felix isdem amicus iungebatur assidue. Ergo ut cepta insequamur: Boleslaus igitur domum propriam seu curtim habens in urbe, cognomine vocitata suo, undique iam iaculis dyaboli sauciatus cupiditateque regnandi accensus, dum sollempnitas beatorum Cosme et Damiani martyrum, que biduo ante beati archangeli Michaelis colitur, instaret, inibi quoniam in honore eorundem sanctorum consecrata habetur ecclesia, capiunde occasionis causam ratus, prefatum fratrem suum felicem dolose ceu ad convivium accersit, sed ut revera patuit, potius ad immolandum. Que cuncta sibi notissima forent quamvis, tamen animo intrepido manens, cunctos sibi familiaritate amicitiaque iunctos exosculans, ultimumque vale faciens, profectus est armis munitus fidei.

Quo cum pervenisset, cuncta sibi dupliciter parata reperit, convivium scilicet ingenti cum apparatu in microrumque validam armatorum occultorum manum. Ecclesiam deinde petens, missarum sollempnitate peractis, Deo sanctisque Cosme et Damiano,

směji konati věcí nedovolených, a zbrání vražedné nenávisti proti přesvatému bratru jej podnítl. Ačkoli však tento vnuknutím Ducha svatého to všechno předvídal, přece nejinak, než jako když jelen žízní po tekutých vodách, toužil dosáhnouti palmy slávy mučednické - ovšem nikoli z ruky bratra svého, neboť se obával jeho věčné záhuby - a v Krista stále důvěru choval.

7.

Dály se pak tyto věci za časů Jindřicha, krále Sasů, jenž si u nich první z milosti Kristovy korunu na hlavu posadil a s nímž byl tento blažený muž spjat ustavičným přátelstvím. Než pokračujme dále. Tedy Boleslav, jenž měl vlastní dům nebo dvorec na hradě nazvaném podle jeho jména, jsa již ze všech stran bodán střelami ďáblůvými a touhou po vládě rozněcován, když nastával svátek blahoslavených mučedníků Kosmy a Damiána, jenž se slaví dva dny před blahoslaveným archandělem Michaellem, domníváje se, že je nyní vhodná příležitost, poněvadž je tam chrám zasvěcený ke cti těchto svatých, pozve jmenovaného bratra svého blaženého lživě k sobě jakoby na hostinu, spíše však, jak skutek ukázal, na smrt. Ačkoli však to všechno bylo tomuto dobře známo, přece zachováváje si mysl statečnou, rozloučil se po libkém se všemi přáteli a příbuznými a poslední sbohem jim dav, vydal se na cestu, chráněn jsa zbrání víry.

Když tam přišel, shledal, že je všechno pro něho dvojace připraveno, totiž i hostina s velkou nádherou vystrojená i silná četa tajně ozbrojených nepřátel. Odebral se potom do chrámu a když se rádně zúčastnil bohoslužby, poručiv se Bohu a svatým Kosmovi

7.1 Agēbantur vero hec temporibus Henrici, regis Saxonum, qui primus inter ipsos, Christo sibi propicio, dyadema inposuit, cui felix isdem amicus iungebatur assidue. Ergo ut cepta insequamur: Boleslaus igitur domum propriam seu curtim habens in urbe, cognomine vocitata suo, undique iam iaculis dyaboli sauciatus cupiditateque regnandi accensus, dum sollempnitas beatorum Cosme et Damiani martyrum, que biduo ante beati archangeli Michaelis colitur, instaret, inibi quoniam in honore eorundem sanctorum consecrata habetur ecclesia, capiunde occasionis causam ratus, prefatum fratrem suum felicem dolose ceu ad convivium accersit, sed ut revera patuit, potius ad immolandum. Que cuncta sibi notissima forent quamvis, tamen animo intrepido manens, cunctos sibi familiaritate amicitiaque iunctos exosculans, ultimumque vale faciens, profectus est armis munitus fidei.

quorum festiva anniversariorum celebratur dies, se-
met commendans domum convivii letabundus ingre-
ditur. Cumque iam residencium corda malivolorum,
25 olim infecta felle homicidii, cibus potibusque incal-
cerent, absconditum paulisper aperire vulnus cepere.
Mucrones siquidem gestantes sub amictibus post ter-
gumque eosdem occultantes, semper de ictibus medi-
camentis, ter surrexere terque identidem resedere, gu-
30 bernatore Deo patrare illud eos vetante, uti forsan
crastinum sanctificare optante diem, a sollempniis
vacantem. Sanctus igitur bachantes cernens ipsos,
intrepidus persistens, mensam quantocius sustollere
35 acceleravit. Secedentemque paulisper loco a convivi-
amitorum ipsius unus aggreditur, inquit: Equum
preparo en tibi occulte, quo ascenso quantocius ab
hiis discedere, mi domine, tempta; imminet enim
40 mors tibi. Cui nec ad punctum acquiescens, rursus
locum convivii petens, calice accepto, precaria coram
omnibus potans, alta profatur voce: In nomine beati
archangelis Michaelis bibamus hunc calicem, orantes
et deprecantes, animas quo nostras introducere dig- -
netur nunc in pacem exultacionis perpetue. Cui cum
45 quique fideles respondissent: amen, hausto potu uni-
versos deosculans, hospicium repetit et membra deli-
catissima quieti indulgens ac Deo teste precibus et
psalmodiis diu insistens, tandem fessus quievit.

Advenit et tempus celebrandarum vigiliarum, quibus
50 beatus vir, ut semper, devotus interfuit. Sane in tan-
tum sancta anima Christiane religionis et ecclesiastici
propositi vigori favebat, ut quod perfectissimorum
monachorum dicimus esse insigne, totam Veteris tes-
tamenti historiam in ipsis vigiliis coram se legere suo
55 tempore suos compelleret. Sed et sacrosanctis diebus,
pasche dico et penthecostes sabbatis, quando baptis-

a Damiánovi, jejichž výroční slavnost se toho dne ko-
nala, vstoupil vesele do domu hodovního. A když se
srdce hodujících zlosynů, dávno napuštěná jedem
vraždy, již rozechřívala pokrmy a nápoji, počali po-
nenáhlů ukazovati skrytou zbraň. Neboť měli meče
pod pláští a za zády je skrývali, a stále na útok po-
mýšlejíce, třikrát povstali a třikrát zase usedli, poně-
vadž Bůh jim svou mocí zabránil ten čin vykonati,
snad proto, že si přál posvětití ztřířší den, na nějž
dosud nepřipadl žádný svátek. Když tedy světec po-
zoroval, jak jsou rozdivočení, zachoval sice nebojác-
ný klid, ale přece spěchal, aby se co nejdříve zvedl
od stolu. A když odcházel, přistoupil k němu nedale-
ko od místnosti hodovní jeden z jeho přátel, říká:
„Hle, připravil jsem ti potají koně, vsedni na něj,
můj pane, a hled co nejrychleji odtud odjeti. Neboť
hrozí ti smrt.“ On však nic nedbaje na jeho slova,
vrátil se zase do místnosti hodovní, chopil se poháru
a pronášeje přede všemi přípítek prosebný, zvolal
povyšeným hlasem: „Ve jménu blahoslaveného
archanděla Michaela, vypijme tento pohár s prosbou
a modlitbou, aby ráčil uvést naše duše nyní v pokoj
věčné radosti.“ A když mu někteří jeho věrní odpo-
věděli: amen, vyprázdnil číši a políbiv všechny, vrátil
se do svého hostinského příbytku a dopřáváje svým
převzácným údům odpočinku, když se dlouho k Bohu
modlil a žalmy zpíval, konečně unaven usnul.
I přiblížil se čas slaviti vigilie, jichž se blahoslavený
muž, jako vždy, pobožně účastnil. Neboť tak zajisté
lpěl jeho svatá duše na zvyklostech náboženství
křesťanského a řádu církevního, že si dával od svých
lidí předčítati o samých vigiliích v přeepsané době
celé vypravování Starého zákona, což pokládáme za
známku nejdokonalejších mnichů. A o největších
svátctích, v sobotu velikonoční a svatodušní, kdy se

ma generale celebrari solet in sancta Dei ecclesia, ut nichil ex hiis, que Dei sunt, sibi deesset, si parvuli scrutiniorum tempore non inveniébantur, mittebat⁶⁰ ad forum et pueros, quotquot venales manus vendentis attulerat, pro solius Dei amore sibi emebat et ita deitatis operi beatum spiritum dans, nunquam quidquam consuetudini divine deesse sufferebat.

Legis hec, pontifex alme, et que vix ipso summi in⁶⁵ ecclesia gracia Dei viros [vix] implere potuisse novas, layci ordinis virum et eundem ducem et prepositum unius gentis, que et gencium ferox ipsa natura habetur, adimplese tenuissime miraris. Oro, pro ingenito tibi sapiencie fonte, patrum felicissime, mecum et scripta et scribenda laude digna extollas, quia cum et iusseras, preter ea, que tuo ore audieram, aut necum a fide et sanctitate plenis vera compereras, aliqua stilo perstringere omnino refugio. Sed cepta ut prosequamur!

⁷⁵ Beatus martyr mox gloria honoris et operis perseverancia coronandus, ut diximus, matutinam laudem Deo redditurus, ecclesiam matrem petit. Hac autem gracia adeo vir eterne memorie florebat, ut nulli esset dubium eum ante lucem, vota ut persolveret, sanctitatis ianuam aditurum. Et hanc horam alter⁸⁰ Cayn prestolans, neci peragende oportunam existimabat. Certe video, quia quidquid unquam Sanctarum scripturarum pagina implendum nunciaverat, usque ad unum iota consumabuntur, que et male agentibus⁸⁵ alludit, cum dicit: Omnis, qui male agit, odit lucem. 1. 3. 20 Ante noctem siquidem frater sancti martyris, non iam frater, sed perversus parricida, presbytero ecclesie

konává hromadný křest v svaté církvi boží, aby nic z toho nechybělo, co Bohu náleží, jestliže se v čas křestních zkoušek neobjevily žádné děti, poslal na tržiště a všechny mladé otrocky, které tam prodavači na prodej přivedli, jen z lásky k Bohu si kupoval, a tak svým dílem dílo boží podporuje, nesnášel nikdy tento blahoslavený duch, aby při božím obyčejí něco chybělo.

Čteš toto vypravování, milostivý biskupe, a nesmírně se divíš, jak to, co sami kněží církevní z milosti nejvyššího Boha, jak všs, stěží by dokázali, velmi svědomitě konal muž stavu laického, k tomu ještě stojící v čele národa, jenž je pokládán podle své přirozené povahy za národ zvlášť divoký. Prosím Tě, otče nejblaženější, abys čerpaje z vrozeného Tobě zdroje moudrosti, společně se mnou ty události, jež jsem vypsal a jež mám ještě vypsati, zaslouženou chválou zvelebil, neboť, jak jsi mi rozkázal, kromě toho, co jsem slyšel z Tvých úst, nebo cos pravdivého společně se mnou vyzvěděl od lidí plných víry a svatosti, ničeho jiného se nehodlám svým perem dotknouti.

Ale pokračujeme v započatém vypravování!

Blahoslavený mučedník, jenž měl býti, jak jsme pověděli, brzy ozdoben korunou slávy a cti pro vytrvalost v díle, chystá se odebrati k stánku Matky církve, aby jitrní modlitbou chválu Bohu vzdal. Touto pak milostí muž věčné paměti tak slynul, že nikdo nepochyboval, že přijde před rozedněním k bráně svatosti, aby vykonal modlitbu. A na tu hodinu druhý Kain čekal, pokládaje ji za příhodnou k provedení vraždy. Vidím zajisté, že se až do poslední písмены naplní všechno, co kdy předpověděla kniha Písem svatých, jež i o zle jednajících se zmiňuje, řkouc: Každý, kdož zle činí, nenávidí světla. Neboť před nocí uložil bratr svatého mučedníka, vlastně ne již bratr, nýbrž

sanctorum Cosme et Damiani iniunxerat, ut venienti quidem ecclesiam ingredi omnino negaret, ne forte militibus eius fidelibus seu camerariis eius, qui adhuc lecto detinebantur, vel populis supervenientibus liberaretur et ne sanguinis effusione et scleris opus ecclesiam fedare et infringere videretur.

Dum ista scribo, ecce ad mentem venit Iudeorum ^{1 18,28} iniqua congressio, qui quidem ingressu pretorii Pylati contaminari, sed mortem Domini non pertimescebant. Sic et iste proprii germani infelix carnifex parietes ecclesie sanguine polluere timet, qui manus a fraterna cede non abstinet. Tuo, omnium hostium severissime, verbo condempnaris et confoderis, qui eo, quem fundis, cruore, loca sancta infici perhorrescis. Sed factum est, ut iusseras. Nam precioso martyre ante matutinarum laudem ecclesiam properante cupientique ante popularem strepitum Deum patrem in cubiculo sui sanctissimi cordis secretissime exorare, interim fraterne insidie preparantur et gladius ad victimam Christo preparandam exacuitur. Sed quid dolorem cordis, quid lacrimas oculis congemino, dum mortem iusti, transitum innocentis multis sermonibus cogor enarrare? Habet certe plurima verba dolor ingens. Sed passionem sancti martyris avide scire cupientibus ne diu differam.

Surgit mox victima Christi futurus beatus Wenceslaus, ecclesiam sancto suo illo more properare sciens, 115 oracioni quo sibi prolixiori secretissime procumbere liceret, priusquam popularis adventasset conventus, et ut pastor bonus cum grege communes matutinarum laudes vel audire vel percantare cupiens, insidiarum mox laqueos perpetitur. Nam presbiter illius ^{Dn 13,5}

zvrhlý bratrovrah, knězi kostela svatého Kosmy a Damiána, aby tomuto, až bude přicházeti, zabránil vůbec vkročiti do kostela, aby snad nebyl vysvobozen od svých věrných dvořanů a služebníků, kteří se dosud na lůžku zdržovali, nebo od sběhnuvšího se lidu, a aby nebylo třeba poskvrniti a znesvěčiti kostel zločinným krveprolitím.

Zatím, co toto píší, ejhle, přichází mi na mysl vzpomínka na nespravedlivé shromáždění Židů, kteří se sice báli, že by se poskvrnili, kdyby vstoupili do úradovny Pilátovy, ale Pána usmrtiti se nebáli. Tak i tento neblahý katan vlastního bratra stěny chrámu krví poskvrniti se bojí, ale rukou svých od bratrovraždy nezdržuje. Svým vlastním výrokem, ty nejkrutější ze všech vrahů, jsi odsuzován a porážen, když se hroziš, že by krví, kterou proléváš, bylo potřísněno místo svaté. Ale stalo se, jak jsi rozkázal. Neboť mezi tím co vzácný mučedník spěchal před jitřní pobožností do chrámu, touže se pomodliti k Bohu Otci co nejkrytěji v pokojku přesvatého srdce svého, nerušen ještě šumem zástupů, chystá se proti němu úklad ze strany bratrovy a meč je broušen, aby Kristu byla oběť připravena. Ale proč bolest v srdci, proč slzy v očích dvojnásob rozmnožuji, když se nutím smrt spravedlivého a konec nevinného obširně vypravováním utrpení svatého mučedníka nesmím dlouho otálet před těmi, kteří dychtivě touží o něm slyšeti.

Vstane blahoslavený Václav, jenž se měl státi brzy obětí Kristovou, neboť prahl podle onoho svého svatého obyčejně pospíšiti do chrámu, aby mohl co nejkrytěji pokleknouti k delší modlitbě, dříve než by se sešel zástup lidu, a zatím co touží jako dobrý pastýř se svým stádem poslouchati a zpívati společně jitřní chvalozpěvy, brzy jest polapen do osidel úkladů.

120 ecclesie, unus ex hiis, a quibus egressa est iniquitas
 a Babilone, mox ut virum Dei adventare perspexit,
 secundum iussionem malignorum ecclesie ianuam
 clausit. Insurgunt et parate insidie, frater videlicet et
 omnis eius armatura. Et videns fratrem, Dei electus
 125 miles, cum graciaram accione collum ipsius brachiis
 amplectens ac deosculans, salutat dicens: Bene sem-
 per valeas, mi frater, et bonis vite huius ac future locu-
 pletis et te Christus in suo eterno convivio recipiat,
 qui me heri tanta plenitudine et meos refecisti. Ad
 130 que ille superbo spiritu et torvis oculis, erigens ensem
 manu, quem occulte gestabat sub clamide, respon-
 dit: Heri quidem prout tempus dedit, nunc autem
 sic frater fratri ministrabit! Et vibrans in capite eius
 ferit gladio, vixque sanguinem, virtute Domini fa-
 135 vente, elicere potuit. Tanto horrore enim miser per-
 cussus erat rei magnitudine, ut etiam secunda vice
 feriens, nichil viri fortis se posse agere miraretur.
 Cuius nudum sua manu ensem beatus Wenceslaus
 captans: Quam pessime, inquit, agis vulnerrando me!
 140 Cum vero eum cerneret a cepto minime desistere
 opere, tandem ipsum, ut aiunt quidam, arripiens,
 pedibus suis substernens: Eya, inquit, perditte tuo
 iudicio, vides, ut bestiarum minimam manu propria
 te conterere valeam, sed absit dextre servi Dei, ut
 145 unquam fraterno cruore maculetur. Gladiumque,
 quem abstulerat, fratri restituit, manum ex eo iam
 sanguinolentam ferens, ecclesiam velociter properans.
 Ille vero infelix voce grandi vociferans eumque per-
 sequens: Mei, inquit, mei, ubi estis? Domino vestro
 150 quam pessime succurritis et tali in angustia constituto
 misere subvenitis! Tunc omnis malignorum cohors
 de latebris profugi, cum gladius et lanceis multis pro-
 rumpentes, vulneribus gravibus laniantes, interimē-
 runt (eum) ante ecclesie ianuam. Tunc etiam sancta

Neboť kněz toho kostela, jeden z těch, od nichž vyšla
 nepravost z Babilonu, hned jak spatřil muže božského
 přicházeti, podle příkazu zločinců zavřel dveře kostel-
 ní. Povstanou i připravení úkladníci, totiž bratr
 s celou svou ozbrojenou četou. A spatřiv bratra, vy-
 volený vojnín boží, chtěje mu dsky vzdáti, obejme
 pažemi jeho šíji a líbaje ho, pozdraví ho slovy: „Bud
 stále zdráv, můj bratře, oplývej statky života pozem-
 ského i budoucího a ať tebe Kristus přijme k své
 věčné hostině, jako tys včera mne a mou družinu
 s takovou štědrostí pohostil.“ Ale na to on odpovéděl
 zpupně a s posupným pohledem, vytasiv rukou meč,
 který měl skryt pod pláštěm: „Včera ovšem, jak chvíle
 toho žádala, jsem tě pohostil, nyní však takto bratr
 bratru poslouží!“ a máchnuv mečem, udeřil ho do
 hlavy, ale poněvadž tohoto moc Páně chránila, stěží
 dokázal, že mu krev vytryskla. Neboť hrůzou nad
 krutostí svého činu byl ten bídňák tak ochromen, že
 i když po druhé udeřil, s údivem sledal, že nedokáže
 nic, co by bylo hodno silného muže. A tu blahosla-
 vený Václav, zachytiv svou rukou jeho obnažený
 meč, pravil: „Jak špatně jednáš, že mne zraňuješ!“
 Když však zpozoroval, že on nikterak neupouští od
 započatého skutku, konečně ho uchopil, jak někteří
 praví, a srazil ho k svým nohám řekl: „Hle, vidíš ty,
 jenž ses svým vlastním rozhodnutím zahubil, jako
 maličké zvířátko bych tě mohl svou rukou rozmáč-
 nouti, ale daleka toho budíš ruka služebníka božského,
 aby se poskvrnila krví bratrovou.“ A vrátil bratru
 meč, který mu odňal a máje ruku od něho již krví
 potřísněnou, rychle spěchal ke kostelu. Avšak onen
 bídňák běže za nířň, volal hlasem velikým: „Druhové
 moji, druhové moji, kde jste? Prašpatně pomáháte
 svému pánu a uboze mu přispíváte, ačkoli je v takové
 tísní!“ A tehdy vyběhl celý zástup zlosynů ze svých

155 anima in illo campo certaminis, huius vite liberata
ergastulo, sanguine laureata, migravit victrix ad Do-
minum IIII° kalendarum octobrium, celo gaudente,
terra plorante, anno dominice incarnationis
DCCCCXXVIII.

160 Eiusque exanime corpus mater, quam nuper peccatis
ipsius exigentibus pepulerat rursusque in pace pro
Christi amore revocaverat, quibusdam cum fidelibus
rapientes, in tumba tandem proicientes, humo coope-
ruerunt, non ut decebat martyrem, sed ut assolet
165 quisquam honoris aut beatitudinis (expers) mortali-
um. Sed ille beatus miles ex pena et contumelia
numeriosorem surgit ad gloriam et quanto vilius
a filiis dyaboli et membris eius martyr preciosus trac-
tatur, tanto carior suo Domino et concivibus celorum
170 presentatur. Efficitur socius angelorum, consors apo-
stolorum, coheres martyrum, iungitur quieti confes-
sorum, virginum integritati possidetque coronam
eterne viriditatis et pulchritudinem perhennis ameni-
tatis. Sicque ducatu terrene nobilitatis, quo quondam
175 strenue pollebat, contempto, regnum celeste dux et
martyr verus intravit. Sed nos tante siccitatis et rusti-
citis hec sapiencioribus relinquentes, ad simplicem
miraculorum eius hystoriam scribendam stilum ver-
tamus!

(8.)

8,1 Sanguis beati martyris, qui ab impiis impie fusus est
in terram et per parietes sparsus, lotus est aqua et
abstersus. Sed die altera, qui pridem laverunt, regre-
dientes, acsi nunquam aquam inmisissent, reperunt
5 parietes et terram sanguine infectam, quod rursus ab-

74

úkrýtů a s mnoha mečí a kopími proti němu vyrazí-
vě a těžkými ranami se naň sá-pájce, zahubili ho přede
dvěmi chrámu. A tehdy na tom zápasíšti jeho svatá
duše vysvobozená z vězení tohoto světa a krví oslave-
ná odešla vítězně k Hospodinu, dne 28. září, zatím
co se nebe radovalo a země plakala, léta od vtělení
božího devítistého dvacátého devátého.

A jeho bezduché tělo matka, kterou nedávno pro její
hřích-y zapudil a pak zase v pokoji pro lásku Kristovu
zpět povolal, a někteří věrní vzali a jen tak do hrobu
je položí-vě, zemí je přikryli, ne jak se slušelo pro
mučedníka, ale jak se děje s obyčejným člověkem,
neúčastným cti a blaženosti. Než onen blahoslavený
bojovník povstane z utrpení a ponížení a hojnější
slávě, a čím potupněji jednali synové ďáblovi a údové
jeho s vzácným mučedníkem, tím dražší je jeho pří-
chod Hospodinu a spolunebešťanům. Stane se druhem
andělů, společníkem apoštolů, spoludědicem mučed-
níků, je účasten pokoje vyznavačů, nevinnosti panen
a obdrží korunu věčného mládí a krásu nepomějí-
cího půvabu. A tak pohrdnuv vévodstvím vznešenosti
pozemské, v němž kdysi mocí svou vynikal, jako
pravý vévoda a mučedník vstoupil do království ne-
beského. Ale protože máme tak suchý sloh a jsme
tak nevzdělání, ponechme tuto látku moudřejším
lidem a obraťme své pero k prostému vypsání jeho
zá-zraků!

8.

Krev blahoslaveného mučedníka, jež byla od bez-
božnků bezbožně prolita a po zemi a po stěnách se
rozstříkla, umyta byla vodou a utřena. Ale když tam
druhého dne znovu přišli ti, kteří ji před tím smyli,
najdou stěny i zemi poskrvněné krví, jako by jich

75

stergere festinant. Hoc eciam facto tercio, videntes se nichil proficere, discesserunt. Sed idem sancti martyris necatores, eum, quem usque ad mortem persecuti sunt, nec mortuo parcere cupientes, cursu rapido civitatem Pragam adeunt et omnes amicos eius - quos bono bono adhesisse credimus - diversa et crudeli morte perimunt et infantes eorum vivos in profundo fluvii Wltavie dimiserunt. Quos, quia participes fuerunt passionis, credimus esse effectos et glorie et eorum numerum et nomina licet nos indigni pre multitudine eorum nesciamus, tamen Deum scire et elegisse vere credimus. Adunaverat autem vir beatus, dum adhuc viveret, clericorum non minimam multitudinem et servorum Dei, quos persecutores sancti martyris adeo persecuti sunt, ut vix in patria aliquis eorum remaneret, ut vere in hoc impletum cerneremus, quod de Domino specialius predictum cognoscimus: Percutite pastorem et dispergentur oves gregis.

Zech 13,7;
Mt 26,31

25 Ecce autem dum ad narrandum, quanta ira et virtutem et mirabilia divinitatis predicare compellor, qui semper iustissimus ultor adest, ut ea, que olim promiserat, fidelis sponsor impleat. Michi, ait, vincta et ego retribuam. Pars enim illorum, qui in sanctum Domini crudeli animo consurrexerunt vel qui solo assensu participes sceleris tanti extiterunt, a demoniis exagitati, per deserta fugientes, miserabili et digna morte multati, ulterius non comparuerunt, pars arida et sicca usque ad interitum permansit. 35 Alii autem ex iis latrantes rictibus ut canes et stridentibus dentibus mortui sunt, omnisque eorum prosapia eruta radicitus, ut ita fatear, interiit. Si qui vero supersunt, stipendiorum sibi victum manibus querunt propriis.

nebyli nikdy vodou opláchlí, a znovu spěchají je očistiti. Teprve když ještě po třetí to učinili a viděli, že nemají úspěchu, odešli. Ale vrahové svatého mučedníka, nehodlající toho, jež až k smrti pronásledovali, ani po smrti šetřiti, rychlou jízdou do Prahy pospíšili a všechny jeho přátele, - a věříme, že dobří lidé to byli, kteří k dobrému člověku přilnuli - rozličným způsobem krutě zahubili a jejich děti za živa do hloubi řeky Vltavy potopili. A poněvadž byli účastni mučednictví, věříme, že se stali účastnými i slávy, a třebaš my nehodní neznáme jejich počtu a jmen pro množství jejich, přece podle pravdy věříme, že Bůh je zná a že si je vyvolil. Shromáždil pak blahoslavený muž, dokud ještě žil, kolem sebe nemalé množství kleriků a sluhů božích, které pronásledovatelé svatého mučedníka takstřhali, že téměř žádný z nich ve vlasti nezůstal, tak že tu vpravdě vidíme splnění toho, co bylo, jak čteme, zvlášť o Pánu předpověděno: Bijte pastýře a rozprchnou se ovce stáda.

Když však nyní má pero mé vylíčiti, jak těžce hněv a pomsta Hospodinova vzplály proti nepřátelům, aj, musím velebiti divotvornou moc Boha, jenž se vždycky přespravedlivým mstitelem ukazuje, aby jako věrný ručitel splnil to, co kdysi slíbil, řka: Mně náleží pomsta a já odplatím. Neboť někteří z těch, kteří proti svatému Páně s krutou myslí povstali, nebo kteří jen svým souhlasem takového zločinu účastníky se stali, zlými duchy jsouc štvání, na pustá místa prchli a bídnu a zaslouženou smrtí byvše potrestáni, už se neobjevili, někteří pak ochrnutí a neplodní až do smrti zůstali, jiní z nich zase jako psi hubami štkající a zuby skřípějící pomřeli. A tak celý jejich rod byl, abych tak řekl, z kořene vyhlazen. Jestliže však přece někteří z nich zůstali na živu, vlastněma rukama obživý si hledají.

40 Requievit corpus beati martyris in ecclesia sanctorum
Cosme et Damiani humatum per tres annos. Postea
autem revelatum est quibusdam servis Dei, ut eundem
Dei servum a loco sepulture in basilicam transferret
sancti Viti martyris, quam in metropoli Pragensi
45 Deo auctore a fundamento construxerat et ornamentis
ecclesiasticis adprime decoraverat, in qua aliquando,
dum fabricaretur, deambulando dixisse fertur versum
psalmigraphi: Hec requies mea in seculum seculi. Et
hoc ad laudem et gloriam nominis sui et ad declaran-
50 dum beati viri meritum pius Dominus fieri dignatus
est, quo sole clarius cunctis pateret gentibus, quod
Deus omnipotens genti Bohemorum, iam dudum ad
se converse, magnum sua pietate patronum prepa-
rasset, confirmante Scriptura, quia: In omni gente, qui
55 timet Deum et operatur iusticiam, acceptus est illi,
et quia: Ubi habundavit delictum, superhabundavit
et gratia.

Nunciantur hec fraticide illi, et quia Christiane
milicie clamide erat obtectus, magnalibus Dei resis-
60 tere non valens, quamvis sero, cepit mirari. Tunc
misit et noctu corpus sanctum transferri precepit, ea
condicione, ut si ante auroram in sedem sepulture
sancta membra tradita non fuissent, quibus iniunctum
fuerat, omnes se gladio multandos non dubitarent.

65 Venerunt igitur nocte et sacratissimum corpus aufe-
runt, quod plaustro impositum usque ad rivulum
quendam, cui vocabulum Rokytnyce est, perducunt.
Et ecce aqua adeo excreverat, ut eciam ripas superans
prata omnia occuparet, et nichil preter mortem spei
70 dabat corpus sanctum adventibus. Sed tali in an-
gustia constitutis menti occurrit, ut ipsum sibi mise-
reri deposcerent beati Wenceslai precibus, ut qui
idem martyr transferretur, frequentissimis revelacio-
nibus declarare dignatus est, et dicunt: O beate mar-

Tělo blahoslaveného mučedníka odpočívalo pohřbe-
no v kostele svatého Kosmy a Damiána po tři roky.
Potom však zjeveno bylo některým služebníkům
božím, aby toho služebníka božého z místa, kde byl
pohřben, přenesli do basiliky svatého Víta mučední-
ka, kterou v metropoli pražské působením božím od
základu vystavěl a okrasami chrámovými znamenitě
ozdobil a v níž jednou, procházejí se, když byla bu-
dována, pronesl prý verš žalmistův: Toť bude obydlí
mé na věky věkův. A to ráčil dobrotivý Hospodin
způsobiti k chvále a slávě jména svého a na důkaz
zásluhy blahoslaveného muže, aby se nad slunce
jasněji objevilo všem národům, že Bůh všemohoucí
ve své dobrotivosti národu českému, který se teprve
nedávno k němu obrátil, velkého ochránce přichystal
podle slov Písma, že v každém národě, kdož se Boha
bojí a činí spravedlnost, příjemný jest jemu, a že kdež
se rozhojnil hřích, ještě více rozhojnila se milost.

Bylo to oznámeno onomu bratrovrahu a poněvadž
se skrýval pod pláštěm vojína křesťanského, nemohl
odolati zázrazu božímu a počal se rozpomínati, třebaš
pozdě, na svůj hřích. I poslal lidi a nařídil jim, aby
přenesli svaté tělo za noci, s tou podmínkou, že ne-
budou-li svaté údy před svítáním dopraveny tam,
kde mají býti pohřbeny, všichni ti, kterým to bylo
uloženo, budou zcela jistě mečem utraceni. Přišli
tedy v noci, vzali přesvaté tělo a naloživše je na vůz,
vezli je až k nějakému potoku, jenz se nazývá Ro-
kytnice. A ejhle, vody v něm tak přibýlo, že i z břehů
vystoupila a všechny louky zaplavila, a tak ti, kteří
tělo vezli, leda smrti se mohli nadíti. A když v ta-
kové tísní se octli, napadlo je, aby si modlitbou k bla-
hoslavenému Václavu vyprosili od něho slitování,
neboť ten mučedník ráčil přemnoha zjeveními na-
značiti, aby byl přenesen. I řkou: „Ó blahoslavený

5 tyr, quia tue iussioni devota mente studuimus, nunc
omnes hostili gladio puniendi tradimur. Simul et
laborant, ut pons qualiscunque fabricaretur. Dum hec
aguntur, respicientes subito, vident se plaustrumque
cum corpore preciosi martyris ea parte fluvii, qua ire
80 disposerant, constitutos.

Quod videntes sancti martyris ministri, Deum et
sanctum suum voce grandi et toto corde collaudant,
qui famulos suos, tali discrimine positos, potenti tam
virtute liberaverat. Hinc pietas Domini, hinc meritum
85 servi tali miraculo patuit, hinc gloria Dei et hinc
virtus martyris declaratur, dum et corpus digna trans-
lacione veneratur, et exequiarum eius baiuli tali vir-
tute sunt liberati. Ad fluvium quoque properantes
Wltave, pontem fractum reperientes, ingemiscunt, in-
90 super et gravari ceperunt ac omnino eum sustollere
non valentes, rursus precibus insistent, quo eis solita
pietate succurreret, ne vitam presentem amitterent,
quoniam secundum edictum principis gallicinium
matutinum transibat. Mox se exauditos intuentes,
95 sustollunt eum humeris, ac si nil oneris umquam ha-
buisset, pontemque fractum sine obstaculo transisse se
gratantur.

Venerunt igitur sine aliquo obstaculo aut impedimen-
to ad locum, quem sibi olim sanctus preparaverat.
100 Tunc quoque accenso lumine intuentes, viderunt
corpus eius integrum et omnia vulnera eius sanata,
preter vulnus illud unum, quod frater eius crudelis-
simus capiti eius infixerat. Et quidem quamvis (locus)
sanus foret, a reliquis tamen distabat, velut quodam
105 limo albo [nive] tectus, quod etiam studuerunt ab-
luere, similisque reliquis apparuit.

In eadem vero hora ferunt inter reliquos eiusdem se-

mučedníku, poněvadž jsme hleděli vyhověti zbožné
tvému rozkazu, nyní máme býti všichni potrestáni
mečem vražedným.“ Ale přece se namáhají, aby
zhotovili most, ať už jakýkoliv. Mezi touto prací se
najednou ohlédnou a vidí, že stojí i s vozem, na němž
bylo tělo vzácného mučedníka, na té straně řeky,
kam chtěli přejíti.

I vidouce to sluhové svatého mučedníka, velikým
hlaseem a z celého srdce velebí Boha a svatého svého,
že své služebníky v takovém nebezpečí postavené tak
záračnou pomocí vysvobodil. Tak se dobrotitost
Hospodinova, tak se zásluha služebníka jeho takovým
divem ukázala, tak sláva boží a tak moc mučedníko-
va byla dosvědčena, když i tělo jeho důstojným pře-
nesením bylo uctěno i nosiči jeho ostatků takovým
zářakem byli vysvobození. Spěchajíce dále k řece
Vltavě a shledávše, že jest most porušen, jali se na-
říkati a nadto ještě počali býti zemdleni, a nemohouce
tělo světčovo vůbec pozvednouti, znovu se počali
modliti, aby jim podle svého obvyklého milosrdenství
pomohl, aby neztratili života časného, poněvadž už
míjelo jitřní kuropění, knížetem za lhůtu určené.
A brzy poznali, že byli vyslyšeni, zvedli jej na ra-
mena, jako kdyby nebyl nikdy nic vážil, a přešli bez
nesnázi prolomený most, díky Bohu vzdávajíce.

Došli pak už bez překážky a zdržení k místu, které si
kdysi světec přichystal. Když pak tu zapálili světlo
a na něho pohlédli, viděli, že jeho tělo je neporušeno
a všechny jeho rány že jsou zahojeny, mimo tu je-
dinou ránu, kterou mu jeho překrutný bratr do
hlavy zasadil. Vlastně, ačkoliv i toto místo bylo za-
hojeno, přece se od ostatních lišilo, jako by bylo ně-
jakou bílou mázdrrou pokryto. Také tuto hleděli tedy
smýti i ukázalo se, že je stejné jako ostatní.

V téže pak době byl prý mezi lidmi, kteří se starali

pulture procuratores quendam venerabilis vite affuisse clericum, qui huic sancto, dum hac lucis vitae sociabatur, amicus fidissimus nectebatur. Qui corpus sanctissimum dum per singulos palparet artus, manuum sancti, lacrimarum imbres perfusus oculis, manus inpositam leviter ungulas ipsius attractabat, ex quibus unam vacillantem reperiens, lacrimosa ad socios voce profatur: Peccatoribus, inquit, ve nobis, quoniam corruptioni cernitur proximum fore sacratissimum corpus hoc. Ecce enim et titubantes parent ungule. Quem reliqui increpantes: Quare, inquit, frater, talia profaris, ac intellectu capaci haut prospectis, quod obediens tue causa, qua fervebas, reliquias tibi sui corporis impartiri cupit? At ille pugnapectus tundens: Vere, inquit, vere, et existimo fore ita. Apprehensa que rursus sanctissima manu unguulam repetendo tangit, quam ita firmiter carni relique herentem reperit, ac si nulla vacillationis signa paruisent in ea.

Auricula quoque eius, que funditus abscisa ictu gladii fuerat atque a sorore ipsius, eodem revelante, inventa fuerat, sanissima iunctaque loco suo invenitur. Siquidem memorata venerabilis matrona, soror videlicet beati martyris, Pribislawae vocabulo, ab ipsis cum abulis Christo domino edocta fuerat servire Deo secundum documenta ewangelica sine querela. Postquam enim ^{L. 1, 6}eam Dominus a iugo maritali solverat, totam se mancipaverat Deo famulandam, estuandi sicciens animo velamine sacro contegi, die noctuque instanter orationibus, vigiliis ieiuniisque persistens. Huic in visione beatus Wenceslaus astitit et inquit: Auriculum mihi persequentes me absciderunt, que actenus inter arborem, que ecclesie iungitur, parietesque ipsius ecclesie iacet, ex quo tempore abscisa fuerat. Hac comperta revelatione matrona venerabilis sompno sese excu-

o ten pohřeb, nějaký duchovní ctihodného života, jenž byl spjat s tím světcem, dokud žil na tomto světě, nejvěrnějším přátelstvím. A ten hladě přěsvatě tělo po jednotlivých údech, vzal ruku světcovu do své ruky, máje oči zality proudem slz, a jak se lehce dotýkal jejích nehtů, shledal, že jeden z nich je uvolněn. I promluvil žalostným hlasem ke svým druhům: „Běda nám hříšníkům, přěsvatě tělo jest, jak se zdá, velmi blízké zkáze. Neboť, ejhle, nehty se již zjevně viklají.“ Ostatní však kárající ho, pravili: „Proč takto mluviš, bratře, což tvůj rozum nechápe, že za oddanost, s jakou jsi k němu lnul, chce tobě poskytnouti koušek ostatků ze svého těla?“ A tu on bije se pěstí v prsa řekl: „Věru, věru, myslím i já, že tomu tak jest.“ A uchopiv znovu přěsvatou ruku, dotkne se opět nehtu, ale shledá, že tak pevně tkví v mase, jako by se na něm nebyla před tím ukázala ani známka uvolnění.

Také ucho jeho, které mu bylo ranou meče docela utato a které našla jeho sestra, poučena jeho zjevním, bylo nyní nalezeno zcela zdravé a k světu místu přirostlé. Neboť řečená ctihodná paní, totiž sestra blahoslaveného mučedníka jménem Přibyslava, byla naučena od samé kolébky Kristu Pánu sloužiti podle příkázání ewangelia bez úhony. Když ji totiž Hospodin zbavil jha manželského, zcela se oddala službě boží, horoucně toužíc zahaliti se rouchem posvátným a ve dne v noci ustavičně na modlitbách, v bdění a postech trvající. K té přistoupil ve vidění blahoslavený Václav a pravil: „Ucho mi utali pronásledovatelé moji, kteréžto odf té doby, co bylo utato leží dosud mezi stromem stojícím vedle kostela a zdmi kostela samého.“ Obdrževši toto zjevení vytrhla se ctihodná paní ze spánku a vyhledavši to místo u kostela, na-

ciens ecclesieque expetens locum, thesaurum auricule
sanctissime, ubi et locata fuerat, reperit eamque cum
145 reverencia gaudioque magno sumens, omnipotenti
Deo gratias referens, monumentum fratris dominique
sui ac martyris adiens, cum quibusdam fidelissimis
maxima cum reverencia aperuit, auriculamque im-
posuit et cum diligencia rursus clausit. Que post
150 translationem glebe ipsius venerabilis ita incorrupta
iunctaque carni relique, ut prediximus, inventa est,
ac si nec vestigium ferri unquam passa fuisset.

Venientes igitur, quotquot adesse poterant, clerici et
populi, cum ymnis et canticis condiderunt corpus
155 sanctum in sarcophago et sepeliverunt in basilica sancti
Viti martyris, ubi Domino opitulante meritis sancti
Wenceslai martyris multa et innumera operantur
miracula ad laudem et gloriam nominis Christi do-
mini nostri. Celebratur autem translatio eius IIII.
160 Nonas Marcii, prestante domino nostro Iesu Christo,
qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in
secula seculorum, amen.

(9.)

9,1 Nunc Deo auctore de novo martyre sincere scire volen-
tibus nova miracula pandam.

Post passionem et triumphum athlete Dei gloriosi,
post excessum syderis, in tota terra suo merito ful-
5 gentis, qui sibi olim, ut dixeram, devote adhererant,
vel quos ad serviendum Christo aggregaverat, partim
ab impiis gladio necatis, partim fluviali sepulture ini-
quorum manibus traditis, ceteris in omni orbe fuga
dispersis, unus militum, Podiven nomine, quem com-
10 participem et consocium universorum operum, que
dudum a martyre gerebantur, fuisse diximus et de

lezla poklad přesvatého ucha, kde vskutkan leželo,
a zvednuvši je s úctou a velikou radostí a všemohou-
cím Bohu díky vzdávajíc, šla k hrobu bratra a pána
svého a mučedníka, s několika nejvěrnějšími v nej-
větší uctivosti jej otevřela, ucho tam vložila a s veš-
kerou bedlivostí zase jej zavřela. Toto ucho bylo tedy
po přenesení jeho ctihodného těla nalezeno, jak jsme
prve řekli, tak neporušené a k tělu přirostlé, jako by
se ho meč nikdy ani nedotkl.

Shromáždivše se tedy kněží i zástupové, kolik jich
přijítí mohlo, uložili za zpěvu hymnů a písní tělo do
rakve a pochovali je v basilice svatého Víta mučed-
níka, kde přispěním Páně pro zásluhy svatého Václa-
va mučedníka mnohé a nesčítné zázraky se dějí
k chvále a slávě jména Krista Pána našeho. Slaví se
pak památka přenesení jeho 4. března, z milosti Pána
našeho Ježíše Krista, jenž s Otcem a Duchem svatým
živ jest a kraluje na věky věků, amen.

9.

Nyní s pomocí boží budu vypravovati těm, kteří
upřímně si přejí býtí poučení, o novém mučedníku
nové zázraky.

Když po umučení a vítězství slavného bojovníka Kris-
tova a po zapadnutí hvězdy, jež po celé zemi svou
zásluhou zářila, byli ti, kteří k němu, jak jsem řekl,
oddaně přilnuli a které kolem sebe shromáždil, aby
Kristu sloužili, jednak od bezbožníků mečem pobiti,
jednak rukama nespravedlivých v řece pohřbeni
a ostatní se po celém světě rozprchli, jeden člen jeho
družiny jménem Podiven, o němž jsme řekli, že byl
účastníkem a společníkem všech skutků, které mučed-

quo promiseramus dicturos nos, quod manibus habemus, domino suo ex hac migrante vita ad Christum, apud Theutonicos fuga labens, diu exulatus est. Post
15 vero, ratus pacem redditam patrie, ad sua reversus, temporis aliquantum in propriis deguit, diu sese occultans. Qui quo amoris fervore, qua fidei integritate dominum suum, dum vixerat, dilexit, dicerem, si res ipsa, quam scribere cupio, satis indicii non fuisset.

20 Hic quadam dierum secum dolorem, quem, ex quo seniore suum perdiderat, menti habuerat, durtius solito revolvens, assumens gladium, ad domum cuiusdam festinus properat, quem caput persuase necis contra sanctum Wenceslaum coniurasse noverat et
25 cuius manibus eundem beatum interfectum precipue sciebat. Et veniens, invenit eum in asso balneo, quod populari lingua stuba vocatur, recumbentem. Sed ille, hunc venientem videns, more gentis salutare curavit, dicens: Salveris, amice, salveris. Hic vero, cuius
30 precordia dolor excoxerat, e contra respondit: Mee salutis provisor Deus aderit, tu vero abhinc omni salute privatus et in tuo peccato moriens, in eternum peribis. Et irruens, interfecit eum, et fuge presidio sperans se posse salvari, festinus exibat. Et silvam ingressus, dum iam securus procederet, mors militis et
35 factum occisoris fraticide illi nunciatur. Et mox ipsis apparitoribus silvam circumdari fecit et illico comprehensus, laqueo appensus est.

Grande aliquid dicturus, fateor pro sui magnitudine me deliberasse, ut silerem, sed ora plurimorum scientium hec luce clarius quia incessanter predicant, me silere indignum putavi. Pependit ibi tribus annis; non avis, non bestia, non ipsa humane carnis consump-

ník prve konal, a o němž jsme slíbili vyprávěti, k čemuž se nyní strojíme, když jeho pán odešel z tohoto světa ke Kristu, uprchl k Němcům a žil tam dlouho ve vyhnanství. Později však, když se domníval, že byl ve vlasti pokoj obnoven, vrátil se zpět a nějaký čas se zdržoval doma, dlouho se skrýváje. I pověděl bych o něm, jakou vroucí láskou a s jakou neporušitelnou věrností miloval svého pána, dokud byl na živu, kdyby sama ta věc, o níž chci psáti, nebyla toho dostatečným důkazem.

Ten pocítuje jednoho dne krutěji než obyčejně bolest, kterou v srdci choval od té doby, co ztratil svého pána, chopil se meče a rychle pospíšíl do domu nějakého muže, o němž věděl, že byl hlavou spiknutí směřujícího k zavraždění svatého Václava a že především jeho rukama byl tento blahoslavený usmrčen. A když tam přišel, našel ho ležícího v parní lázni, jež se nazývá v obecné řeči stuba. Tu on vida jej přicházeti, pozdravil ho pozpůsobu lidovým: „Buď zdráv, příteli, buď zdráv.“ Tento však, maje srdce bolestí rozbourané, odpověděl mu: „O mé zdraví a spásu se Bůh postará; ty však jsi již dříve všeho zdraví a spásy pozbyl a proto ve svém hříchu zemřeš a na věky zahyneš.“ A obořiv se na něho, usmrtil ho. A doufaje, že se může zachrániti útekem, kvapně odešel. I uchýlil se do lesa, ale když se tam již bezstarostně pohyboval, smrt dvořanova a vražedný čin byly oznámeny onomu bratrovrahovi a ten dal les rychle obklíčiti svými služebníky a hned ho chytili a oběsili.

Veliký div hodlaje nyní vypravovati, přiznávám se, že jsem se pro jeho velikost rozmýšlel, zda nemám o něm pomlčeti, ale poněvadž jej ustavičně hlásají ústa přemnohých, kteří se o něm nad slunce jasněji přěsvědčili, pokládal jsem za nedůstojné sebe, abych

45 cio et putredo in corpore eius prevaluit, sed more videntis unguis et barba excrevit et capilli eius usque ad summam canicem albi effecti sunt. Tandem tedio victus ille fraticida, quia miraculum Domini ubivigencium declarabatur, in eodem loco cum humo cooperiri fecit. Sed nec ita opera Dei abscondi potuerunt, quin ad manifestanda populus sui servi merita super sepulchrum eius accensum videretur. Tam diu hoc actum est, donec undecumque advenientes, donaria offerre inciperent et supra tumbam sepulti devocionis sue munera darent et vite sue commoda Deo et occiso illi committerent. Post non multum temporis viri illius ex loco illo sublatus est corpus et translatum cum devocione clericorum, virorum mulierumque devotarum et positum in cimiterio ecclesie sancti Viti, ita ut sanctus Wenceslaus in ecclesia quidem et miles ille foris positus sola maceria dividantur.

Et hanc illi gloriam fides recta acquisivit, in qua, dum advixit, domino suo fideliter deservivit. Nam cum esset universorum dispensator inter tecta sancti Wenceslai degencium, cunctos pene vernaculos extremos usque ad cocos ita instruxerat, quo pene nullus curstilo exarare ignoraret, vel aliquid ad ecclesiasticum ritum pertinens addiceret. Universos ceu gnatos prios amplectens, a cunctis quoque ut pater honorabatur. Si quando vero illi elemosina iniuncta fuisset in dispergendis decem nummis, ipse pro fidelitate sui domini addebat quinque. Quando quidem iuebantur in triginta vel eo amplius alimentata pauperes distribuui, quindecim ille addebat numerum. Quapropter et a Deo, secundum promissa eius, ewange-

o něm pomlčel. Visel tam po tři léta; ani pták, ani dravá šelma, ba ani přirozený rozklad a hníloba lidského těla se ho nedotkly, nýbrž jako by žil, nehty a vousy mu vyrostly a jeho vlasy zešedivěly až k úplné bělosti. Konečně onen bratrovrah z rozmrzlosti nad tím, poněvadž se všude vypravovalo o zázraku Páně, kázal ho na téměř místě do země zahrabati. Ale ani tak skutky boží nemohly býti skryty, ba naopak, aby zásluhy služebníka jeho byly zjeveny lidem, vidali kolemjdoucí velmi často nebeské světlo nad jeho hrobem. To se dalo tak dlouho, až přicházeli lidé odevšad, počali obětní dary přinášeti, na důkaz zbožné úcty na hrob je kladli a ve svých životních starostech k Bohu a k tomuto zabitému o pomoc se obrátili. Po nedlouhé době tělo toho muže bylo z onoho místa vyzdvíženo a přeneseno ve zbožném průvodě kněží a nábožných mužů i žen a pochováno na hrbitově kostela svatého Víta, takže svatý Václav, pochovaný v kostele a onen dvořan pochovaný venku, jsou jen zdí od sebe odděleni.

A tuto slávu mu získala upřímná věrnost, s jakou svému pánu po celý život spolehlivě sloužil, neboť když byl správcem nade všemi, kteří žili v domě svatého Václava, téměř všechny domácí lidi až k posledním kuchařům tak vzdělal, že mezi dvořany nebylo téměř nikoho, aby nedovedl hymny žalmistů zpívati a psáti, nebo aby se nenaučil něčemu užitečnému pro církevní obřady. Všechny jako vlastní syny miloval a ode všech také jako otec byl ctěn. Jestliže pak mu bylo někdy uloženo, aby almužnou rozdál deset peněz, sám pro věrnost k svému pánu jich přidal pět. A když dostal příkaz, aby rozdělil potravu třiceti nebo více chudým, sám přidal ještě patnácti. A proto si zasloužil, aby uslyšel od Boha, podle slibu jeho, slova evangelia: „To dobře, služebníče dobrý, protože

licum audire meruit: Euge, serve bone, quia in pauca Mt. 25, 21
fuisti fidelis, supra multa te constituam. Et cum do-
mino carnali in gaudia omnipotentis Christi meruit
80 intrare manencia sine fine. Lucerneque ardentis in
basilica, sanctorum uterque ubi quiescit, nocte vise
sunt, vocesque psallencium angelorum a pluribus
inibi audite sunt frequenter.

(10.)

10.1 Igitur sanctus ac sepe memoratus patronus noster ve-
nerabilis Wenceslaus licet cunctis se exorantibus opem
pietatis ac benignitatis impendat, precipue tamen
vinculatus seu carcere trusus suffragari non desistit.
5 Nempe et hinc primum signorum eius patuit miseri-
cordie prodigium post translationem corporis eius
venerabilem. Cum enim plurimi reorum, vinculorum
nexibus ferreorum astricti, carceris publica (custodia)
detinerentur patrie secundum morem ac multiplici
10 pena dampnati, preter solam mortem nichil spei ali-
quis eorum haberet, quadam nocte inter ipsas an-
gustias positi, Deo id, ut credimus, faciente, venit eis
in mentem, ut beatum Wenceslaum sibi misereri de-
poscerent: Domine Deus, inquit, per merita et ora-
15 ciones senioris nostri Wenceslai, tui sanctissimi testis,
nos in tanta angustia positos tua illa antiqua virtute
adiuvare digneris. Nocte sequenti, dum omnes in se-
culo placida quiete pauserant, soli hii miseri, quid
requies esset, nescirent, divina potentia, que tribulan-
20 tibus pie adesse solita est, affuit. Et primum quidem
quasi sonus cuiusdam tintinabuli in auribus eorum
sonuit, deinde lux cunctis miranda in carcere refulsit.
Et subito lignum, quo pedes omnium inclusi tene-
bantur, velut arcus se incurvabat et mox omnes pedes
25 suos a nervo extraxerunt. Videntes autem Domini vir-

nad málem byl jsi věrný, nad mnohým tebe ustanovím.“ A se svým pánem tělesným zasloužil si vejítí v radost Krista všemohoucího, trvající bez konce. Světla pak planoucí bývalo v noci vídati v basilice, kde oba světci odpočívají, a mnozí slyšeli tam často hlasy andělů zpívajících žalmy.

10.

Ačkoliv tedy svatý a časté vzpomínky hodný a velebný patron náš Václav všem, kteří ho prosí, ve svém milosrdenství a dobrotivosti pomoc poskytuje, přece obzvláště uvězněným a do žaláře vsazeným neustává pomáhati. Vždyť tu se také jeho milosrdenství projevalo prvním zázkamem po velebném přenesení jeho těla. Neboť když nějak obžalovaní, spoutaní železnými okovy, byli podle obyčeje své vlasti drženi ve velkém počtu v obecním vězení, k těžkým trestům jsouce odsouzeni, takže žádný z nich se nemohl ničeho jiného nadíti než smrti, napadlo jim v těch úzkostech postaveným jedné noci, jak věříme, působením božím, aby poprosili blahoslaveného Václava, aby se nad nimi slitoval: „Pane Bože,“ řkou, „pro zásluhu a modlitby pána našeho Václava, tvého předsvatého svědka, rač nám v této naší úzkosti svou osvědčenou mocí přispěti.“ Následující noci, zatím co všichni na tomto světě pokojným spánkem odpočívali a jen tito ubožáci nevěděli, co je to odpočinek, boží moc, jež sužovaným často dobrotivě pomáhá, i jim přispěla. A nejprve zazněl jakoby hlas nějakého zvonku v uších jejich a potom světlo podivné jim všem v žaláři počalo zářiti. A najednou dřevo, jímž nohy všech byly sevřeny, ohnulo se jako luk a brzy všichni nohy své z klády vytáhli. Vidouce pak, že

tutem per merita sancti Wenceslai adesce, confortantur iam spe salutis accepta et continuata voce clamabant: Deus, Domini nostri Iesu Christi pater, adesto nobis, servis tuis in te confidentibus, per merita ab impiis occisus est. Mox affuit Christi virtus et uniuscuiusque torques confracta cecidit de collo in terram. Et dimissi e carcere, ambulantes per girum, narrabant ea, que suis oculis viderant, opera magna Dei.

Hoc igitur miraculo pro sui magnitudine et gloria ubique diffuso contigit quendam paganorum in custodia detentum comperisse, quod sancto Wenceslao maxima esset cura pro hiis, qui in carcere religari solebant, liberandis. Quod audiens, quia ingenti erat necessitate constrictus, votum vovit, dicens: Si Deus sancti Wenceslai et Deus Christianorum me ab hac miseria sua bonitate eripuerit et dignitati pristinae restituerit, credam in Christum filium Dei et baptizatum salutis accipiam ac religioni pietatique Christiane toto me animo promitto et filium meum eidem martyri eterno servitio mancipabo. Vix verba impleverat, et ecce omnia ferrea vincula (ab eo) ceciderunt. Quem bis terque comprehensum, rursus repetitis iniuriis, vinculis iniecerunt, sed ab hoc sicut antea vincula et compedes ceciderunt. Cuius domini pro iterato miraculo reverentia usi et gratiam Deo exhibentes, eundem liberum abire permittunt. Qui dimissus, continuo sancta fide instructus et baptizatus est et filium, quem voverat, martyri tradens, postea multis annis supervixit.

Sed et alius quidam reus pari modo iussus fuerat in carcerem retrudí, qui sanctum Wenceslaum voce et frequentibus suspiriis, ut sui misereretur, invocans,

záračná moc Páně jim pro zásluhy svatého Václava pomáhá, nabyli již naděje na spásu, a jsouce jí posilování, volali nepřetržitě: „Bože, Otče Pána našeho Ježíše Krista, pomoz nám, svým sluhům v tebe důvěřujícím pro zásluhy a modlitby svatého Václava, jenž pro lásku k tobě od bezbožníků byl zavražděn.“ Ihned se ukázala záračná moc Kristova a jednomu každému z nich spadl obojek, rozlomiv se, s šíje na zemi. A propuštění byvše ze žaláře chodili po kraji a vypravovali o tom velikému divu božím, který na vlastní oči spatřili.

Když se zpráva o tomto zázraku pro jeho velikost a slávu všude rozšířila, stalo se, že se nějaký uvězněný pohan dověděl, že svatý Václav má převelikou péči o to, aby lidé v žaláři věznění byli vysvobozeni. A slyše to, protože nesmírnou tísní byl skříčen, učinil slib, řka: „Jestliže mne Bůh svatého Václava a Bůh křesťanů z tohoto neštěstí svou dobrotivostí vytrhne a dřívější důstojnost mi navrátí, uvěřím v Krista Syna božího, křest spásy přijmu a z celé mysli své se zaslibím náboženství a milosrdenství křesťanskému i syna svého tomu mučedníku do věčné služby oddám.“ Sotva domluvil, a ejhle, všechny okovy spadly s něho. A po druhé a po třetí ho chytíli a novou křivdu páchající, do žaláře ho uvrhli, ale jako předtím, okovy a pouta s něho spadly. A tu jeho páni pro opětovný zázrak zbožnou úctou jsouce naplněni a vděk Bohu činíce, dovolili mu, aby svobodně odešel. Byv tedy propuštěn, ihned se dal ve svatě víře vyučiti a pokřtiti, a když odevzdal mučedníkovi syna, kterého mu zaslibil, ještě mnoho let potom žil.

Ale ještě nějaký jiný obžalovaný byl stejným způsobem podle rozkazu uvržen do žaláře, a když svatého Václava hlasitě a s hojnými vzdechy vzýval, aby se

60 sicut et a superiore, ita et ab isto cuncta manicarum
et compedum argumenta ceciderunt. Quem increduli
comprehendentes, peregrino precio accepto, longin-
quis nationibus venderunt, nescientes Deum uni-
verse terre dominatorem et Domini esse terram et
65 plenitudinem eius, putantes etiam beatum martyrem
longe a se positorum preces exaudire non posse. Qui
dum deduceretur, meritis beati Wenceslai subito ceci-
derunt kathene de manibus eius et torques ferrea de
collo eius. Illi autem, qui eum emerant, quamvis gen-
70 tiles forent, cernentes tanta mirabilia Dei, liberum
eum abire permittunt.

Post non multum temporis princeps quendam alium
in carcerem retrudi iussit. Qui dum frequentibus suspi-
riis Dominum deprecaretur, dicens: Domine Deus,
75 per merita beati Wenceslai adiuva me-quadam nocte
contigit, ut inter ipsas angustias obdormiret. Qui sicut
moris est tribulatorum, statim expergescens, vidit se
stare extra civitatem in media platea et neque com-
pedes erant in pedibus eius neque torques in collo
80 neque catene in manibus eius invente sunt. Et re-
gressus ad vicarium narravit, quomodo Dei virtute
mirabiliter liberatus sit. Vicarius autem agnita Dei
virtute et potencia beati martyris in miraculis, reum
libertate donavit.

85 Iterum de novo martyre antiqua miracula vobis pro
amore tanti viri astantibus narrare aggrediar.

In civitate Pragensi erat quedam mulier ceca et toto
corpore debilis, que veniens ad ecclesiam sancti Viti,
prostravit se ante tumbam sancti Wenceslai et tam
90 diu plena fide oravit, donec visum et tocus corporis
sanitatem recipere mereretur.

nad ním slitoval, jako předešlému, tak i jemu spadla
všechna pouta s rukou i nohou. Ale nevěřice mu,
uchopili ho a prodali ho za cizí peníze do daleké
země, nevědouce, že Bůh je vládce celého světa a že
Hospodinova je země a plnost její, a domnívajíce se
také, že blahoslavený mučedník nemůže vyslyšeti
modliteb lidí daleko vzdálených. Ale když ho odvá-
děl, pro zásluhy blahoslaveného Václava spadla
náhle pouta s rukou jeho a železný obojek s hrdla
jeho. Ti pak, kteří ho koupili, ačkoli to pohané byli,
spatřivše tak veliký div boží, nechali ho svobodně
odejít.

Po nedlouhém čase kázal kníže vsaditi do žaláře ně-
jakého jiného člověka. A když se tento s hojnými
vzdechy k Pánu modlil, řka: „Pane Bože, pro záslu-
hy blahoslaveného Václava, pomoz mi,“ stalo se
kterési noci, že uprostřed svých úzkostí usnul. A když
se náhle vytrhl ze spaní, jak se stává usuženým lidem,
viděl, že stojí za hradem na volném prostranství a ani
pouta nebyla na jeho nohou, ani obojek na krku, ani
okovy na rukou jeho. I vrátiv se k správci vypravoval
mu, jak byl mocí boží zázračně vysvobozen. Správce
pak poznav zázračnou moc boží a působení blaho-
slaveného mučedníka v tomto divu, daroval obžalo-
vanému svobodu.

A zase chci vám, kteří z lásky k tak znamenitému
muži tu stojíte, o novém mučedníku staré zázraky
vypravovati.

V městě Praze byla nějaká žena, slepá a na celém
těle ochromená a ta přišedši do kostela svatého Víta,
padla na zemi před hrobem svatého Václava a tak
dlouho se plna víry modlila, až podle své zásluhy
nabyla znovu zraku a zdraví celého těla.

Interea contigit quendam a creditoribus comprehendī et ferreis nexibus coartari, quia feneratoribus, quid redderet, non habebat. Et fortuitu hii, qui eum colligaverant, sub ecclesia, qua corpus beati Wenceslai servatur, ipsum sedere fecerunt. Qui in tali angustia constitutus, manus ferro oneratas ad celum elevans et oculos versus ecclesiam dirigens, sic orabat: Deus, inquit, adiuva me per merita et intercessionēs sancti Wenceslai. Dum hec diceret, illico solute sunt manus eius et dimiserunt eum.

Fuit in provincia Francorum vir quidam pedibus debilis, cui in sompnis vir in vestibus albis apparuit, exhortans eum et dicens: Surge et vade in civitatem Pragensem in ecclesiam sancti Viti; ibi requiescit corpus beati Wenceslai martyris et ibi recipies sanitatem. Quo dissimulante, demum eisdem vestibus astans, qui et ante apparuerat, dixit ei: Cur non fecisti iussionem meam et non venisti, ubi recepturus es gressum? Ille vero quasi in excessu mentis evigilans, gratanter dixit: Eo, domine! Et surgens, baculo inmixus, venit ad negociatores, qui illum iter disponebant, et data mercede fecit, ut eorum auxilio usque ad locum predictum perveniret. Et intrans in sanctorum ecclesiam, coram omni populo in pavimento prostratus, longa oratione, meritis sancti Wenceslai ut sui miseretur, Dominum flebiliter exorabat. Et surgens ab oratione, per Dei misericordiam consolidata sunt genua eius, agens gratias Deo et beato Wenceslao, ob cuius merita eum Dominus salvum facere dignatus est.

Harum et huiusmodi virtutum fama et gloria ubique beato martyre diffuso, ceperunt quidam animo instigare, ut reliquias beati corporis acciperent et sibi retinerent ac suis distribuerent. Quidam sane pro bona voluntate et bono animo, ut nomen martyris passim

Jindy se stalo, že nějaký člověk byl jat od svých věřitelů a železnými okovy spoután, protože neměl, čím by půjčovatelům zaplatil. A náhodou ti lidé, kteří ho spoutali, posadili ho pod chrámem, kde je pochováno tělo blahoslaveného Václava. A tu on v takové jsa úzkosti, vztáhl ruce obtřžené okovy k nebi a obraceje svůj zrak k chrámu, takto se modlil: „Bože, pomoz mi pro zásluhy a přimluvy svatého Václava.“ Jak to řekl, ihned byly rozvázány ruce jeho, i propustili ho.

Byl v zemi Franské nějaký muž na nohy chromý, jemuž se ve snách zjevil muž v bílém šatě a povzbuzoval ho říka: „Vstaň a jdi do města Prahy, do chrámu svatého Víta; tam odpočívá tělo blahoslaveného Václava mučedníka a tam nabudeš opět zdraví.“ A když on toho nedbal, znovu k němu přistoupil v témž šatě ten, který se mu již dříve zjevil, a řekl jemu: „Proč jsi nevykonal rozkaz můj a proč jsi nešel tam, kde máš opět nabýti chůze.“ Tu on jako u vytržení myslí proctinuv, vděčně řekl: „Jdu, Pane.“ A vstav a o hůl se opíraje, šel ke kupcům, kteří se tam chystali, a zaplativ jim, dosáhl toho, že se s jejich pomocí dostal až do uvedeného místa. A vstoupiv do chrámu svatých, vrhl se před tvář všeho lidu na dlažbu a dlouhou modlitbou s pláčem prosil Pána, aby se nad ním pro zásluhy svatého Václava slitoval. A když vstal od modlitby, milosrdenstvím božím upevněna byla kolena jeho a díky vzdával Bohu a blahoslavenému Václavu, pro jehož zásluhy jej Pán uzdraviti ráčil.

Když se slavná pověst o těchto a podobných zázracích blahoslaveného mučedníka všudy rozšířila, upadli někteří lidé v pokušení, aby se zmocnili ostatků blahoslaveného těla a pro sebe si je ponechali nebo svým přátelům je rozdali. Někteří se ovšem o to

diffunderetur, id agere nitebantur, si qui autem malo animo aut cupiditate idem conabantur, vindicta eos sequens ultra est. Igitur soror eius Pribislawia, quantum humanus oculus potest preiudicare, sub sacro habitu sanctissime vivens, tali se facto commiscuit, habens adiutorium sui operis presbiterum eiusdem ecclesie Stephanum. Sed inclusus quidam iuxta ecclesiam morabatur, cui quasi sanctissimo adherentes, eius consilio pravo id aggressi sunt. Quid plura? Condicta nocte veniunt et extrahentes illum, participem sui facti faciunt, effodientes venerabile corpus, nequicię sue inicium sumunt; nam presbiteri eiusdem filius satis irreverenter maxillam sancti viri attractans, extraxit. Et pallio illud involvunt, reliquumque corporis iterum terra cooperiunt, ipsis vero ex reliquiis pro libitu suo partim sibi retinent, partim suis distribuunt. Sed ulcio eos omnes protinus divina improvide assentur. Quod quia rudibus constat factum temporibus plurimisque patet, supervacuum huic opusculo credidi inserendum; hoc solum exaro, quod improvisa et insperata morte preventi, presenti ex luce migrarunt.

Signum quoddam, rudibus quod nunc temporibus Christus, omnipotens Deus, militem per suum dilucidare dignatus est, refero.

Dum in carcere multimoda cetera hominum, quodam reatu suo, quedam vero accusantium obloquio detentaretur et inibi diutissima servaretur custodia, fuis precibus ad Dominum per merita sancti Wenceslai liberari meruit. Ipsius liberis gressibus (obicem) statuere quibusdam infidelibus suadentibus, videlicet quod haut virtute Dei vel sanctorum liberati forent, sed preventus pecunia custos carceris eos pluresque

snazili z dobré vůle a s dobrým úmyslem, aby se jméno mučednickovo všude rozšířilo, pakli se však o to pokoušeli někteří se zlým úmyslem nebo ze ziskuchtivosti, v zápětí je stihla pomsta. Nuže sestra jeho Přibyslava, jež pod posvátným rouchem řeholnice, pokud lidské oko může usouditi, přěsvatě žila, zúčastnila se takového činu, majíc za pomocníka při svém podniku kněze téhož chrámu Štěpána. Ale nějaký inklus, zazděný poustevník, přebýval vedle chrámu, k němuž lnuli jako k člověku přěsvatému a podle jeho špatné rady se toho dopustili. Zkrátka, v smluvenou noc přišli a vytáhnouše ho ze zadržění, učinili ho účastníkem svého činu. Vykopavše pak velebné tělo, začali se svou darebností. Neboť syn toho kněze uchopil velmi nevázně čelist svatého muže a vytrhl ji. I zavlnuli ji do roušky a ostatní tělo zase zahrabali do země. Pro sebe si pak každý z nich podržel část ostatku podle libosti a část rozdali svým přátelům. Ale brzy je všechny postihla nenadálá pomsta boží. Poněvadž se to však stalo, jak známo, v nedávném čase a přemnoha lidem je to povědomo, pokládal jsem za zbytečné, abych vypravování o tom pojal do tohoto dílka. Jen tolik zaznamenávám, že náhlou a nenadálou smrtí překvapeni z tohoto světa odešli.

Nyní chci vypravovati o jednom zázraku, jež Kristus, Bůh všemohoucí, v nedávném čase skrze bojovníka svého ukázati ráčil.

Když větší počet rozličných lidí byl držen v žaláři, jedni pro své provinění, jiní však pro pomluy žalobců, a už velmi dlouho byli věznění, vysílajíc modlitby k Hospodinu, aby pro zásluhy svatého Václava byli vysvobozeni, dosáhli, že byli propuštěni na svobodu. Ale poněvadž někteří lidé nevěřící tomu doporučovali, aby se jim zabránilo svobodně odejít, protože prý nebyli vysvobozeni zázračnou mocí Boha

160 alios sepe a vinculis solvisset, iudicio divino exami-
nari iussus est. Igitur multimoda astante plebeica
turba ferrum igni positum candescit, custos carceris
adductus diiudicatur ferre nuda manu, inposito ruris
termino. Ille nil dubitans, verum in sancti fidens
165 merita, candens ferrum ab igne sumpsit longaque
e termino gessit, et ni ab aliis prohiberetur, tres for-
tassis vexisset metas. Hocque facto omne scrupulum
a cordibus cunctorum ablatum est dubitatis, laudan-
cium et glorificancium Deum, quod non nisi miseri-
170 cordia sua et intercessione sancti sui martyris Wen-
ceslai victos carceris solveret.

Igitur si cuncta beati martyris signa, que Dominus
per eum demonstrare dignatus est, stilo comprehen-
dere coner, lux michi ante, quam pagina deficit.
175 Siquidem omnipotens Dominus ad laudem et gloriam
nominis sui, per intercessionem militis et martyris sui
eiusdem sancti Wenceslai, quosdam e carcere eximit,
plures a vinculis, alios de cladibus vel diversis infr-
mitatibus eruit, de tribulacionibus et necessitatibus
variis et ab inimicis visibilibus et invisibilibus liberat.
180 In bello etiam concertantibus sepe Deus huius sancti
supplicacionibus, miraculis laudabilibusque factis
sustinet, omnes sanctum Wenceslaum vocantes adiu-
vat, sicut ipsum non semel neque bis, dum pereat,
185 vivis et claris signis adiuvarat.

Nam urbs quedam, Kurim vocata, populosa dum
erat, extollitur atque cum principe, qui inerat, huic
sancto resistere moliebatur. Sed dum utraque parte
sat cedis factum fuisset, consultum mox omnibus
190 placuit, ut si quis ducum duobus tantummodo dimi-
cantibus victor existeret, ipse presse deberet. Dum pro-
cedunt duces congregi volentes, Kurimensi celéstis

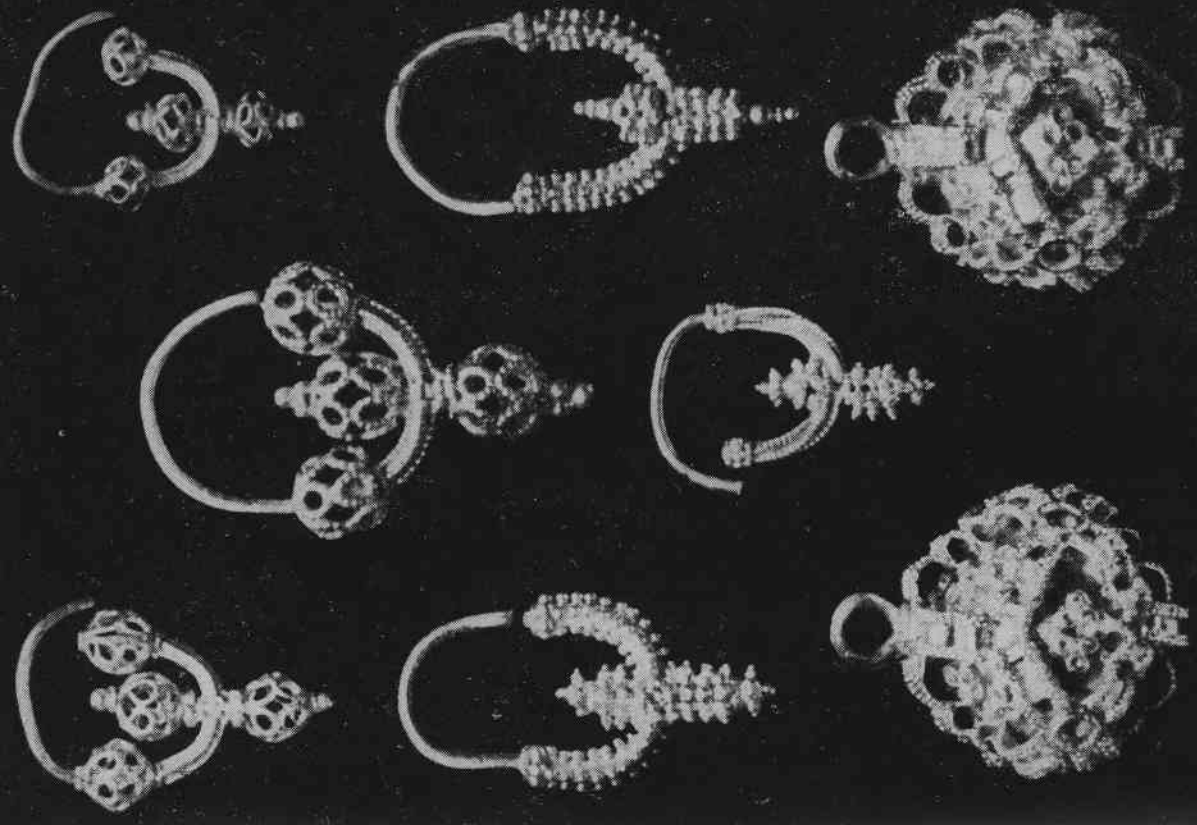
a svatých, ale protože podplacený strážce vězení je
a ještě mnohé jiné zbavil pout, bylo rozhodnuto, aby
byl zkoušen božím soudem. A tak zatím co se sešel
veliký zástup rozličného lidu, bylo do ohně vloženo
železo a do běla rozžhaveno, a když byl přiveden
strážce, uložili mu, aby je v holé ruce nesl až k místu
v poli vyznačeném. On nic neváháje, nýbrž důvěřuje
v zásluhu světcovy, vzal železo z ohně a daleko za-
cíl je nesl, a kdyby mu nebyli ostatní v tom zabránili,
snad by s ním byl doběhl třikrát tak daleko. Tím byla
každá sebernější pochybnost vypuzena ze srdcí všech
a chválili a oslavovali Boha, že jen pro své milosrden-
ství a na přimluru svého mučedníka Václava vězně
ze žaláře vysvobodil.

Kdybych se tedy pokoušel obsáhnouti svým perem
všechny zázraky blahoslaveného mučedníka, které
Hospodin skrze něho ukázati ráčil, dříve by se mi
světla denního nedostávalo než stránek knihy. Neboť
všemohoucí Hospodin k chvále a slávě jména svého
a na přimluru bojovníka a mučedníka svého svatého
Václava některé ze žaláře a mnohé z pout vysvobo-
zuje, jiné z pohrom a všelijakých nemocí vytrhuje
a soužení i nesnázi rozličných a nepřátel viditelných
i neviditelných je zbavuje. Také ve válce bojující
často Bůh na prosby tohoto světce zázraky a slavný-
mi skutky podporuje a všem, kteří Václava vyzývají,
pomáhá, jako i jemu samému, dokud žil, nejednou
živými a jasnými znameními ku pomoci přispěl.

Neboť jeden hrad, zvaný Kouřim, tenkrát ještě počtem
lidu mocný, povstal a pokoušel se s knížetem, který
v něm žil, postavít se na odpor tomuto světci. Ale
když bylo na obou stranách dosti lidí pobito, tu se
shodli všichni na tom, aby jen oba vévodové spolu
zápasili, a kdo z nich zvítězí, ten že bude vládnouti.
Když pak vévodové proti sobě postupovali, chtějíce

Deus celestes reserat visiones, sanctum videlicet
Wenceslaum ymaginem crucis sancte in fronte nitentem portare. Hec ut vidit, longe abiectis armis, ad pedes ruit, protestabaturque nullum posse tum vincere, dum Deus vellet in tali signo iuvamen ferre. Hunc talia narrantem in pacis oscula dux sanctus sublevat atque ipsum civitatemque sue dicioni pacifice firmat, donans illi civitatem regere, quamdiu viveret ipse. Vere crucem viderat, quia Christum imitabatur, feliciusque pervenit ad regnum, ubi Christus regnat cum Patre et Spiritu sancto in secula seculorum, amen.

se utkati, ukázal nebeský Bůh kouřimskému vévodovi nebeské vidění, jak totiž svatý Václav má na čele zářící podobu svatého kříže. Jakmile to uviděl, odhodil daleko zbraň, vrhl se mu k nohám a prohlásoval, že nikdo nemůže přemoci toho, komu Bůh takovým znamením pomoci přináší. Když to pověděl, pozvedl ho svatý vévoda, aby mu dal políbení míru a upevnil pokojně nad ním i nad jeho krajem své panství, uděliv mu moc, aby spravoval ten kraj, pokud bude živ. Vpravdě kříž uviděl, poněvadž Krista následoval, a přěšťastně došel království, kde Kristus kraluje s Otcem a Duchem svatým na věky věků, amen.

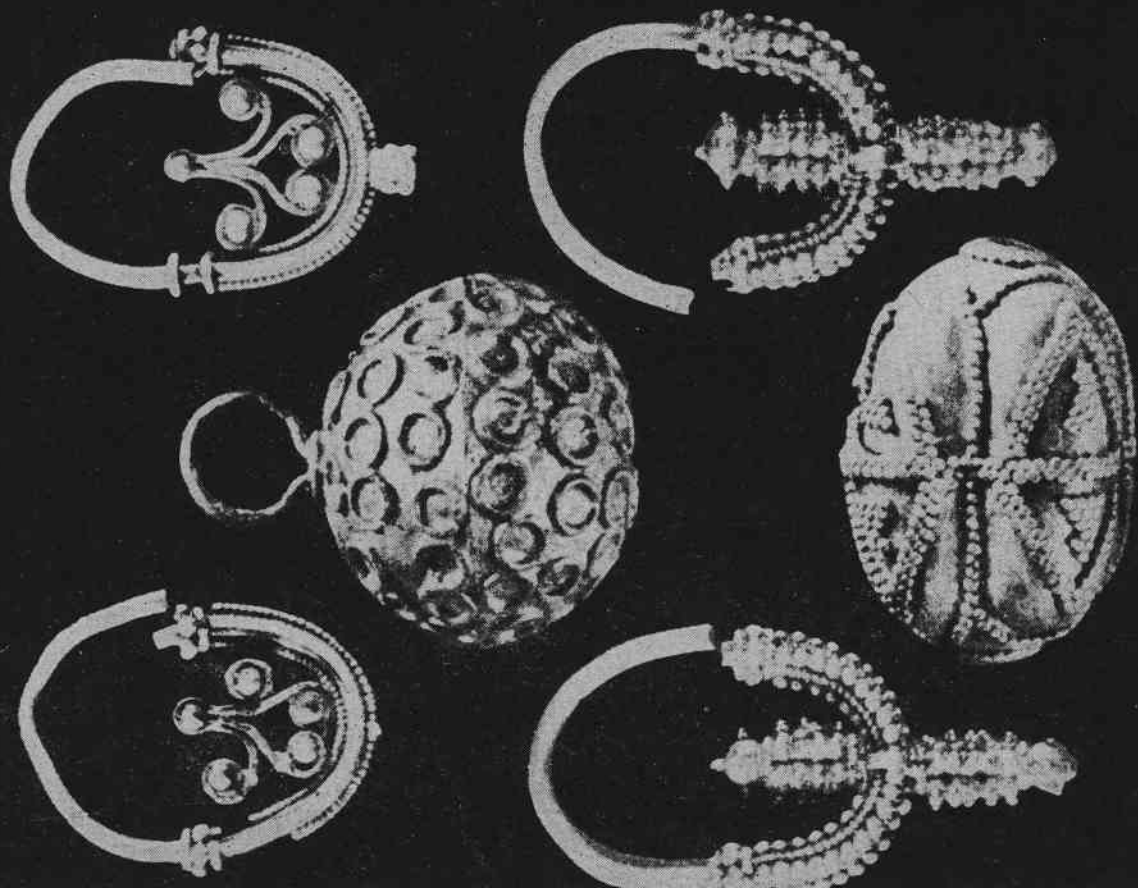
3/ Ukázka šperků nalezených ve velkomoravských hrobech v Mikulčicích

1/ Konstantin — Cyril;
Detail z fresky v kostele sv. Klimenta v Římě, 9. století

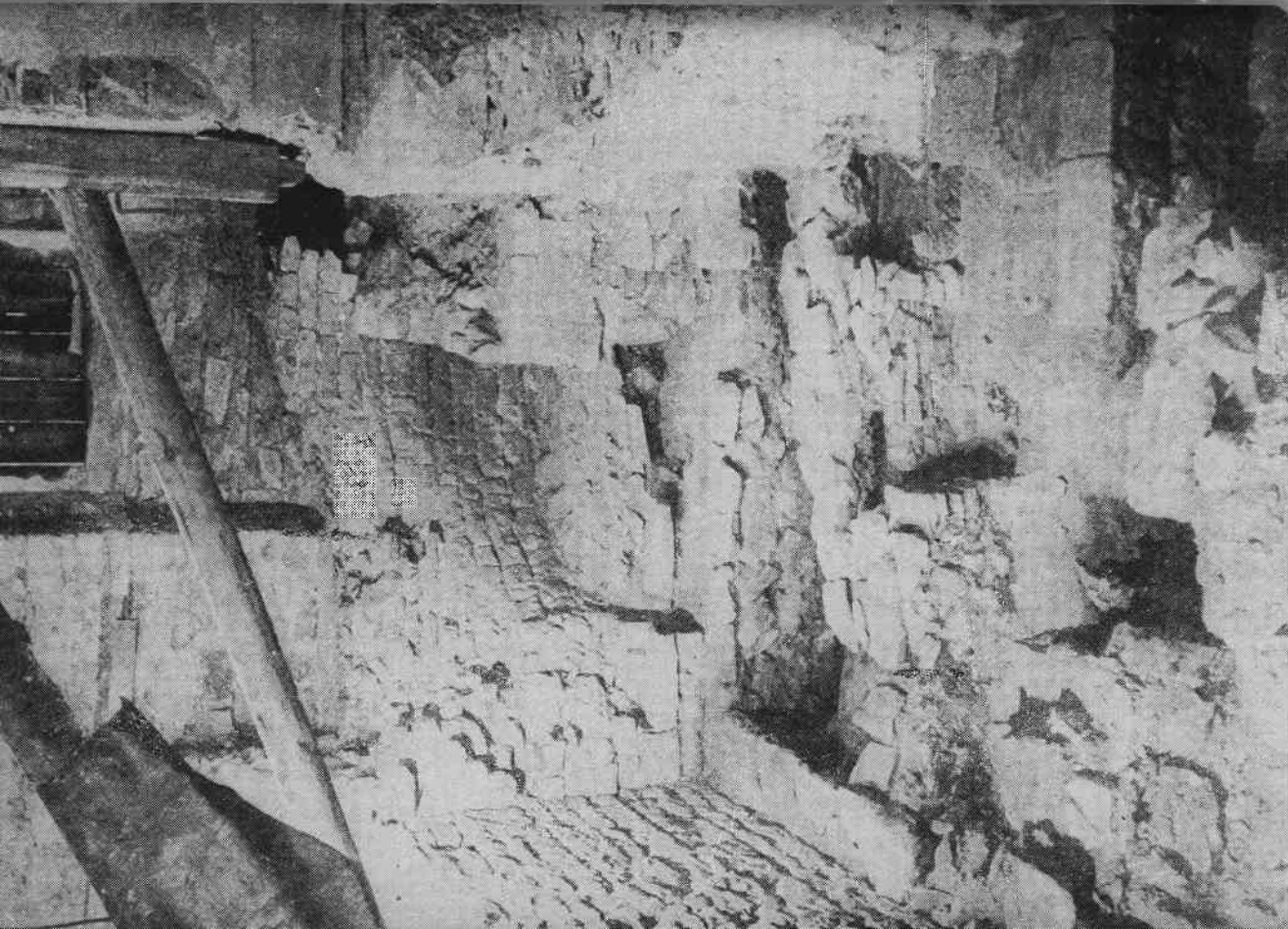
2/ Metoděj. Detail z téže fresky

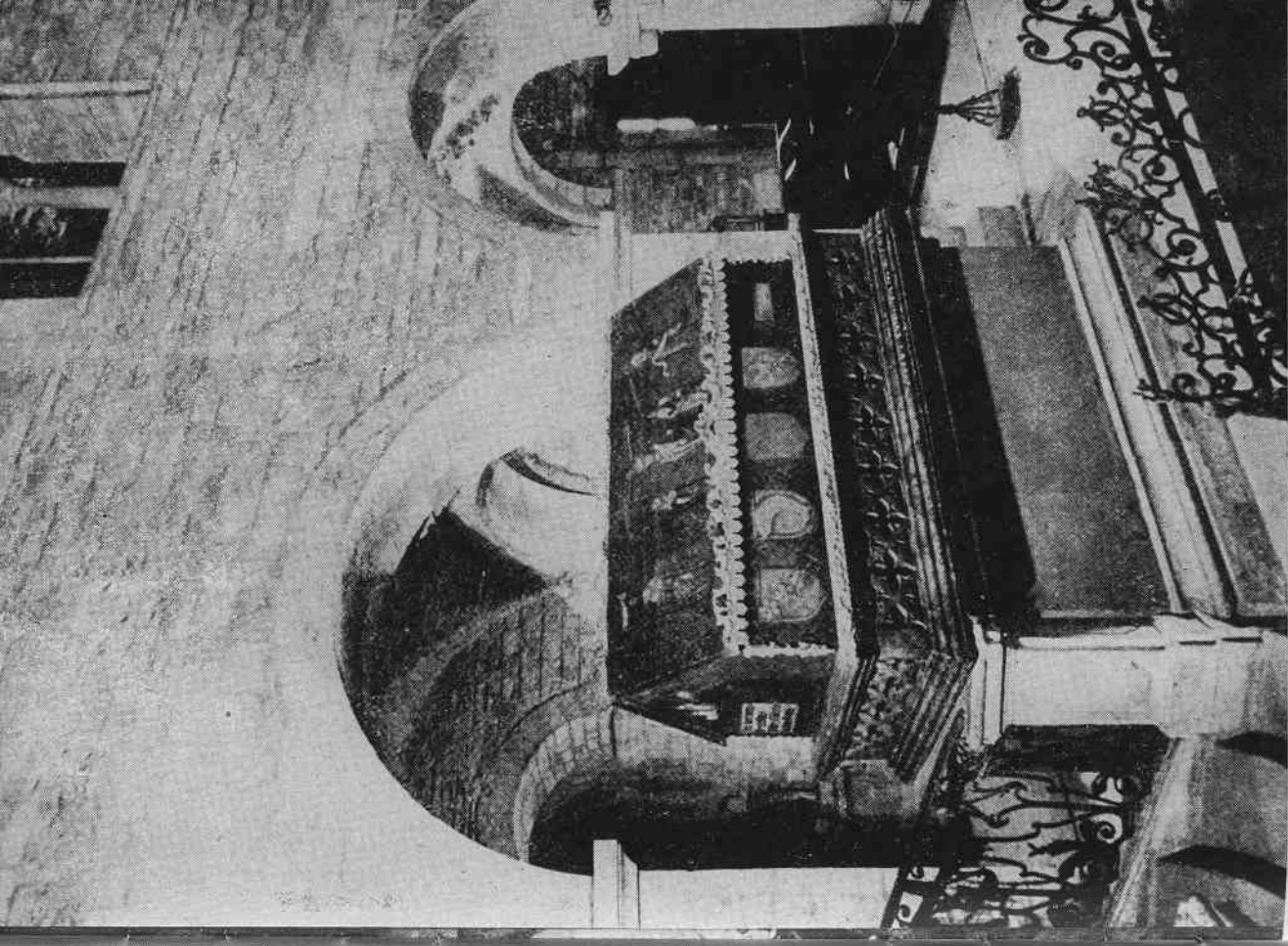
5/ Základy rotundy na Levém Hradci, objevené pod nynějším kostelem

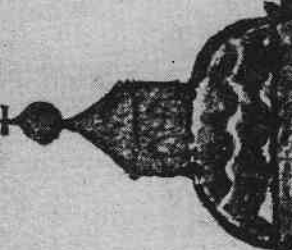
4/ Ukázka šperků z nálezů ze Staré Kouřimě v Čechách

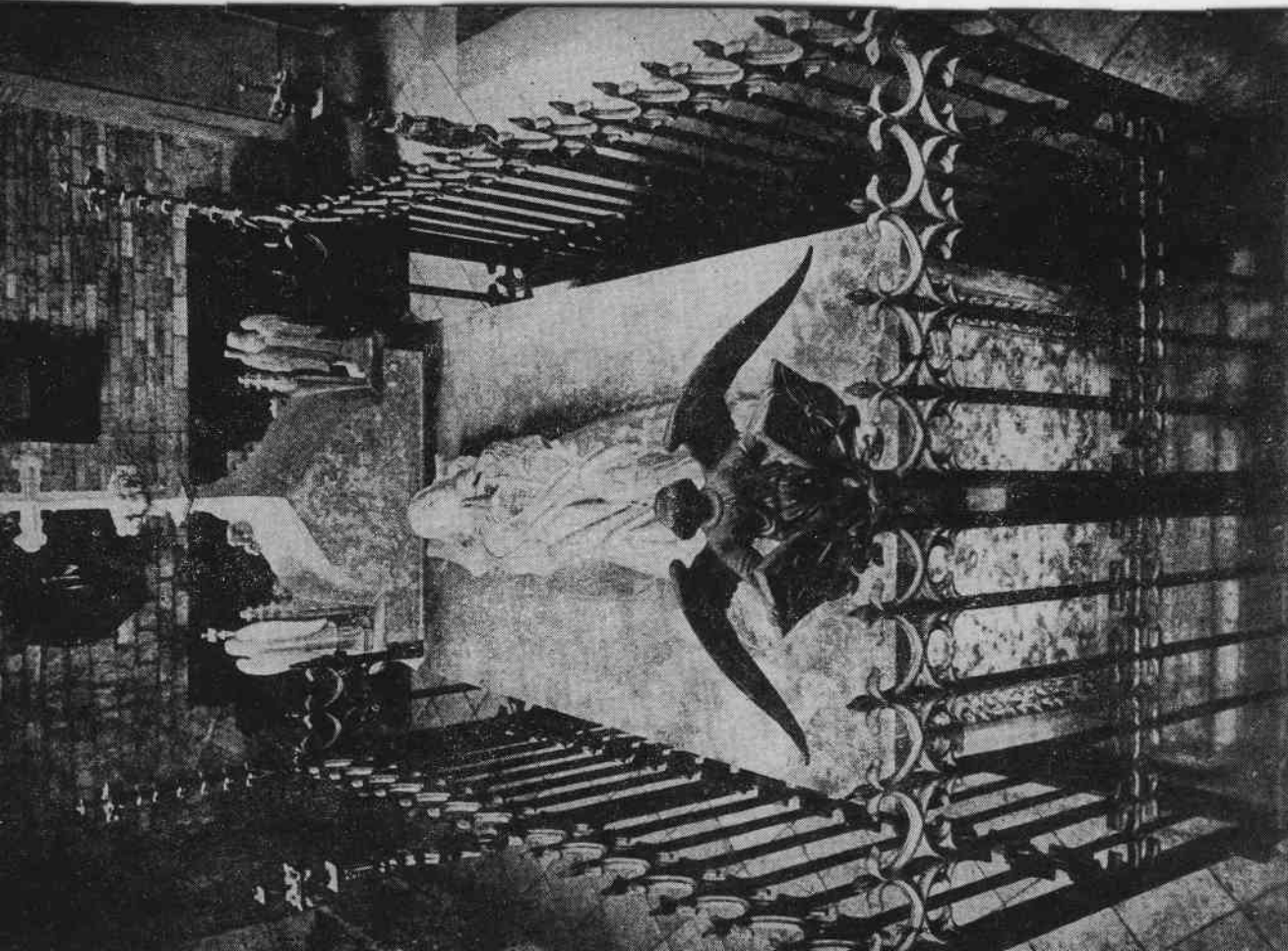

6/ Zbytky základů kostela (kostelů) Panny Marie na Pražském hradě

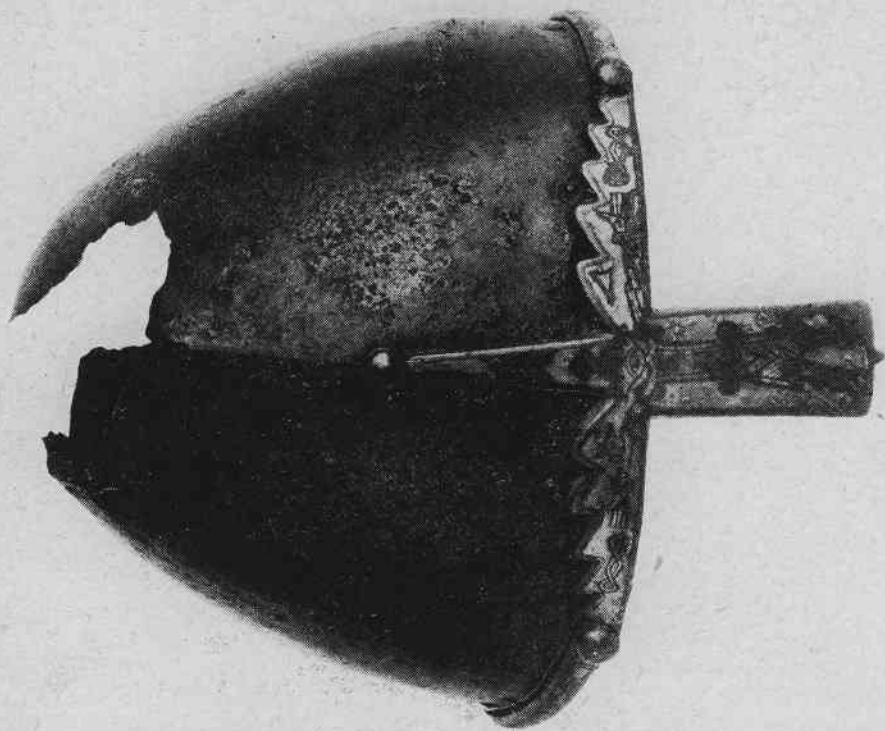

7/ Hrobka knížete Vratislava v chrámu sv. Jiří na Pražském hradě
8—9/ Zavraždění sv. Václava. Illuminace z rukopisu Gumpoldovy legendy.
Kolem roku 1000

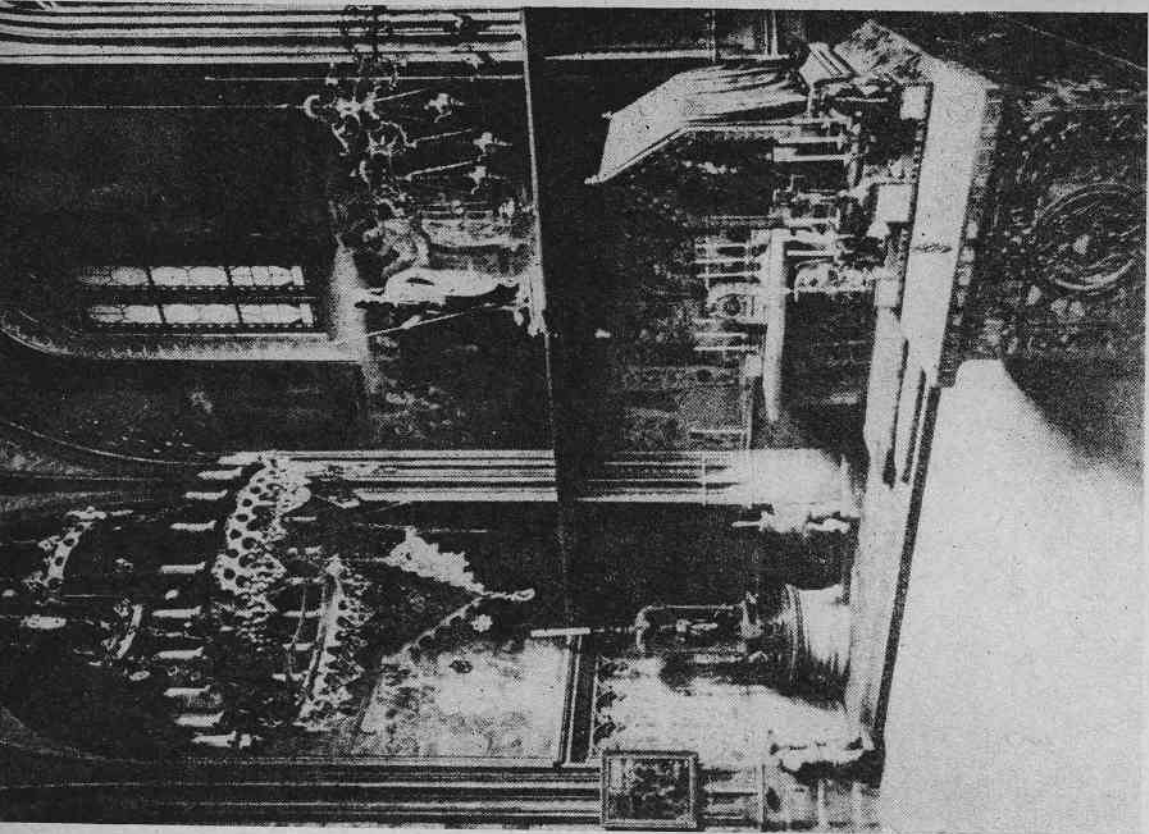

10/ Hrobka sv. Ludmily s ležící sochou světice v chrámu sv. Jiří
na Pražském hradě

11/ Přílba z chrámového pokladu u sv. Víta,
pokládána za přílbu sv. Václava

12/ Svatováclavská kaple
v chrámu sv. Víta,
vpravo dole světcův náhrobek

13/ Votivní obraz arcibiskupa
Jana Očka z Vlašimě

14/ Sv. Vojtěch zobrazený na mramorové studni
v chrámu sv. Bartoloměje na Tiberiském ostrově v Římě

15/ První strana z rukopisu
Rajhradského breviáře
z poloviny 12. století

16/ První strana Krištiánovy legendy
z kapituliného rukopisu G 5,
z let 1329—1342

A) SEZNAM PRAMENŮ

Rozdělení Kristiánovy legendy na kapitoly je tu podáno jako u Pekaře podle Fontes rerum Bohemicarum I, 1873, 199—227. Pochází v podstatě z vydání P. Athanasia a S. Iosepho (Elias Sandrich), Vita S. Ludmille et S. Wenceslai authore Christiano monacho, Praha 1767. Athanasiovy kapitoly 10. a 11. jsou však spojeny ve Fontes, a ovšem i u Pekaře, v kapitole 10. V poslední době byl Kristián citován podle Pekařova vydání v knize Die Wenzels- und Ludmila- Legenden und die Echtheit Christians, Praha 1906, 88—125, podle stránek a řádků. Rukopisné varianty jsou tu uváděny pod stránkami. Protože otiskujeme paralelně latinský text a český překlad, bylo nutno varianty uvádět *podle kapitoly* a řádek, a textovou kritiku připojit hromadně na konci textu.

Z variant zaznamenáváme jen zajímavější, ale přihlížime podle možnosti ke všem rukopisům. Značku Pekařových čtení (P) uvádíme jen tam, kde je k tomu zvláštní důvod. Do závorek [] klademe slova, která třeba vynechat (atheteze), do závorek < > slova, která jsme pokládali za potřebné doplnit.

ZNAČKY RUKOPISŮ

1. K rkp. Metropol. kapituly Pražské, nyní v archivu Pražského hradu, Dražický rukopis, sign. G 5, z let (1320) 1329—1342, (fol. 24 b — 36 b).
2. U₁ rkp. Univ. knihovny v Praze, sign. XII B 2, z let 1360—1380, (fol. 155 r — 167 r). Končí se 8,39.
3. U₂ rkp. Univ. knihovny v Praze, sign. VIII A 28, z konce 14. až zě začátku 15. století, (fol. 326 v — 336 r). Končí se 8,39.
4. T shoda U₁ + U₂.
 rkp. Univ. knihovny v Praze, sign. XIX B 1, z roku 1366, (fol. 265 r — 276 v).

hex adiretem. **N**iod eia sollicitus qui
 age no iactate causa quippe ca
 omi modis periculis sum sermone et ab
 ca lepore uitas extrinsecus. quibus si hoc ca
 ta in promptu foret moles in perardua
 ad mra tator pallanda deuter. Sed
 qua in pace nre simul 7 pgruic mavi
 sut studiat nra studys scolasticoy com
 nata stucia esse distat. no desperau de
 uera ob emouitate criminu put un
 sufficit ex aduuanie ipoy sed coz
 tes. ut se res heat aggrediat exatue sal
 si. impus hoc divediu quo si talu tamq
 pgruoy sedz ang ydoneoy testu xpi gl
 ba 7 pab. lutheringoy seu m hngoy. a
 tntu ul xpianoy geniu conuict. m hng
 miraculoz uirtutib. uinans olia gesta
 hex auris ut ita dixim apibz depre m
 responsoyoz cambien cu anticomis ad
 ictis smoni coacta omibz deo uisitat.
 cu plimoz mentibz reno hroz. quibus pl
 hoy simul sed m m ostendoy ugnu
 reliquozq sedz oculent poflere u
 nabula pignora. At nos hroz. drent
 nictos hos ut ita fureat post res sedz
 hnaes quali indigna tradimus. emoy
 de die modic indigni uirtutes uirtute
 hui increduli manemus. eis seruat di
 mulam. **B**acteri de nra deidat dnt
 sufficit. **N**ic uos depro pmitte. ut
 et nepos caustime ut qui me dertion.
 hoc op' s'bre fectus. pich. apud totum
 p' dnt uirtus. ut quos mitis suis ad
 iudiciale deus cōfende statuit. du no
 iustit apud xpi dntm coram gl'ey
 reposito huro de creditis omibz. ampa
 ut nobi salte uicam amia impetate d
 quci. **D**ra eia illustri sapientia qd m

de quis pber specimen qd qd sibi teter. **S**
 uo qd pntes tot pntes. **C**ientes.
 e regna potes latus dnt ricta. **P**er
 deus qramu par nulli glia rrgum. **S**
 uoyz coebe uiget plerua. **A** ract
 h' oq' s' dntes estis qui nobiliter.
Dicit qd pbat qd sola die restat. **E**
 usque uota me tua se h'muna xpi.
A sus letiae cultos moderatoz 7 este.
W t dequbz patu placam' coq' casti. **S**
 e snul dntce tu nob' p'cula multo.
Indira uba uoces 7 sentus deq' uros.
I nre tice dim tnu sapiam' 7 unu. **G**ia.

Quino iter bno
 fac ecclie de p'gna
 sis sedo p'ntia
Albalto h'ailum'
 et oim monacho
 tu si dcedus itur
 fr. 6. s. x'pianus.
 i xpo ihu p'p'ris
 fure s'orabz ad no
 ta pollere. **P**assio
 neq' b'ala d'nc'lat simul cu aua sea.
 be memorie ludenda que uelut noua
 f'ora lumine uirtu suatu patria sua
 bohemia cu omni simul gente urabi
 cat d'uis compoligionibz 7 no p'cent'
 d'f'era r'prens digu' d'p'it ut ur am
 s'at'at qui ex eade t'nt' l'ndem p'p'agi
 ms s'p'us adur. q' ex uillid' nra simul
 et l'icta ab'p'us in eam uerigem ul h' q'
 r'f'it'at hos qui ad huc s'up'it'ent edut se
 nra seu religio. **S**os quosq' qui eoz gesta
 ul eoz oculos h'auis'ent seu auditu al
 ois narrate comp'is'ent p'ont'at' anq

5. *B* Bodocensis, Böödecký rkp. Univ. knihovny v Münsteru, Monasteriensis 23. Předloha snad až z 12. století. (fol. 86 a — 92 b, prvních 6 kapitol Kristiána). Byl prý zničen při válečném bombardování. Fotokopie v Ústavu české literatury v Praze.
6. *FR* Breviář Rajhradský, nyní UK v Brně, sign. R 387, (fo 100 r — 101 v, „Wattenbachova legenda“ = 4. kapitola Kristiána), polovice 12. století.
7. *FH* Pasionál Heiligenkreuzský, Magnum legendarium Austriacum 1181—1260, „Wattenbachova legenda“ = 4. kapit. Kristiána, (fol. 227 r — 227 v).
8. *FP* rkp. Univ. knihovny v Praze, sign. VI E 13, konec 12. nebo začátek 13. století. (4. kapit. Kristiána, fol. 389—391).
9. *FP*₂ rkp. Univ. knihovny v Praze (Svatojiřský breviář), sign. VI G 13, (5. kapit. Kr., Recordatus, fol. 491—494), konec 12. nebo začátek 13. století.
10. *FO* Acta Sanctorum, r. 1668, 9. března, 1. kapitola Kristiána, rozdělená na 6 lekcí breviářových, kterou pokládali Bollandisté za samostatnou legendu a otiskli ji „ze starého rukopisu breviáře Olomouckého“.
11. *FO*₁ Slezská studijní knihovna, z r. 1467, sign. R A 3 (fol. 232 a — 232 b).
12. *FRaj* Breviář Rajhradský z 15. století, nyní UK v Brně, sign. 419 (fol. 87 a — 89 a).
13. *FM* KNM, XVI D 11, rok 1402, Requievit corpus až konec 8. kapitoly.
14. *FB* 2. kapit. Kristiána; břevnovský rkp. Kosmovy kroniky (zlomek vlepený mezi fol. XXIV—XXXV). *P* Josef Pekař, Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians, Praha 1906. *Ryba* Boh. Ryba, Kronika Kristiána s hlediska textové kritiky, LF 1932.

Rukopisů 1.—5. jsem užíval ve fotokopiích, které mi laskavě zapůjčil Ústav české literatury v Praze (Strahov). Přiležitostně jsem nahlédl i do rukopisů samých (mimo rukopis bőddecký).

Reprodukcce rukopisu Kapituliní knihovny pražské (nyní v Archivu pražského hradu), sign. G 5, fo 24 b, rajhrad-

ského breviáře (nyní v Univ. knihovně v Brně), sign. R 387, 100 r, a rukopisu Stuttgartské Zemské knihovny sign. 56 (sv. II.), fol. 113 v. — 115 v. byly pořizeny a publikovány s laskavým svolením příslušných ústavů.

B) VYBĚR RUKOPISNÝCH VARIANT

Incipit vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius K] Vita sancte Ludmille incipitur *U*₁, bez nadpisu *U*₂, Ludmile *T*, Passio sancte Liutmile martiris, que colitur septimodecimo kalendas octobris *B*.

Prologus. Mají jen rukopisy *K*, *U*₁, *U*₂.

Prol., 3 solo nomine Christianus *U*. — *Prol.*, 4 successibus *U* sanctus nomine Christianus *U*. — *Prol.*, 6 avia *K*] avera *U*₁ v textu, avia successibus *K*. — *Prol.*, 5-7 Liudmila]. *Tak píšeme zde i dále podle rajhradského breviáře FR z poloviny 12. století a podle rukopisu B (kde se čte Liutmila nebo Luadmila). V titulu legendy jsme výjimečně ponechali pozdější pravopis z ohledu na tradici.* — qui *U*, *P*, que *K* — *Prol.*, 11 ex eodem tramite *U*, *P*] ex eadem tramite *K*. — *Prol.*, 16 percontarer *K*] percontarer *U*₁, percunctarem *U*₂. — *Prol.*, 17 hec *K*, *U*₂ *P*] hic *U*₁. — *Prol.*, 18 omnimodis *K*] omnibus modis *U*. — *Prol.* 19 sim *U*] sum *K* *P*. — *Prol.*, 26 suffecerint *K*] sufficerent *U*. — *Prol.*, 28 si talium *K*] sic alium *U* opraveno na si talium *U*₂. — *Prol.*, 32 insignium miraculorum *K*, *U*₂] in signum miraculorum *U*₁. — *Prol.*, 37 horum similibus [sanctorum] martyrum, confessorum virginum reliquorumque sanctorum *K*] *P* čte onyblem místo prvního sanctorum, které je v *U*₁ psáno in rasura, horum, jež třeba ovšem vnechat. Ale i první sanctorum třeba asi dáti do závorek. — *Prol.*, 39 At nos *K*, *U*₂] ac nos *U*₁. — *Prol.*, 41 quasi *K*, *P*] quas (v *U*₁ připsáno i). — *Prol.*, 45 nepos *K*] nephos *U*. — *Prol.*, 49 dum vobis *U*] dum nobis *K*. — *Prol.*, 50 pro *K*] clybí *U*. — *Prol.*, 53 obliterari *K*] obliterari *U*. — *Prol.*, 59 suffulti *K*] effulti *U*.

Kapitola 1.

1,1 Moravia *K*, *U*, *T*] Morava *B*. — Sclavorum *U*, *B*] Bohemorum *K*, Slaworum *T*. — 1,4 Bulgri *K*] Bulzga *U* (*U*₁ *opr. na* Bulgri). — 1,4 attamen *K*, *U*₂] ac camam *U*₁

(*oprav.* attamen). 1,5 Quirillus *K*, *U*, *B*, *P* tak i *dále*] Cyrillus *FO*, *FO*₁, *FRaj*. — 1,7 Bulgri] pulgari *FO*, *FRaj*. — 1,9 Moravie] Morave *U*₁. — 1,11 Christo lucratus erat *K*, *U*] in fide lucraverat *T*. — 1,14 Slavonicam *K*, *U*, *FO*, *FRaj*, *P*] Slawonicam (c *vyšktrabáno*) *T*. *Tak i dále*. 1,16 publica voce *K*, *U*, *T*] publice *FO*, *FO*₁, *FRaj*. — 1,18 maxime *U*, *FO*₁, *FRaj*, *B*] maximeque *K*, *T*, *P*. — 1,18 Bulgariis *K*, *U*, *T*] pulgari *FO*, *FRaj*. — 1,21 oracionis *K*, *U*, *T*, *B*] devocionis *FO*, *FO*₁, *FRaj*. — 1,25 nec omnino mitigare eos valente *K*, *U*, *FO*, *FRaj*] nec omnino mitigari volentibus (*nikoli valentibus*) *T*. — 1,27 in medium *K*, *U*, *T*] in medio *FO*, *FRaj*. — 1,30 missarum celebritatem *U*, *T*] m. celebritates *B*, m. sollempnitatem *K*, *P*, sollempnia celebrantem *FO*, *FRaj*. — 1,30 seu alia queque de Latino vel Greco verbo *K* *U*] aut alia de Latino queque verba vel Greco *T*. — 1,37 cordi meo *T*, *B*, *P*] meo *vynechává* *K*, *U*. — 1,40 inquit *K*, *T*] iussit *U*₁, dixit (*opr.* z iussit) *U*₂. — 1,41 linguis variis *přidává* *FRaj*. — 1,43 suprascripto *K*, *T*] supradicto *U*. — 1,44 canonicas *T*, *B*, *FO*, *FRaj*] canonicorum *K*, *U*, *P*. — 1,46 monachicunque *U*, *B*, *FRaj*] monachalemque *K*, *P*, monasticumque *T*. — 1,49 Metudium *K*, *U*, *T*, *P*] Methodium *B*, tak i *dále*. — 1,67 Zwentepule, *podržijeme zde i dále tvar s nosovkou podle* *B*] Zwatopule *K*, Zwatopule *P* (tak i *dále*), Swatopluc *U*₁, Swathopluc *U*₂, *má i FRaj*. *Quit ve FO je patrně oprava Bollandistů*. — 1,72 ille *K*, *U*] illo *B*, *nemá T*. — 1,74 Dehinc *K*, *U*] Deinde *T*, *B*. — 1,76 quasi respuit *K*, *U*] quasi lutum respuit *T*. — 1,81 pagus eius ... percussa deflet *K*] *Kristián patrně pokládal pagus za femininum*. *Du Cange má vedle pagus i formu paga*. Pars místo pagus *má B*; pagus eius et rus ... percussa deflent *FO*, *Ryba*. *Ale i FRaj má deflet, což opravili asi Bollandisté v FO na deflent*. — pagus] humus *U*₂, pugnus *oprav.* na humus *U*₁. 1,83 in hodiernum diem deflet] in hodiernum deflet diem *T*. — 1,87 cum Belial *K*, *U*, *B*] ad Bellial *T*. — 1,88 eisdem passibus *K*] eisdem *p*. *U*, *T*. — 1,90 debet esse *U*, *T*] esse debet *K*, *P*.

Na okraji touž rukou: De principio Bohemorum. 2,1 Sclavi Boemi *B*, *P*] Sclavi Boemie *U*, Slawi (*opr.* ze Sclawi) *Bohemi T*, homines Bohemi *K*, *FB*. — 2,6 spiritum, spm *B*] spem *K*, *U*, *T*, *P*. — 2,12 Premizl *U*₁, *P*] Primiz *B*, Przemysl (*na okraji*) *U*₂, Prziemysl *K*, Przemisl *T*, *FB*. — 2,13 scilicet Libussie *přidává K*. — 2,20 Borivoi *P*] Borivoi *B*, Borzwoy *K*, *FB*, Borzywoy (*na okraji*; v textu boyevoi) *U*₁, Borzywoy *U*₂, *T*, *tak a podobně i dále*. — 2,25 adsciscitur *K*] asciscitur *U*, *B*, invitatur *T*. — 2,28 insidere *B*, *P*] insedere *K*, sedere *T*, residere *FB*. — 2,33 humotenus *U*, *B*] umotenus *K*, *P*. — incubare *K*, *P*] in terra manducare *T*. — 2,37 dominus dominorum tuorum *K*, *U*, *T*, *P*] tuorum *vynechává B*. — effictoris *K*] eris *T*. — 2,42 tantum *K*, *U*] nisi tantum *T*. — 2,46 causa ... salutis tue anime pro aquirenda *p*. gloriosa palma atque percipienda societate sanctorum ineffabili leticia *Ryba*] causa ... salutis tue anime ad aquirenda *p*. gloriosa palma atque percipienda societate sanctorum ineffabili leticia *K*; causa ... salutis tue anime et ad aquirendam *p*. gloriosam palmam atque percipiendam societatem sanctorum in ineffabili leticia. *P* — 2,52 terretenus *K*, *U* terre, *na okraji připsáno* prostratus *T*. — 2,53 postulare *K*] postulabat *T*. — 2,60 Claych *K*, *T*] Caich *U*, *P*, Kaych *B*. — 2,61 Gradic *K*, *U*, *P*] Gradicz *B*, Hradecz *T*, *FB*. — 2,65 chelidrus *U*, *B*] chelindrus *K*, *P*, chelidius *T*. — propriis armis sumptis *T*, *B*] propriis atris sumptus *K*, propriis actibus sumptus *U*₁, propriis actibus sumptis *U*₂, propriis artibus superatus *Ryba*. — 2,66 Boemorum *U*, *B*] Bohemorum *K*, *T*. — 2,75 apud eos degens *K*, *U*] apud eos degens *B*, apud eisdem gentes *T*. — 2,77 prefata *K*, *T*, *B*] perfecta *U*. — 2,78 Ztroymir *K*, *T*] Stroymir *na okr.* Stroymir *U*₁, Stroymyr *U*₂, Zroymir *B*. — 2,79 rege pacem *K*, *U*] iudica pacem *T*, *B*. — 2,79 Theutonico *K*, *U*₁] Theutonicos *U*₂, *T*, Teutonicos *B*. — 2,82 fallitur *K*, *T*, *B*] fallit *U*. — 2,85 pravorum *K*, *U*, *B*] Christianorum *T*. — 2,90 nossent *K*] possent *T*, *B*. — 2,95 furencium *Ů*, *B*, *P*] furentum *K*, *T*. — 2,116 Heia *K*] Eya *U*, *T*, Heya *B*. — 2,120 obruncato *K*, *B*] obtunicato *U*, *T*, *P*. — 2,125 quo *K*, *U*] quod *T*. — 2,130 que *T*, *B*] qui *K*, *U*.

3,1 eciam et *K*, *T*] etiam *U*₁, eciam iam *U*₂, eciam *B*, *P*. —
 Ludmilam viz *ProL*, 7. — 3,2 Slaviboris *U*₁, *P*] Slaviborii
K, Slavyboris *U*, Slaviboris *T*, Zlauboris *B*. — Scla-
 vorum *U*, *P*] Slavorum (c *vyškerábáno*) *T*, Bohemie *K*. —
 Psou *K*, *P*] Psou, na *okrají* Psow *U*₁, Psona *U*₂, Psow *T*,
 Speu *B*. — 3,4 Mielnik *K*, *P*] Myelnik *U*₁, Myelnik *U*₂,
 Melnyk *T*, Milnick *B*. — 3,15 Spitigneu *K*] Zpitigneu
U, *P*, Spitigneu *U*₂, *T*. — 3,21 Wratizlau *U*, *P*] Wra-
 thislaue *K*], Wratyslaus *U*₂, Wratyslaus *T*, Watizlau *B*.
 — 3,22 Dragomir *K*, *U*, *P*] Dragomyr *T*, *B*. — 3,23 Scla-
 vorum *U*, *B*, *P*] Slaworum (c *škrnuto*) *T*, hominum *K*. —
 3,23 Ztodor *K*, *T*, *P*] Zcodor *U*, *B*. — 3,28 Wenceslau
K, *P*] Wenceslaum *U*₁, Wenceslaum *U*₂, Wenceslaus *T*,
 Wencezlaue *FP*, Wenzelaum *B*, podobně *dále*. — Boleslau,
K, *P*] Boleslaum *U*, Boleslaus *T*, Bolezlaum *B*. — 3,28
Rukopis I vynesčává celý odstavec od Sed hec *do 3,64* operibus
 perfecta bonis. — 3,30 viduata *U*₁, *B*, *P*] vidua *U*₂, vidua-
 tur *K*. — orbata *U*, *B*, *P*] orbatur *K*. — 3,39 hec inopie
K, *B*] hoc inopie *U* (*oprava na okrají, v rukopise coinopie*). —
 3,46 egencium *U*₂, *B*] egentium *K*, *U*, *P*. — 3,55 agapen
K, *P*] agapem *U*. — 3,67 in honore *U*, *T*] in honorem
K, *P*. — 3,71 in civitatem *K*, *U*] in castellum *T*. — 3,72
 Budecz *T*] Budess *K*, Budet *U*, Budec *P*, Budz *B*, (Bundzi,
Crescente fide, Stutigarský rukopis, cap. 13, LF 1958, 58.
 Bunsza, *Gumpold MGH IV, str. 214.*) — nuñcupatur *B*, *P*] *U*
 vocabatur *K*, *U*, vocitatur *T*. — 3,74 inerat et inest *K*,
U, *P*] fuerat et nunc est *T*. — 3,77 fere *U*, *T*, *B*] ferme
K, *P*. — 3,81 inundaverat *K*, *U*] mundaverat *P*, transcen-
 derat *B*, florem *vynesčává*, evaserat (na *okrají*) metas *T*. —
 3,83 ducem ipsum rudem *K*, *U*, *P*] ipsum principem
 Wenceslaum *T*. — 3,89 artatur *K*, *U*, *T*, *B*] arcatur *P*. —
 3,94 molitur *K*, *U*] nititur *T*. — 3,101 filios tuos *K*, *U*, *B*,
P] filios *T*. — 3,102 omnipotenti Christo, quocunque tibi
 locorum placet *K*, *P*] o. Chr. quocunque (na *okrají* tibi)
 terre locorum placet *U*₂, o. Chr. quocunque terre locorum
 placet *U*₂, deo omnipotenti, quousque vivam, in quocun-
 que tibi locorum placet *T*. — 3,106 inpingente *K*, *U*, *B*] *U*
 instigante *T*. — 3,114 haut longe positum *B*] haut longe
U, *P*, non longe a Praga *T*. — cui vocabulum inest
T, *U*, *P*] quod Thethin inest *K*, Tetyu *U*₂, Tethin *T*.
 — 3,129 sub ... clarissimo obtutu *B*] sub ... clarissimo

obtutu *U*, *P*, sub Wenceslai ... clarissimi obtuitu *K*, sub
 ... clarissimo obtuitu *T*. — 3,138 quo, qm = quoniam
K, *U*, *B*] quomodo *U*, *P*. — 3,141 interna *K*, *U*, *T*, *P*] *U*
 interne *B* a *všechny texty Gumpolda*. — 3,148 ave *K*] ave
U, *T*, avic *B*. — 3,155 subibit *U*, *T*, *P*] subit *K*. —
 3,156 populis *T*, *P*] populi *K*, pauli *U*. — cleri nostro
 inclusi tutamine *K*, *P*] nostri *U*, clero nostro illuse vel
 clero nostro incluso *T*. — 3,170 nitidissimam *K*, *T*] indi-
 tissimam *U*, mitissimam *P* podle *textů Gumpoldových*.

Kapitola 4.

4,2 Ludmila *FR*, *FH*] Ludmila *K*, *U*₁, *FP*, Ludmilla *U*₂,
T, Luitmila *B*. Viz pozn. *ProL*, 5. — 4,3 confugerat *K*,
T] fugerat, scilicet Thethin vocabulo *FR*. — 4,4 Duc-
 trix enim prefata *K*, *U*, *T*] nurus sua *FR*, nurus eius *FP*,
 mater beati Wenzlai *FH*. — 4,5 Tunnam *K*, *T*, *FR*,
FH, *P*] Cunnam *U*, Tumam (na *okrají*) *U*₂, Thunnam *B*.
 — Gommonem *K*, *U*₂] Gomonem *FP*, *FR*, *FH*, *P*, Gummo-
 nem *T*, Commonem *B*. — 4,6 Tetinis *P*] iluc *FR*, The-
 thinis *K*, in Tethin *T*, Thethinis *B*. — 4,8 antefatum *K*, *U*,
T, *B*, *FR*, *FP*, *P*] *chybř FH*. — 4,18 tyranni *K*, *FR*] tiranni
B, *P*. — 4,19 reliquos sociorum *K*, *U*, *P*] reliquos socios *T*,
 relinquentes sociorum *FR*, relinquentes socios *FH*. —
 4,24 humilis sub voce *K*, *U*, *T*] humili voce *B*, *FR*. —
 4,29 Atilli *K*, *U*, *T*, *B*, *P*] Itaque Tunna Commoque *FR* —
 4,30 ad hec *K*, *U*, *T*] ad hoc *FR*, *FH*. — obdurantes *K*,
U, *T*, *P*] obturantes *FR*, *B*. — 4,39 percipere optans]
ve Folia diplomatice I 1971, str. 173 tištěno chybně gestans. —
 palmam martyrii ... percipere optans, quam eciam non
 dubitamus eam promeruisse *K*, *U*, *T*] toto desiderio ad su-
 pernite patriam anhelabat. Martyrii eciam coronam non
 dubitamus eam promeruisse. *FR*. — 4,41 sacra Scriptura
 testante *K*, *U*, *T*] sacra testante Scriptura *B*, *FR*, *FH*. —
 4,46 presentem ... domino *vynesčává T*. — victure *B*, *P*] *U*
 victuram *K*, *U*, *T*, victura *FR*, *FH*, *FP*. — 4,49 sexta
 decima kalenda octobris *FP*, *P*] XVI. Kal. oct. *T*,
 XVII. K. octobris *K*, *U*, *B*, *FR*, *FH*. — anno etatis sue
 LXI° (*připsáno na okrají současnou rukou, jen v K*). —
 4,53 conservavere *FR*, *FP*, *FH*, *B*] studuerunt servare *K*,
P, studuerunt conservare *U*, *T*. — recedentibus *FR*,
T, *B*, *P*] redeuntibus *K*, *FP*, *U* (na okr.) recedentibus. —

4,58 commendaverunt *FR, FH, B*] commendavere *K, P*. — 4,59 dominam ad propriam *K, FR, P*] ad propriam dominam *FH*, ad suam dominam *T*, ad dominam suam *B*. — 4,62 in evum *K, U, T*] in eternum *FR, FH, B*. — 4,65 socrus *U, T, B, FH, P*] nurui *FR, K*. — 4,69 Bocerum *U, P*] Bohemorum *K, T*, Boemiorum *FR, FH*. — 4,71 oppipare *K, FR, P*] oppipate *U*, opimate (opr. z oppinate) *U₂*, in pace *T*. — 4,80 Tunnam videlicet Gommonemque, viz 4,5. — eorum *B, FR, FH*] ipsorum *K, P*. — 4,83 Tunna tyrannus *FR, FH, B*] tyrannus Tunna *K, P*, tyrannus Tunna *U*, tyrannus Tunna *T*. — 4,85 fuga labens *U, T, B*] labens fuga *FR, FH*, fugam habens *K*. — 4,88 Gomo *K, U*] Gomo *P, Gumo T*, Common *B*. — germano cum suo *K, U, FR*] cum suo germano *FH*, cum germano suo *B*. — 4,102 Sic *K, U*] et *FR, FH, B*, Et sic *T*. — 4,103 omnes, qui acceperint *P*] acceperint *FR*, omnis ... qui acceperit ... peribit *U, B*, omnes, qui acceperunt *K, T*. — 4,107 gracia *K*] clemencia *U, T*. —

Kapitola 5.

5,18 inportune *K, U₂, T*] inportiri *U₁*. — ingredientes *K, U*] congentes *T*, impingentes *B*. — 5,20 paciencia *K, B*] paciente *U*, sancte spei *T*. — 5,30 codicellulumque *K, U*] codicellumque *T*. — 5,37 Sapientie liber *K, T*] liber Sapientie *U*. — 5,39 Sic inquit *T, U* (opraveno ze sed). Sed inquit beatus Wenceslaus. Cur [inquit] *K*. — 5,48 dissidio pergrandis *K, U*] dissensio pregrandis *T*. — 5,52 ad sanguinis usque effusionem *K, U*] usque ad sanguinis effusionem *T*. — 5,59 perturbaret *K, T*] proturbaret *U, P*. — 5,71 innocentis] innocentem *K*. — quem *U, P*] quam *K, T*. — causa sine *K, P*] sine causa *U, T*. — 5,81 De translatione sancte [sancte] Ludmyle (na okrąjri rukopisu *K*). — ave *K*] avie *K, P*, awe *T*. — Wenceslaus *K, U, T*] Wenceslaus *FR₂*. — 5,86 prefatum *K, U, T*] prefatum, skřtnulo, ale čitelné *FR₂*. — Tetin *U, P*] Thetin *K, FR₂*, Tetyň *T*. — 5,89 Spiritu sancto revelante *K*, Sancto Spiritu revelante *T*] s. s. sibi revelante *U, P*. — 5,93 legati *K, U, T*] allegati *FR₂, B*. — 5,98 sarcofagum *K, U*] sarthophagum *T*. — 5,100 cuius et superius mencionem fecimus *K, U, T*] cuius et superius

vyškrabáno, ale čitelné; mentionem fecimus zřetelo *FR₂*. — 5,109 amovens *T*] ammovens *K, U, P*. — 5,114 succensi *K, U*] accensi *T*. — grates immensas Cunctipotentí *K, U*] immensas Cunctipotentí gratias *T*. — 5,116 de terra sustolentes *U*] terra sustolentes *K, P*, (terra vynechávané) sustolunt *T*. — ut decebat *K, U, B*] ut decet *T*. — 5,123 XIII kalendas novembris *K, T*, quartodecimo kl's novembris *U, B*] quarta kalenda novembris *FR₂*. — feria IIII. *K*, feria quarta *FR₂, U, T*] sexta feria *B*. — 5,125 die tercio, feria VI., XII kalendas eiusdem mensis *U, T*] kl' eiusdem mensis *K, U₂*, sexta decima kalenda *FR₂*. — 5,132 ave *K*] avie *U, FR₂, P*, awe *T*. — 5,134 summa cum alacritate *FR₂, P*] cum summa alacritate *U, T, B*, cum magna a. *K*. — 5,143 statuere, personavere *K, U*] statuere, personaverunt *T*. — 5,155 constituta *K, U, P*] constituta *T*. — 5,159 iudicarunt *K*] iudicaverunt *U, T*. — 5,160 tumulare *U, T, P*] tumulavere *K*. — 5,162 mente captavere *K, U*] mente conceperunt *T*. — 5,164 sarcofagum *K, U*] sarthophagum *T*. — 5,169 Ratispone *U₂, T, P*] Radasbone (opr. na okrąjri Ratysponam) *K*, Ratispone, opr. na Ratispone, na okrąjri — am. *U₁*. — 5,170 Boemi viri *P*] Bohemi viri *K*, Boemie viri *U*, Bohemi *T*, Boemi *B*. — 5,178 cererent *K, U*] viderent *T*. — 5,180 usque ad se dignaretur quatinus venire *K*] ut usque *U₂*, ut připsáno též v *U₁*, na okrąjri; ut ad eum dignaretur venire *T*. — 5,181 ipse *K, U*] ipsum predictum *T*. — 5,182 carebat *K, U*] caretet *T*. — 5,184 cum aliquantulis clericorum choris *K, U*] cum aliquantis cl. ch. *B*. Viz poznámku na str. 147. — 5,189 mira atque (= adque) Christi famule clarandum merium sufficiens res *K, U, T*] *K* za atque připsuje ad a chybne famula opravuje na famule. Pekať přijmá zbytečnou opravu atque ad. — 5,190 inconsecrato *K, U*] in consecrato *U₂, T*. — 5,191 aqua... sacrataque basilica funditus haut apparuit *K*] sacraque basilica f. consecretata haut (chybít apparuit) *U*, consecrataque basilica *T*. — 5,196 coepiscopus remuneratus, ut dignum fuerat, a principe, propria petivit *K, U*] Episcopus, ut dignum fuerat, remuneratús a principe, ad propria rediit *T*, remuneratus a principe, ut dignum fuerat, propria petivit *B*. — 5,204 post oraciones *K, U*] post oracionem *T*. — ad refeccionem *U, P*] ac refeccionem *K, T, B*. — 5,207 non prevalens aspicere *K, U*] non valens aspicere terram

4,58 commendaverunt *FR, FH, B*] commendavere *K, P*.
 — 4,59 dominam ad propriam *K, FR, P*] ad propriam
 dominam *FH*, ad suam dominam *T*, ad dominam suam
B. — 4,62 in evum *K, U, T*] in eternum *FR, FH, B*. —
 4,65 socrus *U, T, B, FH, P*] nurui *FR, K*. — 4,69 Boe-
 morum *U, P*] Bohemorum *K, T*, Boemiorum *FR, FH*. —
 4,71 oppipare *K, FR, P*] oppipate *U*, opimate (opr.
 z oppinate) *U₂*, in pace *T*. — 4,80 Tunnam videlicet
 Gommonemque, viz 4,5. — eorum *B, FR, FH*] ipsorum
K, P. — 4,83 Tunna tyrannus *FR, FH, B*] tyrannus
 Tunna *K, P*, tirannus Tunna *U*, tyrannus Tunna *T*. —
 4,85 fuga labens *U, T, B*] labens fuga *FR, FH*, fugam
 habens *K*. — 4,88 Gomo *K, U*] Gomo *P, Gumo T*,
 Common *B*. — germano cum suo *K, U, FR*] cum suo
 germano *FH*, cum germano suo *B*. — 4,102 Sic *K, U*] et
FR, FH, B, Et sic *T*. — 4,103 omnes, qui acceperint *P*]
 acciperint *FR*, omnis ... qui acceperit ... peribit *U, B*,
 omnes, qui acceperunt *K, T*. — 4,107 gracia *K*] clemencia
U, T. —

Kapitola 5.

5,18 inportune *K, U₂, T*] inportiri *U₁*. — ingeientes *K, U*]
 congerentes *T*, inpingentes *B*. — 5,20 pacencie *K, B*] pa-
 ciente *U*, sancte spei *T*. — 5,30 codicellulumque *K, U*]
 codicellumque *T*. — 5,37 Sapiencie liber *K, T*] liber
 Sapiencie *U*. — 5,39 Sic inquit *T, U* (opraveno ze sed).
 Sed inquit beatus Wenceslaus. Cur [inquit] *K*. — 5,48
 dissidio pergrandis *K, U*] dissensio pregrandis *T*. —
 5,52 ad sanguinis usque effusionem *K, U*] usque ad
 sanguinis effusionem *T*. — 5,59 perturbaret *K, T*]
 proturbaret *U, P*. — 5,71 innocentis] innocentem *K*.
 — quem *U, P*] quam *K, T*. — causa sine *K, P*] sine
 causa *U, T*. — 5,81 De translacione sancte [sancte]
 Ludmyle (na otraji rukopisu *K*). — ave *K*] avie *U, P*,
 awe *T*. — Wenceslaus *K, U, T*] Wenceslaus *FR₂*. —
 5,86 prefatum *K, U, T*] prefatum, skrtulo, ale čitelné *FR₂*.
 — Tetin *U, P*] Thetin *K, FR₂, T* etyn *T*. — 5,89 Spiritu
 sancto revelante *K*, Sancto Spiritu revelante *T*] s. s. sibi
 revelante *U, P*. — 5,93 legati *K, U, T*] allegati *FR₂, B*. —
 5,98 sarcofagum *K, U*] sarthophagum *T*. — 5,100 cuius et
 superius mencionem fecimus *K, U, T*] cuius et superius

vyšetrááno, ale čitelné; mentionem fecimus zústáto *FR₂*. —
 5,109 amovens *T*] amovens *K, U, P*. — 5,114 succens
K, U] accensi *T*. — grates immensas Cunctipotenti *K, U*]
 immensas Cunctipotenti gratias *T*. — 5,116 de terra sustol-
 lentes *U*] terra sustolentes *K, P*, (terra vynechááno) sustolunt
T. — ut decebat *K, U, B*] ut decet *T*. — 5,123 XIII
 kalendas novembris *K, T*, quartodecimo kl's novembris
U, B] quarta decima kalenda novembris *FR₂*. — feria
 IIII. *K*, feria quarta *FR₂, U, T*] sexta feria *B*. — 5,125 die
 tercio, feria VI., XII. kalendas eiusdem mensis *U, T*]
 kl' eiusdem mensis *K, U₂*, sexta decima kalenda *FR₂*. —
 5,132 ave *K*] avie *U, FR₂, P*, awe *T*. — 5,134 summa cum
 alacritate *FR₂, P*] cum summa alacritate *U, T, B*, cum
 magna a. *K*. — 5,143 statuere, personavere *K, U*] sta-
 tuerunt, personaverunt *T*. — 5,155 constituta *K, U, P*]
 constitute *T*. — 5,159 iudicarunt *K*] iudicaverunt *U, T*.
 — 5,160 tumulare *U, T, P*] tumulare *K*. — 5,162 mente
 captavere *K, U*] mente conceperunt *T*. — 5,164 sarco-
 fagum *K, U*] sarthophagum *T*. — 5,169 Ratispone *U₂*,
T, P] Radasbone (opr. na okraji Ratysponam) *K, Ratis-*
spome, opr. na Ratispone, na okraji — am. *U₁*. — 5,170
 Boemi viri *P*] Bohemi viri *K*, Boemie viri *U*, Bohemi *T*,
 Boemi *B*. — 5,178 cererent *K, U*] viderent *T*. — 5,180
 usque ad se dignaretur quatinus venire *K*] ut usque *U₂*,
 ut připsáno též v *U₁* na okraji; ut ad eum dignaretur venire
T. — 5,181 ipse *K, U*] ipsum predictum *T*. — 5,182 carebat
K, U] caretet *T*. — 5,184 cum aliquantulis clericorum
 choris *K, U*] cum aliquantis cl. ch. *B*. Viz poznámku na
 str. 147. — 5,189 mira atque (= adque) Christi famule de-
 clarandum meritum sufficiens res *K, U, T*] *K* za atque
 připsuje ad a chybné famula opravije na famule. Pekať při-
 jímá zhytečnou opravu atque ad. — 5,190 in consecrato *K, U*]
 in consecrato *U₂, T*. — 5,191 aqua... sacrataque basi-
 lica funditus haut apparuit *K*] sacraque basilica f. con-
 secrata haut (chybné apparuit) *U*, consecrataque basilica *T*.
 — 5,196 coepiscopus remuneratus, ut dignum fuerat,
 a principe, propria petivit *K, U*] Episcopus, ut dignum
 fuerat, remuneratus a principe, ad propria rediit *T*, re-
 muneratus a principe, ut dignum fuerat, propria petivit
B. — 5,204 post oraciones *K, U*] post oracionem *T*. —
 ad refeccionem *U, P*] ac refeccionem *K, T, B*. — 5,207
 non prevalens aspicere *K, U*] non valens aspicere terram

T. — 5,211 suam quod per famulam K, U] quod per suam famulam T. — cui est gloria K, U] Cui est honor et gloria, virtus et potestas T, B.

Kapitola 6.

6,8 aggregavit U, P] aggregat K, aggregavit T. — 6,12 quilibet U, P] quilibet K, T. — 6,16 qua valebat K, T] ubi valebat U. — 6,17 quod minatur K, P] qui minatur U, quod minatur T. — 6,18 nec condemnare K, T] nec condemnate U. — 6,40 illustrans K, T] illustrans U, P. — 6,50 sero hesterno K, T] sero hesternaque U. — 6,52 properans ecclesiam K, U] p.ad ecclesiam T. — 6,57 quatinus P] quatenus U₁. — 6,61 intempeste noctis silencio K] intempesta U₁. — 6,68 itidem U, P] inde K, tandem T. — 6,71 oblatas K, P] oblatam U, oblata T. — 6,73 usum ad sancti conservabat sacrificii K, T] ad usum s.c.s. U. — 6,80 que usque ad hec inerant ad excruciantos tempora homines P] adhuc K, T, huc U, tempora *vynechává* U. — 6,83 ad eum ceu apes ad alvearia (*druhě* ad *připsáno*) T] ad eum ceu apes alvearia K, ad invicem apes alvearia U. — 6,85 Bavarorum K, T] Bawariorum U, P. — Swevorum K, T] Svevorum U. — 6,100 vis K, U] ius U₂, vix T. — 6,101 mitibus K, U] militibus T. — 6,108 verbum Dei quod est K, T] quod verbum Dei est U. — 6,119 Bohemia K, T] Boemia U. — 6,119 secundum statuta ut canonum K, T] secundum statuta canonum ut U. — 6,134 quatinus K, P] quatenus U, T. — monachis K, U] monasticis T. — 6,135 attonderet K, T] tonderet U. — 6,137 intento P] intentum K, T] intectum U. — contraderet K, U₁, P, T] traderet U₂. — 6,139 aggregaret K, T] congregaret U. — 6,141 impugnantem K, U] impugnantem T. — 6,142 invincibilem K, P] evincibilem (v U₁ *škrtuto* e) U, invictissimum T. — 6,145 Cayn K] eam U₁, *opraveno* na eum; eum *opr. na* Caym U₂, ca *nadeščno* yn T. — 6,153 haut aliter K, U] hanc alacriter T.

Kapitola 7.

7,1 Saxonum K, T] Saxoniorum U₁, Saxoniorum U₂, P. — 7,6 vocitata T] vocitatum K, U. — 7,11 capiunde U, P] capiende T, cepit inde K. — 7,14 cuncta K] conctam U₂, cunctam U₁. — 7,25 malivolorum K, T] malivorum U₁, malignorum U₂. — 7,29 eosdem K] eos occultantes T, eisdem U₁, isdem osculantes U₂. — 7,30 identidem K] idemtidem U₁, idemtidem U₂. — 7,31 vetante K] vetantem U. — 7,40 precaria K, T] pocula U. — potans K, T] portans U. — 7,43 animas quo nostras K, T] quo animas nostras U. — 7,46 deosculans K] exosculans U, T. — 7,52 vigori K, T] figorii U₁ (*na okraji opraveno*), U₂, *vynechává* *prázdné místo*. — 7,52 perfectissimum K, U] persantissimum T. — 7,56 penthecostes] penthecosten K, U, T, P. — 7,59 scrutiniorem K, T] servitiorum U. — 7,62 operi K, T, U₂] *operii* U₁. — 7,65 vix implere K, U, P] *Toto druhé vix T právem vyškralal*. — 7,69 tenuissime K] tenuisse U, T (*in rasura, původně patrně tenuissime*). — 7,72 plenis] plenus K, P, plenus U. — 7,78 adeo K, T] a deo P; U *vynechává*. — 7,81 Cayn K, U₂] Cain U₁, T. — prestolans K, T] postulans U. — 7,87 presbytero... iniunxerat T] presbiteros... invexerat K, U, P. — 7,89 quidem K, U] cuidam T. — negaret T] negarent K, U, P. — 7,99 Tuo U] tu o K, tu T. — 7,129 Ad que T, P] At que K, U. — 7,143 bestiarum minimam K, U] bestiam minimam T. — 7,149 Domino vestro T, P] domino (*opr. z dominum*) vestrum K, domino nostro U. — et tali in angustia constituto K, T] constitutum U. — 7,153 interimerunt K, U, T] interemerunt P. — ante ecclesie ianuam K, T] ante ianuam ecclesie U. — 7,157 quarto kalendarum octobrium K, T] IIII kl Octobris U. — 7,159 anno dominice incarnationis DCCCCXXVIII U₁, T; DCCCCXXXVIII (*třetí X připsáno*) K. U₂ má *poslední jednotku na rasuře*. — 7,165 expers *třeba patrně doplnit, jak to učinil P v prvním vydání*.

Kapitola 8.

8,1 fusus K, T] effusus U. — 8,3 pridem K, U] pridie T. — 8,14 et eorum numerum K, U] et quia T. — 8,16 et elegisse U, T, P] et legisse K. — 8,18 minimam K, U] parvam T. — 8,25 in hostes T in (*připsáno*) U₂] hostes

K. — 8,28 Michi, ait, vindicta P] michi ait vindictam K, T, michi vindicta, ait U₁, michi vindictam ait U₂. — 8,37 eruta K, U] eruta opr. z destructa T. — interitit přídává T. — 8,39 Žde se končí rukopis U₁ a U₂. — 8,44 Pragensi T] Pragense K. — 8,54 quia K] quoniam T. — Deum T, FM] cum K, P. — 8,58 Nunciantur T] Nunciat K, P. — 8,59 magnalibus (opraveno z magnaliis) K] magnaliis T, magnaia FM. — 8,64 multandos P] multandos T, FM. — 8,67 Rokytncze T, P] Rocztizna K. — 8,70 tali in angustia T] tali angustia K, P. — 8,83 potenti tam K] tam potenti T. — 8,88 Wtave K] Multavie T. — 8,102 locus doplněk v Acta Sanctorum. — 8,103 nive vnechává T. — 8,110 fidiŝsimus K] fidiŝsimus T, FM. — 8,112 ungalas ipsius K] ungalas suas T. — 8,119 haut prospicis T] aut prospicis K. — 8,121 inpartiri K] inpartire T. — cupit T, P] cupit (opraveno z cupis) K. — 8,131 Pribislawa P] Przybislawa K, Przybislawa T, FM. — 8,147 cum quibusdam fidiŝsimis K] cum fidiŝsimis quibusdam T. — 8,154 corpus sanctum in sarcophago K] corpus eius sanctum in sarthophago T. — 8,160 cum Patre ... amen vnecháno v K, ale zŝtaly dvě práždne linky.

Kapitola 9.

9,9 Podiven K] Podyven T. — 9,10 consocium K] consortem T. — 9,12 manibus habemus K, T, P] in manibus Acta Sanctorum, prae manibus P. Athanasius. — 9,14 Theutonicos K] Theutonicos T. — 9,18 dum vixerat K] dum adhuc vixerat T. — 9,27 recumbentem K] recubantem T. — 9,29 Salveris, amice, salveris K] Salveris, inquit, a.s. T. — 9,37 ipsis K, T] ipsam P, Ut annuncietur. — 9,43 consumpcio T, P] assumpcio K. — 9,56 Post non multum temporis, Inclitiam et gloriosam, Olomouc kapitul. č. 12.] Post multum temporis K, T, P. — 9,61 miles ille T, P] miles illi K. — 9,63 advixit K] vixit T. — 9,67 psalmograforum ymnos K] psalmographorum ymnos T. — 9,69 gnatos K, P] cognatos T. — 9,72 disperdendis (opraveno z disperdendis) K] disperdendis T. — 9,73 iubebantur T, P] videbantur K. — 9,77 serve bone K] serve bone et fidelis T. — 9,79 in gaudia (opr. z gaudio) K] in gaudio T.

10,4 vinculatis P] mutilatis T. — seu carcere K] sive in carcere T. — 10,8 carceris publica K T] doplnějeme podle Acta Sanctorum custodia. — 10,28 Domini nostri T, P] Domini K. — 10,33 per girum K] per gyrum T. — 10,48 vincula (ab eo) ceciderunt doplnějeme] vincula ceciderunt K. — 10,51 pro iterato miraculo T P] pro iterato miraculo K. — 10,54 instructus et baptisatus est K] instructus est et baptisatus T. — 10,62 peregrino precio accepto K, T] precio argenti accepto (Ut ann. A 44 Brno), argenti precio accepto P. Athanasius. — 10,78 extra civitatem K] v T chybí. — 10,80 catene K] cathene T. — 10,83 martyris K] Wenceslai přídává T. — 10,104 exhortans K] exortans T. — 10,106 sanitatem K] sospitatem T. — 10,112 illuc iter disponebant T] illuc disponebant K, P. — 10,129 Pribislawa P] Przybislawa K, Przybislawa T. — 10,136 Conducta nocte T, P] condita K. — 10,144 rudibus T, P] rudis K. — 10,146 credidi T, P] credidit K. — 10,156 liberari meruit. Ipsius liberis gressibus (obicem) statuere quibusdam infidelibus suadentibus etc.] Tak upravjeme zřejmě porušenou větu, hlavně interpunkcí: liberari meruit, ipsius liberis gressibus statuere. Quibusdam infidelibus suadentibus etc. Přidržjeme se návrhu v Acta Sanctorum Septembris VII, 779, kk. (Pekař, str. 124, pozn. q., citujje špatně strážku). — 10,161 iussus est (sc. custos carceris) T, P] iussit K. — 10,163 ruris termino T, P] rure termino K. — 10,165 candens T, P] candente K. — 10,166 et ni K] Qui nisi T. — 10,168 cunctorum K] eorum T. — 10,177 e carcere eximit K] carcere exsoluit T. — 10,186 Kurim] Kurzim K, P, Curym T. — 10,187 inerat] in ea erat T. — 10,192 Kurimensi K, P] Gurimensi T. — 10,193 sanctum K] sanctissimum T. — 10,196 tum K] eum T. — 10,203 in secula seculorum, amen T] in secula K, P.

Jak zajisté čtenáři této knihy neuniklo, je název Kristiánovy legendy, zachovaný v kapitulním rukopisu pražském sign. G 5, *Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*, nepřesný a neúplný. Po prologu se vpravuje v první kapitole Kristiánové o pokřtění Moravy Řekem Cyrilem, o jeho obraně slovanské bohoslužby před papežem v Římě a o působení Cyrilova bratra, arcibiskupa Metoděje na dvoře Svatoplukově, v kapitole druhé pak o křtu knížete Bořivoje a jeho družiny Metodějem, o založení prvního křesťanského kostela v Čechách na Levém Hradci, o vzpouře pohanských Čechů proti knížeti Bořivojovi a o založení kostela P. Marie na hradě v Praze po jeho návratu. Teprve v třetí kapitole se mluví o sv. Ludmille a sv. Václavu.

Právě prolog, první dvě kapitoly a zejména vyprávění o křtu Bořivojově na dvoře Svatoplukově se staly jednou z hlavních příčin staletého sporu o pravost a datování Kristiánovy legendy. Je vskutku nesnadné uvést v soulad Kristiánovu zprávu o moravských počátcích českého křesťanství se zprávou Fuldských análů, podle které dal Ludvík Němec roku 845, tedy asi 20 let před příchodem byzantské misie na Moravu, čtrnáct českých vévodů (XIIII ex ducibus Boemanorum) na jejich přání i s jejich lidmi (patrně v Řezně) pokřtít. Není divu, že první „kritický pokus *Josefa Dobrovského* očistit starší české dějiny od pozdějších výmyslů“ má titul Bořivoj's Taufe (Bořivojův křest, r. 1805). Dobrovskému šlo v tomto spise a v dalších svazcích této kritické řady především o důkaz, že se slovanská liturgie neujala na půdě přemyslovských Čech. Proti prvnímu vydavateli Kristiána *Bohuslavu Balbínovi* (r. 1677), který jeho legendu vysoko hodnotil, pokládá je ji ve shodě s jejím prologem za památku z doby sv. Vojtěcha, tedy z konce 10. století, a proti *P. Athanasiovi*, který legendu roku 1769 znovu vydal a komentoval,

dokazoval Dobrovský, že nejstarší václavskou legendou je legenda mantovského biskupa Gumpolda, sepsaná na přání císaře Oty II. (873—983), z které prý pocházejí všechny ostatní václavské legendy. Legendu Kristiánovu pak *Dobrovský* prohlásil za bezcennou pozdní kompilaci z počátku 14. století.

Ještě za života Dobrovského roku 1827 objevil však ruský učenec *A. Ch. Vostokov* tzv. První staroslovanskou legendu o sv. Václavu a roku 1849 zjistil *W. Wattenbach* v knihovně kláštera v rakouském Heiligenkreuzu v rukopise Velkého legendaria rakouského z konce 12. století latinskou legendu pojednávající o zavraždění sv. Ludmily (*Wattenbachova* legenda = *Subtrahente* se), která je ve skutečnosti nesporně 4. kapitolou legendy Kristiánovy. Roku 1873 vyšel předčí *Josefa Emlera* I. díl Pramenů dějin českých (*Fontes rerum Bohemicarum*), jenž obsahuje již značné množství legend o českých světcích, staroslověnských i latinských. Ze staroslověnských legend vyvodil *Emler* závěr, o němž „není již u soudobých dějepisců žádná pochybnost, že v Čechách původně zavedena byla liturgie slovanská a že i pak, když liturgie latinská vešla k platnosti, až do konce věku XI. vedle ní slovanská se udržela“. Ale pokud jde o latinské legendy, souhlasil *Emler* v podstatě s Dobrovským. Za nejstarší legendu václavskou pokládal *Gumpolda* a naopak Kristiánovu legendu otiskl až na konci václavských legend, spatňuje v ní tak jako Dobrovský pozdní kompilaci a „ukončení a tačka soujem téměř všech starších legend o sv. Ludmile a sv. Václavu“.

Tomuto očividnému rozporu učinil však zanedlouho konec *Josef Pekař* rehabilitací Kristiána, kterou zahájil r. 1902 v Českém časopise historickém, ve které pak pokračoval v „Nejstarší kronice české“ (s vydáním textu, r. 1903) a kterou dokončil spisem „Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians“ (WLL, 1906, stran 443; vydání Kristiána na str. 88—125). *Pekař* dospěl k názoru, že nejstarší zachovanou legendou o sv. Václavu je tzv. bavorská verze legendy *Crescente fide*, kterou *Gumpold* jen přestylizoval a rétoricky rozvedl. Dokázal dále, že tzv. legenda *Wattenbachova* (o umučení sv. Ludmily) a text *Recordatus* (o přenesení neboli translaci jejího těla z Tetína do Prahy) jsou vsuknutou zlomky

legendy Kristiánovy, zachované v rukopisech 12. století, a že legenda *Diffundente sole* je výtah ze začátku Kristiána. Z jeho obecného a speciálního rozboru legendy pak vyplynulo, že se v celé Kristiánově legendě nečte nic, co by se neshodovalo s jejím sepsáním na konci 10. století, do kterého se svým prologem hlásí.

Pekař ovšem nepopíral, že Kristián, jak sám v předmluvě přiznává, čerpal ze starších pramenů. Je to legenda *Crescente fide*, *Gumpold*, legenda *Fuit* nebo její předloha některá legenda staroslověnská. Ale zatímco její obsahové jádro pokládali proto Kristiána za nezávadný, *Pekař* a za pozdní fiktum, *Pekařův* rozbor ukázal, že Kristián své prameny stylisticky upravoval, kombinoval a doplňoval. Jako spojil v prvních dvou kapitolách s tradicí cyrilometodějskou vyprávění o křtu Bořivojově a o moravských počátcích českého křesťanství, tak čteme ve 4. kapitole (*Subtrahente* se) o dočasně spolupůbě *Tunny* a *Gommona* s kněžnou *Drahomírou* a o trestu, který je stihl, v 5. kapitole o převeliké a krvavé rúznici, která povstala mezi velmoži Václavovými a pohanskou stranou jeho matky, o přenesení těla *Ludmily* z Tetína do Prahy (*Recordatus*), a v 7. kapitole o knězi *boleslavském*, který zavřel před knížetem Václavem dveře chrámové, aby mu zabránil hledat v chrámu útočiště. K zátrakům, které převzal z legendy *Crescente fide* a ovšem přestylizoval a které se týkají většinou osvojených vězňů ze žaláře, připojil v kapitole 8. a 10. dva zázraky jiného druhu, na kterých měla účast Václavova sestra *Přibyslava*, v kapitole 9. historii *Podivenovu* a v kapitole 10. historii o božím soudu a na jejím konci vyprávění o zázračném vítězství Václavově nad věvodou kouřimským. To jsou motivy povahy do jisté míry historické, jejichž předlohu nenašel Kristián ve starších legendách a které odůvodňují *Pekařovo* označení Kristiánovy legendy „nejstarší kronikou českou“.

Pekařova obrana Kristiána se uskutečnila současně se studiem ruského filologa *A. J. Sobolevského* o moravském a českém původu početné skupiny církevně slovanských textů a vyslovila s ní souhlas většina českých slavistů, archeologů a historiků. Někteří historikové, čeští i němečtí, se ovšem s *Pekařem* neshodovali, tak *Bertold Bretholz*, *Václav Novotný*, *František Vacek*, *Jan Slavík*

aj., ale celkem jeho stanovisko ztvrdilo, jak se ukázalo zejména o svatováclavském milénium roku 1929. K tomu-
to jubileu napsal Pekař do Českého časopisu historického
1929 rozsáhlou studii „Svatý Václav“, která byla pak
znovu otištěna ve Svatováclavském sborníku (I, 1934)
a v níž podal částečně novou formulaci svých názorů na
počátky českých dějin na základě svých studií křesťánov-
ských, ale i s plným zřetelem k výsledkům současného bá-
dání slavistického. Cenný je také jeho úvod (popř. do-
slov) a jeho poznámky k překladu Kristiánovy legendy
od Ant. Stříže (1. v. 1921, 3. v. 1941 s doplňky Zd. Kris-
tiana).

Brzy po Pekařově smrti (1937) se však ozvala křesťá-
novská diskuse znovu. Podnět k tomu dalo vlastně roz-
sáhlé dílo Pekařova žáka a nástupce na pražské katedře
Václava Chaloupeckého, „Prameny X. století Legendy Kris-
tiánovy“, které vyšlo ve Svatováclavském sborníku
(II 2, 1939, stran 640). Chaloupecký souhlasí s Pekařem
v otázce autorství a datování Kristiána, ale ve snaze po-
depřít Kristiánovy zprávy zjištěním jeho starších, at za-
chovaných, at nezachovaných pramenů, odchýlil se ně-
jednou od svého učitele. Tak zejména prohlásil legendu
Diffundente sole, od níž jinak správně odloučil lumil-
skou homilii Factum est, za pramen Kristiánovy legendy
jako Dobrovský, ovšem s datováním do druhé poloviny
10. století, a vyslovil názor, že je tato legenda, o jejímž
pozdním původu nemůže být sporu, totožná s historic-
kým spisem citovaným u Kosmy I 15 jako „Epilogus
eiusdem terre (sc. Moravie) et Boemie“. Chaloupeckého
názory byly odmítnuty jak stoupenci Pekařovými, tak
jeho odpůrci, ale je třeba spravedlivě uznat, že svou hlavní
tezi o kulturní a politické kontinuitě mezi Velkou Mora-
vou a Čechami 10. století a zejména nejvíce napadanou
poslední kapitoly svého díla „Slovanská bohoslužba
v Čechách“ opřel o výsledek prací slavistů ruských i čes-
kých, především *Milose Weingarta*, *Romana Jakobsona*
a *Josefa Vašici*. Jeho zásluhou také je, že uspořádal spo-
lečně s Josefem Vašicou sborník staroslověnských a la-
tinských legend v českých překladech, „Na úsvitu křes-
ťanství“ 1942, s úvody a poznámkami, i když se tu při-
rozeně přidružuje omylů ze svého základního díla. Neza-
pomínejme, že Chaloupecký psal v době německé okupa-

ce, čímž si třeba částečně vysvětlit jeho přeexponování
slovanské myšlenky.

Další dvě velká díla křesťánovská, která vyšla hned po
druhé světové válce, se obrací jak proti Pekařovi, tak
proti Chaloupeckému. Je to jednak spis *Žánviše Kalandry*,
„České pohanství“, Praha 1946, stran 556, jednak ještě
rozsáhlejší dílo *Rudolfa Urbánka*, „Legenda tzv. Kristiána
ve vývoji předhusitských legend lumilských a václav-
ských a její autor“, I. Praha 1947, stran 555, II. Praha
1948, stran 520. Kalandra věnoval jen část své práce
důlka, že je Kosmas starší než Kristián a filiaci václav-
ských a lumilských legend, z níž mu vyplynulo, že je
Kristián falzem z počátku 14. století. Urbánek dospěl
obsáhlým a v podstatě filologickým rozborem veškeré
naší legendární literatury k stejnému výsledku, označiv
za falzátora Kristiánovy legendy a řady jiných latinských
památek břevnovského opata z konce 13. a z počátku
14. století Bavora z Nečtin.

Oba tyto spisy jsem odmítl v obšírných recenzích
uvěřitelných v Naší vědě 1949—1950. Po více než dvaceti
letech se však přihlásil ke Kalandrovi a Urbánkovi, zá-
sadním odpůrcům pravosti Kristiánovy, pokoušeje se
v jejich stopách, ač s nimi tu a tam nesouhlasil, dokázat,
že je Kristiánova legenda falzem 14. století, historik
Ždeněk Fiala. Učinil tak v řadě článků, hlavně v rozpravě
„Hlavní pramen legendy Kristiánovy“ (Praha 1974)
a ve spise „Přemyslovské Čechy“ (2. vyd. Praha 1975).

Ani v letech mezi vystoupením V. Chaloupeckého
a Zd. Fialy křesťánovská diskuse ovšem neumlkla. Vyšlo
zejména mnoho spisů a článků *Oldřicha Králíka*, který
sice uznával Kristiánovu legendu za památku 10. století,
ale jinak vzbudil svými názory mnoho nesouhlasu.

Nelze se v této souvislosti nezmínit aspoň slovem o skvě-
lých archeologických objevech, které se v tomto období
v našich zemích uskutečnily a které nčekáně potvrdily
kontinuitu české a velkomoravské kultury, pro niž je
právě Kristiánova legenda významným historickým pra-
menem.

Ze svých článků, kterými jsem do křesťánovské proble-
matiky zasáhl a které uvádím na konci této edice, vybí-
rám v poznámkách k jednotlivým kapitolám otázky tý-
kající se pravosti a datování naší legendy. Úvodem

k těmto poznámkám pojednávám o poznatcích osvětlu-
jících skladbu legendy jako celku a osobnost jejího autora.

Především tedy Kristiánův jazyk a styl je velmi cha-
rakteristický a pozoruhodně jednotný. Jeho slovník je
v podstatě slovník Vulgáty. Ze slov legendy se čte ve
Vulgátě přes 80 %. Rozumí se ovšem samo sebou, že
Kristián čerpal svůj biblický slovník z hagiografické lite-
ratury, z *Crescente fide*, Gumpolda aj. Přímé citáty
z bible se vyskytují ve všech částech legendy, ale slovních
a frazeologických ohlasů, které nebylo možno označit
v textu citací, je daleko víc a charakterizují rovněž jazyk
legendy ve všech jejích částech. Po vlivu četby římských
klasiků není v legendě patrné stopy.

Z prostředků umělého slohu je u Kristiána nejvýraz-
nější úchylnka od pravidelného slovosledu, tak zvané
hyperbaton, to jest oddělování slov a skupin slov, která
syntakticky k sobě náležejí, od sebe tak, aby zaujala dů-
razné místo ve větě. Několik příkladů *hyperbata* (a slov-
ních hříček) uvedl z Kristiána už Pekař (WLL 173—174),
správně poznamenávaje, že tento umělý styl je v oblíbené
u spisovatelů staršího středověku. S velkým nepochopen-
ím je posuzuje naopak Kalandra (zejména str. 30 n.).
Píše o nechtutých přesmýčkách, obludných periodách,
hrůzostrašných obratech apod. Čtenář naší knihy znalý
latiny si všimne Kristiánova citátu z Gumpolda (na str.
32n. našeho vydání), který se vyznačuje četnými *hyper-
bata* a trajekcemi všeho druhu, a sledá, že podobné
změny slovosledu a slovní hříčky existují u Kristiána, snad
ne v tom množství, ale rovnoměrně v celém textu. Nelze
popřít, že některá *hyperbata* Kristiánova jsou dosti ne-
zvyklá, ale celkem je Kristiánův styl srozumitelný, roz-
hodně srozumitelnější než bombastický styl Gumpoldův,
který byl přesto ve své době velmi oblíben a dokonce pře-
ložen do staroslověnštiny.

Pro textovou kritiku jsou Kristiánova nezvyklá a hojná
hyperbata dobrou pomůckou. Jde zejména o nepravi-
delné postavení předložky, spojky nebo vztažného zájme-
na. Uvedeme několika příklady: 1,56 vetiti postquam
sumpsit amariudinem prothoplastus pomi. — 5,180
usque ad se dignaretur quatinus venire. — 6,129 Auribus
princeps captatis quibus. — 6,49 At si quando illi ut

principi ... contigisset sero hesterno habundantem hau-
sisse morem extra solitum potum. — 7,14 que cuncta sibi
notissima forent quamvis, apod. Z hlediska textové kriti-
ky je velmi užitečné srovnání Rajhradského rukopisu
4. kapitoly Kristiána (Subtrahente se, R 387) s textem
klášterní knihovny v Heiligenkreuzu (Magnum legen-
darium Austriacum z let 1181—1200). Písař FR zacho-
vává slovosled Kristiánův charakterizovaný *hyperbata*,
kdežto písař FH ho normalizuje: FR manus in eam
proprias inicere — FH manus proprias in eam inicere;
FR magno cum metu — FH cum magno metu; FR do-
minam ad propriam — FH ad propriam dominam;
FR innocentis de nece — FH de nece innocentis; FR
cunctis cum sibimet affinitate iunctis — FH cum cunctis
sibimet affinitate iunctis; FR germano cum suo — FH
cum suo germano; FR oculorum hauserunt acie — FH
hauserunt oculorum acie; FR agendum sibi quid foret —
FH quid sibi agendum foret.

Bretholz, jenž rajhradský zlomek poprvé otiskl, kladl
její rozhodně do 12. století a to spíše do jeho první polo-
viny (WLL 348), s čímž ani Pekař nechtěl souhlasit,
pomyšleje na konec tohoto století. Naše srovnání raj-
hradského zlomku se zlomkem heiligenkreuzským, dato-
vaným do let 1181—1200, ukazuje, že je rajhradský
zlomek starší a že má tedy asi pravdu Vlad. Dokoupil,
který datuje rukopis R 387 ve svém „Soupisu rukopisů
knihovny benediktinské v Rajhradě“ do polovice 12. sto-
letí. Rajhradský zlomek podává tedy i svým stylem ne-
sporný důkaz, že Kristiánova legenda vznikla nejpozději
v první polovici 12. století. Kristiánovským stylem se vy-
značují i zlomky 5,81 Recordatus, zejména nejstarší
z nich obsažený v Pražské univ. knihovně sign. VI G 13,
který je vedle rajhradského zlomku bezpečným dokladem
pro existenci Kristiánovy legendy ve 12. století. Pokud
jde o Kristiánova *hyperbata*, třeba poznamenat, že písař
rukopisu T dává místy přednost normálnímu slovo-
sledu.

V polemice se Závěšem Kalandrou přišla řeč i na tzv.
kursus, prozaický rytmus, zejména větných závěrů, klau-
sulí, v antice časoměrných, ve středověké latině přízvuc-
ných. Kalandra se pokusil (str. 30 a pozn. na str. 211 n.)
podepřít svou tezi o pozdním původu Kristiánovy le-

gendy tvrzením, že závěry vět a větých členů této legendy prozrazují znalost pravidel rytmického kursu, jak je papežská kancelář obnovila teprve koncem 11. století, navazující na starou tradici přerušenu někdy v 7. století, a jak je definitivně uzákonila koncem 12. století za papeže Řehoře VIII (1187). Tento „papežský“ nebo „gregoriánský“ kursus charakterizují tři hlavní větné závěry, klauzule: *cursor planus* xx, xxx, *cursor tardus* xx, xxx, ale nejvíce *cursor velox* xxx, xxx; xxx, xx, xx. Kalandrův pokus nutně ztroskotal, už proto, že se omezil na rozbor zcela krátkého úryvku 50 řádků Kristiánova prologu, v němž se nevyškytuje ani jednou *velox*, tak význačný pro gregoriánský styl. Rozborem textu celé legendy Kristiánovy (LJF 1951) jsem dokázal, že její kursus není zdaleka kursus gregoriánský a že se nápadně shoduje se stylem legendy *Crescente fide*, Gumpolda a jiných autorů 10. století.

Nedlouho před vydáním Kalandrova spisu upozornil už *Jan Vilík* v recenzi „Pramenů X. století“ Václava Chaloupeckého (NV 1941, str. 87 n.) na význam kursu pro datování legendy *Diffundente sole*. Chaloupecký se domníval, jak jsme už výše pověděli, že tato legenda pochází z 10. století a že je pramenem Kristiánovy legendy, kdežto Pekař usoudil, že je výtahem z ní. Doplnil jsem kritiku Vilkovského, který, jak známo, předčasně zemřel, podrobným rozbohem větých závěrů legendy *Diffundente sole* a ukázal jsem, že má na 70 % klauzulí typu *velox*, zatímco u Kristiána je typ *velox* zastoupen necelými 14 %. Ve vydání legendy *Diffundente sole* v *Magnae Moraviae fontes historici* II, 276—283 jsem označil v latinském textu přízvuky. Každému pozornému čtenáři je jasné, že autor legendy *Diffundente* namnoze pozměňoval Kristiánův slovosled, jen aby dosáhl rytmického efektu. Např. Kristiánova věta: *tribuens ei venerabilis vite sacerdotem nomine Caych* zní v *Diffundente*: *tribuens ei venerabilis vite Caych nomine sacerdotem* apod. Prostě legenda *Diffundente sole* nemohla být napsána ani v 10. století, jak soudil Chaloupecký, ani na konci 11. století, jak soudili R. Urbánek a F. M. Bartoš, nýbrž v našich poměrech nejdříve v 13. století. A je to ovšem výtah z prvních kapitol Kristiána, jak ostatně konstatoval už Josef Pekař.

Příčinou mnohého nedorozumění a mnoha sporů bylo samo jméno a osobnost autora Kristiánovy legendy. Autor legendy se nazývá v jejím prologu Kristiánem, s(olo) n(omine) Christianus a oslovuje biskupa Vojtěcha jako svého synovce, *nepos carissime*. Nejstarší vojtěšská legenda, nejčastěji nazývaná legendou Canapariovou (ve vydání *Jadwigi Karwasińské*, Św. Wojciecha Żywot pierwszy, Warszawa 1962, str. 27) uvádí v kapitole 18. jako vůdce českého poselstva, které bylo posláno roku 992 do Říma, aby přivedlo zpět do Čech biskupa Vojtěcha, „bratra věvodý oné země, které stál v čele jako biskup, jehož návrat byl vymáhán“ (Hic ipse primas frater erat ducis, cuius terre qui exigebatur, episcopus preluit). V legendě o sv. Vojtěchu, kterou napsal o málo let později 1004 Bruno z Querfurtu, se čte zpráva o římském poselství v podobě poněkud změněné (*Jadwiga Karwasińska*, Żywot drugi, Warszawa 1969, kap. 15., str. 17): *Postea populus terre episcopum suum revocat; sancti viri papae fuit, Christianum monachum, virum eloquentem, in hoc opus eligunt*. (Potom lid jeho země hledí povolat svého biskupa zpět. Zvolí k tomu úkolu moudrého Radlu, vychovatele světova, a výmluvného muže, mnicha Kristiána, jenž byl pokrevný bratr pána země.)

Z 13. století pochází padělek zakládací listiny kláštera břevnovského (*Codex diplomaticus regni Bohemiae* I, č. 375), který se končí formulí *datum per manum Cristiani, fratris illustris ducis Boleslai*. Je možné, ale nikoli jisté, že padělatel 13. století měl na mysli syna Boleslava I., o němž vypravuje Kosmas I, kap. 17, že se narodil v době boleslavské bratrovražedné hostiny a že byl proto nazván Strachkvas. Podle Kosmy se tento Strachkvas stal mnichem v Řezně a sv. Vojtěch ho prý marně přemlouval před svým odchodem do Říma, aby se stal jeho nástupcem na biskupském stolci. Později však, za Vojtěchova odchodu do Itálie, zatoužil tento (jak ho nyní nazývá Kosmas) „pokrytec“ a „arcikněz nešlechtníků“ přece jen se stát biskupem, ale zemřel náhle v Mohuči při obřadu svěcení, „popaden dáblem“. Nejstarší jasný doklad ztotožnění Brunova mnicha Kristiána s Kosmovým Strachkvasem obsahuje však teprve rukopis Kapitlní knihovny svatovítské G 5, kde se čte v legendě

Brunové na místě svrchu citovaném *interpolace* Christianum Zrahkwaz. Jméno Strachkvas přidávají i dva pozdější rukopisy Brunovy legendy z druhé poloviny 14. století, UK v Praze sign. XIII D 20 a UK v Brně sign. A 44. Do historické literatury uvedl Kristiána-Strachkvas kronikář doby Karlovy Pulkava tvrzením, že při založení Břevnovského kláštera asistoval bratr knížete Boleslava II. Křišťan, o němž výslovně praví, že „se jímým jménem nazývají Strachkvas, protože měl dvě jména“. (FRB V, 27 astante Cristanno, qui alio nomine Strachkvas dicebatur, quia binomius fuit, qui fuit frater ducis Boleslai pii.)

Je třeba důrazně konstatovat, že se tyto pokusy 13. a 14. století o ztotožnění Brunova Kristiána a Kosmova Strachkvasa ještě nijak netýkají Kristiánovy legendy. Kosmas nikde nejmenuje svého Strachkvasa Kristiánem a v žádném rukopise ani zlomku Kristiánovy legendy se nevyskytuje jméno Strachkvas. Teprve barokní objevitelé Kristiánovy legendy *Jan Tanner* (1659) a *Bohuslav Balbín* (1664) ztotožnili pohotově a nepochybně správně autora Kristiánovy legendy s Kristiánem Brunovým, ale bohužel převzali jako neblahé dědictví také identifikaci Brunova Kristiána s Kosmovým Strachkvasem. Počínaje G. Dobnerem se uvádí jako argument proti pravosti Kristiánovy legendy, že syn nemohl psát o svém otci tak krutě, jak píše Kristián o bratrovrahu Boleslavovi I. O Kosmově Strachkvasovi se šmahem tvrdilo, že jeho klášterní jméno bylo Kristián, a naopak o autoru legendy že jeho původní jméno bylo Strachkvas a nepokládalo se za potřebné poznamenat, že *jde o pouhou pozdní kombinaci*. V poslední době se však situace mění. Jako příklad uvádíme vydání Brunovy legendy o sv. Vojtěchu od *Jadwigi Karwasińské*, v níž čteme na str. 17 poznámku ke kapitole 15: Versio, quae Christianum monachum eundem ac monachum Strachquas fuisse tradit, magis magisque falsa videtur. (Verze která tvrdí, že mnich Kristián je tožný s mnichem Strachkvasem, se ukazuje stále ne-*správnější*.) V téže poznámce zaznamenává Karwasińska německou práci Pekařova a moji anglickou studii Great Moravia Tradition in the 10-th Century Bohemia, zmiňující se se zřejmou sympatií o příbuzenství Slavníkovců

s Přemyslovci a připouštějíc možnost, že byl Kristián strýcem Vojtěchovým.

Ztotožnění legendisty Kristiána s Brunovým Kristiánem přijal původně i Josef Pekař. Strachkvasa ovšem ze svých úvah vyloučil (WLL str. 290) jako výplod Kosmovy fantazie, ale Kristiána pokládal za Přemyslovce. I jeho znepokojovala přirozené otázka, jak mohl Kristián psát tak bezohledně o svém otci. Pokoušel se to vysvětlit ze středověké psychologie a uvažoval i o možnosti, že Kristián a Boleslav II. nebyli syny Boleslava I. nebo že Brunovo „frater carnis“ může znamenat i jiný stupeň příbuzenství. Ale už v úvodu ke Střížovu překladu Kristiánovy legendy (1. vyd. 1921, 3. v. 1941) připustil možnost, že Kristián byl bratr knížete Slavníka a pro tento výklad se pak rozhodl jednoznačně ve své monografii „Svatý Václav“, Svatováclavský sborník I, Praha 1934 str. 86 a 92 pozn. 107. Uvědomil si totiž, že se Kanapariovo a Brunovo „frater ducis“ a „dominus terre“ nemusí vztahovat na Boleslava II., ale že tu lze pomyšlet na Slavníka, který byl také knížetem země české, země svěřené duchovní správě biskupa Vojtěcha, a kterého, mimochodem řečeno, jmenuje Bruno hned na začátku své legendy „dominus terre“. Je docela dobře vysvětlitelné, že cizincům, autoru Canapariovy legendy a Brunovi, nebylo jasné, kterého českého knížete bratrem byl vlastně vůdce českého poselstva do Říma. Že cízí autoři znali už od dob Karla Velikého Čechy jako jednotný zeměpisný a politický celek, obývaný slovanskými Čechy (Behaimi, Boermani apod.), dokázal *Josef Dobřís* (Seit wann bilden die natürlichen Grenzen von Böhmen auch seine politischen Grenzen, Historica VI 1963, 5—44) zcela přesvědčivě.

K Pekařově tezi o Kristiánu Slavníkovci se plně přiklonil Václav Chaloupecký (Prameny X. století legendy Kristiánovy, Praha 1939 str. 306 n.), ale zašel bohužel příliš daleko, když dokazoval, že celé dílo Kristiánovo je „slavníkovské“, to jest naplněné *záští k Přemyslovcům*, což není ovšem pravda.

Za Slavníkovce pokládal autora Kristiánovy legendy také *Oldřich Králík*. Nepochyboval sice o datování této literární památky do konce 10. století, ale už ve svém

prvním spise „K počátkům literatury v přemyslovských Čechách“ (Praha 1960) a pak v četných dalších se přiklonil k názoru, že její autor se nenazýval Kristián ani nechtěl být tak nazýván. Kristiánovo „s(olo) n(omine) Christianus“ překládá „křesťan toliko podle jména“ a v tom smyslu mění místo, které jsme výše citovali z Brunovy legendy přesmýknutím spojky *et* před Radlam, takže v čele českého poselstva do Říma byl prý vedle nejmenovaného vychovatele světova moudrý a výmluvný bratr knížete Boleslava Radla, křesťanský mnich. Králík se tu sice opírá o porušené místo ve veršované latinské legendě o sv. Vojtěchu, kterou pokládá omylem za nejstarší vojtěšskou legendu, ale jeho výklad je už pro „křesťanského“ mnicha nepřijatelně násilný. A protože trváme na textu Brunově a na existenci mnicha jménem Kristiána, muže výmluvného, jak se nám jeví právě autor Kristiánovy legendy, odmítáme Králíkovu hypotézu, že původcem Kristiánovy legendy byl vskutku Radim — Gaudentius, nevládní bratr Vojtěchův, jeho věrný průvodce a později arcibiskup hnězdenský, v kterém spátroval Králík předního představitele „slavníkovské“ renesance a kterému přisoudil vedle Kristiánovy legendy i autorství jmenovaných „Veršů o utrpení sv. Vojtěcha“ a dalších dvou nebo snad čtyř textů hagiografických. Proti autorství Radimovu-Gaudentiovu svědčí ostatně již to, že autor Kristiánovy legendy oslovuje biskupa Vojtěcha *nepos carissime*, nejdraší synovče, což se dá jen stěží spojit s našimi vědomostmi o příbuzenském vztahu Radimovu k Vojtěchovi. Rozhodně nelze oslovení „nejdraší synovče“ vykládat ve smyslu „synovče sv. Václava“, jak by chtěl Králík. Ostatně Králík sám od této své hypotézy upouští ve své práci Kosmova Kronika a předchozí tradice, Praha 1976, str. 32—33.

Přihlásili jsme se ve věci původu Kristiána z důvodů filologických k Pekařovi, jehož výkladem, že Kristián byl Slavníkovec, se dosahuje úplné shody mezi prologem Kristiánovým a textem Brunovým. Nelze však zamíčet otázku, kterou si Pekař ani nikdo z jeho oponentů, pokud vím, nepoložil: Jak je možné, že Slavníkovci Kristián mluví za celé Čechy, začíná českou historií Přemyslem, založením Prahy a zavedením křesťanství

v Čechách knížetem Bořivojem, že sice píše s odpořem o Boleslavovi I. a o Drahomíře, ale oslavuje Ludmilu a Václava, české svěřce z dynastie přemyslovské?

Cestu k odpovědi na tuto otázku ukazuje, jak jsme už naznačili, *prolog* Kristiánovy legendy, kde se autor obrací k biskupu Vojtěchovi slovy *qui ex eodem tramite lineam progenis trahitis*, (jenž z téhož rodu svůj původ odvozujete). Ta slova svědčí zcela nepochybně o pokrevním příbuzenství mezi sv. Václavem a sv. Ludmilou a biskupem Vojtěchem, jinými slovy mezi Slavníkovci a Přemyslovci. Vztahovat tato slova na příbuzenství mezi Kristiánem a Vojtěchem, jak se také stalo, znamenalo by dopustit se na Kristiánově stylu neodpustitelného násilí.

O *příbuzenství Slavníkovců a Přemyslovců* existuje ostatně mnoho svědeckví. Bruno, současník Vojtěchův a Kristiánův, vypravuje (Umučení sv. Vojtěcha, cap. 21) s rohořením o povraždění synů Slavníkových na Libici a v té souvislosti poznamenává na adresu Boleslava II., který porušil slib míru daný Slavníkovcům:

Ecce iterum Iudas, qui per pacem didicit facere bellum, promittit vitam, ut inferat mortem. Dat Bolislaus fidem, ut inopinato occidat fratres. Nec longe queras exemplum: in eadem linea sanguinis occidit frater suus sanctissimum Ventizlavum (Hle, nový Jidáš, který se naučil pod záminkou míru vésti válku, slibuje život, aby způsobil smrt. Dá slib míru Boleslav, aby neočekávaně povraždil bratrance. Ale nemusíš daleko hledat příklad: v téže *pokrevní linii* zavraždil vlastní bratr nejsvětějšího Václava). Tato Brunova poznámka má smysl jen tehdy, jestliže Bruno chápal povraždění Slavníkových synů jako rodinnou vraždu, bratrovraždu. Dodáváme, že *fratres* může znamenat také bratrance nebo příbuzné.

Když se konala 19. února 982 na přemyslovském Levém Hradci volba nového biskupa, odpovědělo podle tzv. Canapariova Života sv. Vojtěcha cap. 7 (= Brunova c. 8) shromáždění Čechů na otázku, kdo má být biskupem, jednotliví ústy: quis alius nisi indigena noster (náš krajan) Adalbertus? Canaparius a Bruno tedy zřejmě nedělají rozdíl mezi obyvateli panství přemyslovského a panství slavníkovského, obojí byli stejně Čechové.

Když byl potom sv. Vojtěch vysvěcen ve Veroně na biskupa (Canaparius c. 8) a přijel se svým průvodem

k „svatému městu Praze“ ad sanctam civitatem Pragam, kde kdysi vládl kníže a mučedník sv. Václav a kde „prokazuje dosud skrze své zásluhy mnoho zázraků“ (jngentibus usque hodie miraculis sua merita probat), sestoupil s koně, zůstal ve městě pěšky a bos. Stejný vztah biskupa Vojtěcha k sv. Václavu vyplývá z Kristiánovy legendy, zejména ze slov prologu „qui (sc. beatus Wenceslaus) vos (sc. Adalbertum) ad pontificale decus consenderet statuere“. Slavníkovec Vojtěch si vybral zřejmě sv. Václava za ochránce svého biskupství, což se vyjadřovalo v liturgické řeči, že si ho vyvolil za biskupa sám sv. Václav (viz pozn. *Prolog*. 47). Kristián nazývá v této větě sv. Václava společným patronem, communis patronus (Vojtěchovým a svým). Snad i v tom se projevuje nejen duchovní, ale i příbuzenský vztah všech tří.

Neméně pozoruhodné je vyprávění Brunovo c. 21, že obležení obyvatel slavníkovské Libice prosili na den sv. Václava (28. září 995) o příměří, ale že jim přemyslovští obléhatelé odpovídali se zlobnou ironií: Si vester sanctus est Ventizlavus, noster utique est Bolizlavus. (Jestliže váš svátec je Václav, náš je rozhodně Boleslav.) Tuto mimořádnou úctu biskupa Vojtěcha a slavníkovské Libice k českému knížeti sv. Václavu nelze chápat jen nábožensky. Fakt, že Přemyslovec byl uznáván za svätce a ochránce stejně v Libici jako v Praze, svědčí o kulturní, a možná-li toho slova užít, i politické jednotě slavníkovských a přemyslovských Čech. A ovšem u Vojtěcha a Kristiána byla tato úcta patrně podepřena i příbuzen-

skými. Není prostě důvod, proč bychom nevěřili Kristiánovu náznamu, že sv. Vojtěch pocházel z téhož rodu jako sv. Václav, náznamu, který podírají i jiné indicie. Při tom je nasnadě výklad, že Slavníkovec byli od původu vedlejší větví dynastie přemyslovské, větví, která vlivem historických okolností, sešvácením s královským rodem saským, náhle zbytněla, začala konkurovat vlastním Přemyslovcům a proto byla vyvražďena.

Je to ovšem jen hypotéza, ne zcela nová, ale taková, že pro ni mluvím, jak jsme ukázali, několik nesporných historických skutečností. Tato hypotéza vysvětluje na jedné straně dosti srozumitelně, že Kristián, jenž přece jen pocházel z jiné větve knížecího rodu přemyslovského, mohl psát tak bezohledně o bratrovrahu Boleslavovi, tak na druhé straně, že se mohl stát mluvčím velkomoravské tradice v celých Čechách, přemyslovských i slavníkovských. A že byl mluvčím a v jistém smyslu tvůrcem této tradice, zdá se nepochybné.

Kde mohl Kristián, jemuž Bruno přičítá tak důrazně výmluvnost (vir eloquens), nabýt svého znamenitého latinského vzdělání, lze těžko říci. Dokud byl, ovšem nesprávně, ztotožňován se Strachkvasem, byl pochopitelně pokládán podle Kosmy za mnicha rezenského. Lze se domnívat, že byl Kristián v Itálii již s družinou, která doprovázela nově zvoleného biskupa Vojtěcha v létě 983 k investituře do Verony. Jisté se nestalo bezdůvodně, že byl poslán r. 992 právě on do Říma v čele poselství, které mělo přimět Vojtěcha k návratu do vlasti. Bruno ho ovšem jmenuje mnichem v souvislosti s tímto poselstvím, ale to bylo psáno v době, kdy už mnichem byl. Je velmi pravděpodobné, že se Kristián stal jedním z mnohů nově založeného kláštera Břevnovského. Poněvadž byla většina břevnovských mnichů italského původu, byl v ustavičném styku s latinskou kulturou v době, kdy psal svou legendu. Kristiánova legenda se vskutku opírá především o západní literární tradici, obsahuje však i pozoruhodnou složku slovanskou. V tom je právě její jedinečný význam nejen v historické literatuře českolatinské, ale i v rámci hagiografie západoevropské.

V této souvislosti si připomeňme zajímavou skutečnost, že Děpoltici, vedlejší větev přemyslovského rodu v 2. polovici 12. a 1. polovici 13. století, která se dostala i do válečného konfliktu s českým králem Přemyslem I., odvozovala podle Dalimila (cap. 22) svůj původ od mytického Přemyslovice Neklana a od vévodů Zlických, s nimiž byl podle téhož Dalimila (cap. 32) spřízněn kníže Slavník. To je ovšem jen rodová pověst, která se patrně opírala o to, že měli Děpoltici své panství v kraji Kouřimském, který se kdysi nazýval Zlicko. Ale tato pověst ukazuje, že Děpoltici pokládali své vybájené předky za příbuzné Slavníkovců a že jim (a Dalimilovi) nebyla představa o dávném příbuzenství Přemyslovců a Slavníkovců cizí.

Prologus.

Že Kristiánova legenda byla sepsána nejpozději ve 12. stol., dokazují bezpečně zlomky FR, FP a FP₂. Její datování do konce 10. století však záleží na tom, zda máme za pravý její prolog věnovaný biskupu Vojtěchovi. Pekař byl o pravosti prologu pevně přesvědčen a svému přesvědčení dal výraz mimo jiné touto případnou větou (WLL 155): „Kdyby byla Kristiánova legenda padělkem 12. nebo 14. století, pak musí být především její prolog drzým falzem (ein freches falsum).“ O padělatelské drzosti nemůže být v Kristiánově prologu ovšem ani řeči. Některé pochybnosti vyslovil o skladbě prologu přesto Chaloupecký (Na úsvitu křesťanství, str. 271, pozn. ke str. 103—104). Překvapuje ho vlastenecký ráz prologu, jak se nám dochoval, a domnívá se tedy, že byl někdy v XI.—XII. století přepracován a rozhojněn patriotickými motivy. Vlastenecký tón se však ozývá i v Kristiánově vyprávění o Strojmirovi, který se znelšbil svým stoupcům, protože v cizině zapomněl česky. Vlastenecký motiv nebyl tedy Kristiánovi cizí, leda bychom chtěli pokládat i toto Kristiánovo vyprávění za pozdější interpolaci, jak učinil právě Chaloupecký a jak jsme ho v tom nemohli následovat. Podobně vadila Chaloupeckému i zmínka na konci prologu, která podle jeho mínění prozrazuje, že autor prologu již věděl o svatosti a mučednické smrti Vojtěchově (o tom viz pozn. *prol.* 48).

Prol. 4/ Osobní (často klášterní) jméno *Christianus*, Kristián, je bezpečně doloženo v historických pramenech 9. a 10. století (o pozdějších dobách nemluvě). Jednomu z těchto Kristiánů, nově jmenovanému opatu u sv. Pantaleoňa v Kolíně nad Rýnem, poslal jeho arcibiskup Bruno po roce 954 (Ruotger, Vita Brunonis, Mon. Germ. hist. SS IV, p. 265) napomenutí, v němž se praví mimo jiné: Ut sis, quod vocaris, cura, gentilitati ne degeneres. Hleď, abys byl tím, čím se jmenuješ,

abys nepropadl pohanství! To je asi příklad té myšlenkové asociace, z jaké vyšel náš Kristián, když užil o sobě v projevu povinné skromnosti stejné homonymické hříčky. Podobných dokladů by se ovšem mohlo uvést víc. Chápat a překládat zde Christianus jako „křesťan“, jak učinil zejména O. Králík, je zbytečné a nesprávné.

Proz. 7 | *Liudmila* píšeme zde i dále podle nejstaršího rajeckého rukopisu 4. kapitoly Kristiána z poloviny 12. století, sign. R 387. Bodecenský rukopis má *Liutmila* nebo *Liutmila*. V titulu legendy jsme výjimečně ponechali pozdější pravopis z ohledu na tradici.

Proz. 11 | *ex eodem tramite Frames* znamená příční nebo pstranní cestu. U Aula Gellia, *Noctes Atticae* 13, 19 (20), 15 je užito tohoto termínu o pobočných větvích rodiny. Bylo by tedy snad možno přeložit naše místo: z vedlejší větve téhož rodu. Ovšem jinde u Kristiána (6, 103) má *trames* význam cesta.

Proz. 30 | *in partibus Lutheringorum seu Carlingorum* Karlovcí jsou členové franského rodu, jehož největší představitel byl Karel Veliký. Lotharovi se jmenovala větev tohoto rodu, jejíž příslušník Lothar II. se stal roku 855 králem severovýchodní, francouzské části Karlovy říše, která se podle Lothara II. později nazývá Lotrinskem. Obě jména dohromady zde znamenají asi „západní“, kulturně pokročilejší země.

Proz. 45 | *nepos carissime* Jeden z hlavních dokladů pro přibuzenství Kristiána s biskupem Vojtěchem. Viz úvod str. 130n. *Nepos* v obvyklém významu *synovec* se čte též u Kristiána 1, 67 o Svatoplukovi, synovci Rostislavovu.

Proz. 47 | *qui vos meritis suis ad pontificale decus conscendere statuit etc.* Již Dobrovský upozornil (*Versuche* III, 118) na shodu mezi touto větou prologu Kristiána a slovy, jimiž pozdravuje Kosmův pokračovatel, Fontes R B, 339, biskupa Tobiáše po biskupském svěcení a jež nemohly být napsány dříve než v 90. letech 13. století. Znějí takto:

Omnipotens conditor et gubernator totius orbis, qui vos ad pontificale decus meritis vestris conscendere statuit, ipse vobis pro reportato lucro de creditis ovibus coronam glorie impertiri dignetur. (Všemohoucí pü-

voce a vládce celého světa, jenž vám dopomohl pro vaše zásluhy dosáhnouti hodnosti biskupské, necht sám ráčí uděliti vám korunu slávy za užitek odevzdáný ze svěřených ovci.) Kristiánovo *meritis suis* je obvyklý termín středověkého legendárního stylu, jehož se zpravidla užívá o zásluhách světců v smyslu jejich účasti na vykupitelském díle Kristově. V tomto smyslu se vyskytuje v legendě Kristiánově jedenadvacetkrát. Kosmův pokračovatel užívá obratu *vestris meritis* na jediném místě o *zásluhách biskupa Tobiáše*, za něž ho Bůh odměnil hodností biskupskou. To zní sice vhodné jako poklona autorově církevní vrchnosti, ale je to méně křesťanské a nepochybně méně původní než Kristiánovo *meritis suis* vztahující se k sv. Václavu. — L. Duchesne (*Origines du Culte Chrétien*, Paris 1920, str. 497), cituje z rukopisu pařížského (?) kláštera Sv. Amanda z počátku 9. století starobylý obyčej, že průvod, který doprovázel novosvěceného kněze, volal: *Tali presbytero talis sanctus elegit*. (Toho a toho kněze si zvolil ten a ten světec.) Jména se ovšem doplňovala od případu k případu. Podobně se zde uplatňuje představa, že si Vojtěcha vyvolil za biskupa sám sv. Václav. (Upozornění brněnského liturgika P. Frant. Pokorného.) — Jestliže tu kdo koho opsal, pak opsal Kosmův pokračovatel Kristiána a Zd. Fiala, který tvrdí opak (Přemyslovské Čechy, 2. vyd., str. 101; Hlavní pramen legendy Kristiánovy, str. 3 a 7) se mýlí stejně jako Dobrovský.

Proz. 48 | *dum vobis in futuro abut Christum dominum coronam glorie . . . acquisierit* Tato věta bývá vykládána jako bezděčná falzátorova narážka na svěťectví Vojtěchovo, popř. jako pozdější interpolace. Musíme si však uvědomit, jak sv. Vojtěch toužil po slávě mučednické, a zmínka o tom v té souvislosti, jak to zde činí Kristián, nás nemůže překvapit. Ostatně Kosmův pokračovatel prosí také o korunu slávy pro biskupa Tobiáše, ač tu nemůže jít o žádnou podobnou narážku.

Kapitola první.

Původ historických zpráv v první a druhé kapitole Legendy, týkajících se událostí, které se staly asi 120 let před jejím sepsáním, zůstává problémem, který řeší

téměř každý z badatelů svým způsobem, takže na otázku, jakého pramene zde užil Kristián, nelze dát jednoznačnou odpověď. Chaloupeckého domněnka, že tu byla hlavním pramenem legenda Diffundente sole, je ovšem nesprávná (viz naši str. 126). Pokud jde o první kapitolu, je možno si představit, že se Kristián dostal v Římě do styku s římskou tradicí, která patrně kladla spor o slovanskou liturgii do stíla papežova. — První kapitolu Kristiána otiskli Bollandisté r. 1668 (tedy před vydáním Balbinovým) v Actech Sanctorum Martii II, 24—25 k 9. březnu, ze „starého rukopisu breviáře olomouckého“, pokládající ji za samostatnou legendu. Teprve Pekař konstatoval, že jde vskutku o zlomek Kristiánovy legendy, který označil FO.

1,3/ Augustini, magnifici doctoris, ut aiunt, temporibus Tradice zaznamenaná Kristiánem, že Morava přijala víru Kristovu za časů sv. Augustina (+430) a uplatňovaná jako důkaz o pozdním původu Legendy, je zcela ve shodě se snahou raně středověkých autorů posunout pokřtění svých národů do dob co možná vzdálených, dokonce apoštolských. Podle zprávy sv. Paulina (1. pol. 5. stol.) přijala prý křesťanství prostřednictvím sv. Ambrože (*397) již královna Markomannů Fritigildis. Moravané byli dlouho do novověku ztožňováni s Markomany. Kristián se tu také mohl opírat o padělané listiny pasovského biskupa Pilgrima z třetí čtvrti X. století, kde se píše o tom, že Morava byla pokřtěna již za časů římských. Z textu Kristiánova je ovšem patrné, že mluví o dvojím pokřtění Moravy, jednom starém a druhém Cyrilově. O působení Cyrila a Metoděje u Bulharů před jejich příchodem na Moravu vypravuje tzv. Bulharská legenda (Magnae Moraviae fontes historici II, 200 n.), řecky psaná kolem r. 1100, ale Kristiánova zpráva ukazuje, že je tato tradice staršího data. Třeba si připamatovat, že Bulharsko leželo na cestě z Byzance na Moravu a že je tedy působení soluňských bratří v Bulharsku dobyte možné, i když o něm slovanské Životy Cyrilův a Metodějův nic nevědí. Od slovanského Života Konstantinova (kap. 16) se liší Kristián zejména tím, že překládá Konstantinovu-Cyrilovu obranu slovanské liturgie z Benátek do Říma. Ovšem velmi stručná zmínka o odporu někte-

řích kněží v Římě k slovanské liturgii se čte v Životě Metodějově, kap. 6.

1,18/ maxime in Bulgariis Kristiánovým hodnocením slovanské liturgie v současném Bulharsku se zabýval podnětně brněnský slavista *Radoslav Večerka* v článku Slavistický příspěvek k latinské legendě Kristiánově, *Slavia* 1976, str. 132—136. Dospěl v něm k přesvědčivému názoru, že nejen ta podoba, v níž Kristián představuje slovanskou liturgii v Bulharsku jakojev své současnosti, výborně souhlasí se situací v Prvním bulharském carství na rozhraní 10. a 11. století, ale že Kristiánova terminologie nenalézá oporu ani v 12. století, tím méně v našem století 14.

1,51/ ab ipso principe Tímto panovníkem byl (podle Kristiána) Rostislav, jehož jméno Kristián nezná nebo neuvádí. I o něco dále (1,67) ho nazývá *princeps vel rex religiosus*. — Zpráva Kristiánova (jinde se nevyskytuje) o *sedmi biskupech* podřízených arcibiskupu Metodějovi je velmi pochybná. Pekař je sice, jak se zdá, ochoten jí věřit (WILL, str. 181 n.), ale uvádí ji přece v souvislost s činností výše vzpomenutého pasovského biskupa Pilgrima (1,9), v jehož padělicích je zmínka o sedmi biskupech, kteří existovali v době římské ve východní Panonii a v Moesii (tehdy diecézi Lauriacké, později Pasovské), z nichž čtyři působili na Moravě ještě před maďarským vpádem. S Pekařem se v podstatě shoduje Chaloupecký (Prameny X. století, str. 173 n.). *Jaroslav Kádlec*, který se touto otázkou zabýval naposledy (Die sieben Suffragane des hl. Methodius in der Legende Christians, Annales Instituti Slavici, Band 9, 1976, str. 61—70), se přiklání k *Romanu Jakobsonovi*, jenž tu pomyšlel na vliv hagiografického čísla sedm nebo na ohlas počtu šesti žáků Metodějových, k nimž by byl připočten jako sedmý nitranský biskup Viching. — O zrak dal Rostislava, svrženého z trůnu, připravit Ludvík Němec r. 870.

1,81/ pagus eius . . . anathemate percussa etc. O Metodějově klatbě (proti Vichingovi?) se píše v listě papeže Stjepána Svatoptlukovi z roku asi 885 (MMFH III, epist. 101, str. 224). — Kristián zde zřejmě srovnává poměry na Velké Moravě za Svatoptluka s poměry v přemyslovských Čechách za biskupské správy Vojtěchovy.

— Pagus pokládá asi za femininum. U Du Cange existuje v téměř významu i forma paga.

Kapitola druhá.

2,5—14/ *pestilencie cladibus attriti . . . a clade et multiplīci peste . . . eruti Pestilencia a pestis zde znamenají nepo-
chybně mor nebo hladomor, jehož zbavil primitivní Čechy
posvátný sňatek většiny s oráčím Přemyslem. O tom
viz knihu I. G. Frazera, The Golden Bough (česky:
Zlatá ratolest, Odeon, Praha 1977). Založení města
moudrým mužem jako základ civilizace uvádí Cicero
(De inventione I, 2) a po něm ve středověku Isidorus
Sevillský, Hrabanus Maurus aj. O tom všem viz článek
uvedený na konci naší práce. Motiv hladomoru se ne-
vyskytuje nikde jinde v celé přemyslovské tradici a ne-
mohl si jej vymyslet pozdní falzátor, ba ani autor písnič-
po Kosmovi.*

2,6/ *špm consiliū* třeba číst *spiritum consiliū*, a nikoli *špm
consiliū*, jak činí Pekař. Spiritus consiliū je jeden ze sedmi
darů Ducha Svátého (Iz 11,2). Užít křesťanského
termínu o pohanské většiny nás nemůže překvapit.

2,27 n./ *ritu paganorum . . . pavimento tubetur insidere* Anek-
dotický motiv odloučení pohana Bořivoje od stolu
Svatoplukova, jehož prý použil Metoděj k získání Bořivoje
pro křesťanství a který připomíná vyprávění spisku
De conversione Bagoariorum et Carantanorum (MMFH
III, c. 7, str. 305) o korutanském vévodovi Ingovi, se
zakládá na starokřesťanské praxi, doložené ještě v mi-
sijní oblasti bavorské v raném 9. století, jak po Pekařovi
(WLL 164, 197) dovodil Jos. Cibulka v článku „Vypra-
vování Legendy Kristiánovy o pokřtění Bořivojově“
(Sborník k sedmdesátinám J. Květa 1965).

2,37/ *dominus dominorum tuorum officieris* Pekař uvažoval
(WLL, 199) o možnosti athetize (škrtnutí) slova *tuorum*,
poněvadž se nedovedl rozhodnouti, kdy byla Mo-
rava připojena k Čechám, a klonil se spíš k názoru, že
se tak stalo až za vlády Oldřichovy. Ale B. Ryba pro-
kázal v LF 1932, str. 241, že slovo *tuorum* patří nutně
do archetypu. Chaloupecký pak vyvozoval, že Přemys-
lovci byli pány Moravy už za Vratislava, otec sv.

Václava, ale tato jeho myšlenka nenašla mnoho víry.
Ze slov Metodějových (Kristiánových) však vyplývá
aspoň tolik, že se v době Kristiánově vztahovala moc Přemyslovců na Moravu, neznámo jakým způsobem
a v jakém rozsahu. Tomuto výkladu neodporuje ani
Kristiánova zpráva na konci 1. kapitoly, kde se mluví
o domě sousedově, postiženém ohněm. Morava přece
zůstala pro Čechy zemí sousední i v době, kdy s nimi
byla spojena v jednom státě. Naopak by ho mohla pod-
porovat zmínka o „moravském biskupovi“ v soudních
aktech mohučského arcibiskupství z roku 976 (MMFH
IV, 127).

2,60/ *in castello, cui vocabulum inerat Gradic* Gradic, kde byl
zvolen sv. Vojtěch biskupem, je pozdější Levý Hradec,
o němž píše listina z doby knížete Soběslava (+1140),
že se zde „počalo křesťanství“ (in Levo Gradedch. . . ubi
christianitas incepta est). Zasvěcení prvního kostela
v Čechách brzy po r. 874 sv. Klimentu ukazuje k tradici
velkomoravské. Pod dnešním levohradeckým kostelem
se našly r. 1940 základy staré rotundy prý z druhé polo-
vice 11. století, které lze snad pokládat za zbytky pů-
vodní stavby Bořivojovy (Ivan Borkovský, Levý Hradec.
Nejstarší sídlo Přemyslovců, Praha 1965. S Borkov-
ským se v tom shoduje mj. i Václav Richter, Die Anfänge
der grossmährischen Architektur, Magna Moravia,
1965, str. 173 n).

2,69/ *Surgunt adversus eum* Velkou část tohoto vyprávění
o vzpouře pohanských Čechů proti Bořivojovi Cha-
loupecký v knize „Na úsvitu křesťanství“ (str. 108),
vydané roku 1942 vynechal, jistě také vzhledem k na-
cisticke okupaci, protože Bořivojův sok Strojímír za-
pomněl česky a byl proto od lidu zavržen. Historiku
o knížeti Strojímírovi, nepochybně rázu anekdotického,
založenou však na historické skutečnosti, vzpouře po-
hanských Čechů proti křesťanskému knížeti, opakuje
Dalimil (FRB III 1, 151 n.), který klade celou událost
do časný knížete Bedřicha (1179—1189) a Bedřichova
soka nazývá Stanimírem. Slovo *campus* znamená u Kris-
tiána nepochybně pole sněmovní, na které měly vyjít
obě strany neozbrojeni. Dalimil neporozuměl motivu
Variemus nos a vyprávění značně zkrátil, takže není po-

chyby, že si Dalimil vypůjčil tento motiv od Kristiána nebo z jiného středověkého pramene, a nikoli naopak. (Viz Naši vědu 1949, 233—236).

2. ¹²³ *isdem princeps ... omnipotenti Deo votum voverat Ivan Borkovský* odkryl v západní části pražského Hradu mezi 2. a 4. nádvořím zbytky kostela nebo vlastně dvou kostelů ovšem malých, spíše kaplí, z nichž mladší byl postaven na základech staršího, zbořeného kostela. Tento starší kostel třeba s velkou pravděpodobností pokládat za votivní kostel, Bořivojův. Mladší kostel, v němž jsou pohřbeni manželé (kníže Spytihněv a jeho manželka?), lze patrně spojit s tímto knížetem, jemuž přičítá stavbu kostela P. Marie legenda Crescente fide. V každém případě je objev kostela P. Marie významným svědectvím pro pravost Kristiánovy legendy. (Ivan Borkovský — vedle četných jiných knih a článků — Pražský hrad přemyslovských knížat, Praha 1969. Václav Richter klade v studii citované v předcházejícím článku, str. 241, Bořivojův kostel před rok 890 a Spytihněvův před rok 905.)

Kapitola třetí.

3.1 *Liudmilam*, viz pozn. *Prolog* 7.

3.2 *ex provincia Sclavorum*, que ... *nunc ... Mělník vocitatur* Chaloupecký vyslovil domněnku, že Kristián odvozuje původ kněžny Ludmily z Mělnicka omylem. Podle „Staroslovanského prologu o sv. Ludmíle“ byla Ludmila „ze země srbské, knížete srbského dcera“, z Horní Lužice, zvané tehdy Mílsko, Milňansko (provincia Melncensis, provincia Melnicensis). Pekař pokládá Ludmilu za dceru vládcy Pšovánů, což byl jeden z kmenů nesjednocených ještě Čechů, který se nazýval podle hradu nověji postaveného Mělnickem. Mělník byl úředním sídlem Emmy, manželky Boleslava II., jejíž denáry s nápisem MELNIC CIVITAS tam ražené a opatřené nápisem EMMA REGINA se nám dochovaly. — Herbert Lutdat (An Elbe und Oder um das Jahr 1000, Köln-Wien 1971, str. 105, pozn. 56) se kloní (jak tvrdí) po konzultaci s naším *Dušanem Třeštíkem* ke stejnému názoru jako *Chaloupecký*. Na významu Kristiánova názoru pro datování legendy by to ovšem nic neměnilo.

Srov. též studii Z. Fialy, ČSČH 1971, str. 876—877, 897—899).

3.8/ *tres filios totidemque filias* Kosmas píše I, 15, že Bořivoj měl „dva syny, Spytihněva a Vratislava“, ale všimněme si, že i Kristián uvádí jménem jen tyto dva syny Bořivojovy.

3.22/ *Dragomir ex provincia Sclavorum paganorum, que Ztodordicitur* Stodorané (zvaní také Havolané) byli slovanský kmen náležející k Veletům (neboli Luticům). Kosmas I 15 rozšiřuje zprávu Kristiánovu o toto pozdější jméno: Vratislav ... qui accepit uxorem nomine Dragomir de durissima gente Luticensi et ipsam saxis duorem ad credendum, ex provincia nomine Stodor (Vratislav ... pojal za manželku Drahomíř z tvrdého kmene lutického — která sama byla k víře křesťanské tvrdší než skála — z kraje Stodoranů). Podle dohadu *H. Ludata* (An Elbe und Oder um das Jahr 1000, 1971, str. 14) byla Dragomir tetou knížete Hevelanů (Stodoranů) Tugomíra. To je ovšem jen dohad, ale že pocházela z knížecího rodu Stodoranů, zdá se nepochybné. Nejisté je, zda přijala křesťanství po sňatku s Vratislavem, či už dříve. První slovanská legenda o sv. Václavu se nezmiňuje o zavraždění sv. Ludmily a ličí Drahomířru sympaticky, kdežto v legendě Crescente fide a u Gumpolda je podána její nenávislná charakteristika. V tom se svých předloh přidržuje i Kristián, ale na druhé straně vystupuje u něho Dragomir jako křesťanka a stará se později o pohřeb svého syna Václava.

3.65/ *dux Vratislau ... basilicam in honore beati Georgii martyris statuit* Tuto zprávu převzal Kristián z legendy Crescente fide, ale doplnil ji poznámkou, že se Vratislav posvěcení chrámu sv. Jiří nedočkal.

3.72/ *Budeez* Podle vostokovské a minejní redakce První slovanské legendy o sv. Václavu dala vyučit Václava jeho babička Ludmila knihám slovanským a Vratislav ho pak poslal do Budče, aby se tam naučil latinsky. Obě ruské verze dále tvrdí, že Václav uměl i řecky, ale to je tvrzením pravděpodobné, i když je přijímají Pekař, Chaloupecký a Vašica a i když se později totéž tvrdí o polském knížeti Měškovi II. Hlaholská verze První legendy o sv. Václavu říká jen stručně: Naučil se knihám slovanským i latinským dobře. — Učitel,

kteřý působil v Budči, se jmenoval podle legendy Crescente fide Učen (Ucenus). — Zprávu, že v Budči byl kostel sv. Petra založený Spytihněvem, má jen Kristián. 3,82/ *beate memorie Ludmíle ... ducem ipsum rudem cum fratre suo Boleslao educandos commiserunt* Zdeněk Fiala, jenž pokládá omylem za základní pramen Kristiánův legendu *Oriente iam sole* ze 13. století, upozorňuje, že v této legendě vychovává kněžna Ludmila jen Václava, a vyvodil odtud (Základní pramen, str. 11 n.), že Kristián ve své opisovačské horlivosti svůj domnělý pramen pokazil, když světil Ludmile i výchovu budoucího vraha svatého mučedníka. Legenda *Oriente* je ovšem legenda Václavská a zmiňuje se jen o výchově Václavově tak jako První slovanská legenda. Ostatně se Ludmila výchovy svých vnuků podle Kristiána brzy vzdala, jakmile se dověděla, že ji Drahomíř podezřívá z vládyčtivosti.

3,120/ *Beatus vero Wenceslaus ... etiam spiritu propheticie ... claruit* Celé vyprávění kněžice Václava o jeho věstecském snu a jeho výklad od slova *Noctis continctio* až po *constat fuisse impleta* jsou doslova převzaty z Gumpoldovy legendy (kap. 10—12). V legendě Crescente fide (kap. 3) se vypráví o Václavově věštbě a jejím splnění jen na několika málo řádcích. Gumpoldovo líčení výstavného domu hradního kněze Pavla je odrazem italských poměrů (např. slova atrium, ambitus, porticus). O *atriu* hradního kněze Pavla se ovšem čte i v legendě Crescente fide (kap. 3).

Kapitola čtvrtá.

První část této kapitoly podává zavraždění sv. Ludmily v podstatě shodně s legendou *Fuit*. Jména vrahů, jejich zneprátelezení s Drahomírou a zpráva o stavbě kostela sv. Michala na Tetině je dílem Kristiánovým.

4,5/ *Tunna et Gommonem* Tunna et Gommo(n) jsou zřejmě jména neslovanská. Pekař vyslovil dohad, že to byli potomci rodů původně germánských, ale poslovaněných, *Roman Jakobson* (Slovo a slovesnost 1938) uváděl jméno Gommon v souvislosti s ruským apelativem *gomon*, jež znamená hluk, řev, halas. Na správnou cestu ukázal podle mého soudu nordista *Emil Walter*, který

zjistil příbuzenství obou jmen s nordickými jmény a s nordickou mytologií a domníval se, že se k nám dostala tato jména prostřednictvím sag přes varjažskou Rus. Sám jsem však dospěl spíše k názoru, že Tunna a Gommon byli skuteční lidé, víkingové, které přivedla do Čech Drahomíra ze své lutické vlasti jako členy své družiny. Upozornil jsem zejména na nepovšimnuté, pokud vím, místo z Kristiána 4,68 o spoluvládě těchto bojovníků s kněžnou Drahomírou: *Regnaveruntque in tota provincia Boemorum velut magijfici duces*. Kdyby se nebyli rozešli ve zlém s Drahomírou, kdo ví, zda by nebyly Čechy dostaly panovníky severského původu jako Rusové. Rozhodně se mi zdá svědčit účast záhadných cizinců na tragédii v rodě přemyslovském pro pravdivost Kristiánova vyprávění a pro pravost jeho legendy. Srov. též recenzi D. Třeštika v ČSČH 1972, str. 392.

4,8/ *antefatum presbiterum suum Paulum accersiens Antefatum* se čte na tomto místě i ve zlomcích Kristiána z 12. století *FR* a *FP* zřejmě ve vztahu na zmínku o knězi Pavlovi v předcházející kapitole Kristiána. Je to jasný a nejsporný důkaz, že jde o zlomky naší legendy.

4,15/ *Dominici se corporis et sanguinis participatione munius* Všimni si starobylého „přijímání podobojí“.

4,48/ *septima sabbati die Sabbatum* znamená v církevní latině nejen sobotu, ale i týden, jako na tomto místě.

4,49/ *XVI. Kal. Oct.* Na tento den 16. září kladou smrt kněžny Ludmily jen dva rukopisy Kristiána, *T* a *FP*.

Všechny ostatní texty Kristiána uvádějí jako den smrti sv. Ludmily 15. září (*XVII. Kal. Oct.*). Ale na 16. září klade svátek sv. Ludmily staroslověnský prolog o sv. Ludmile a církevní praxe dosvědčená od 12. století. U většiny rukopisů jde tedy snad o písařskou chybu. Na sobotu připadá 16. září snad o písařskou chybu. Zavraždění sv. Ludmily bylo 16. září 920. Pekař však připouští i datum 16. září 921, které uvádí breviář abatyše Kunhuty z počátku 14. století. Věk Ludmilin 61 let udává shodně s *připiskem* rukopisu *K* též Proložní legenda o sv. Ludmile a legenda *Fuit*. Narodila se tedy asi roku 859 nebo 860. Datum smrti sv. Ludmily je jedno z mála poměrně bezpečných dat v našich dějinách a podle něho se odhadují i jiná data o prvních křesťanských Přemyslovcích. Narození sv. Václava da-

tuje Pekař naposledy (Svatý Václav, Svatováclavský sborník I, str. 24) do roku 907 nebo 908, Chaloupecký (Prameny, str. 63) do roku 904.

Kapitola pátá.

Křesťanská zbožnost mladého Václava je vylíčena celkem podle legendy *Crescente fide*, shodujíc se na několika místech s její českou recensí, která byla zde, jak se zdá, z Kristiána interpolována. Další vyprávění o rozbroji a krveprolití mezi křesťanskou stranou Václavovou a matčinou stranou pohanskou je dílem Kristiánovým, který se však vzdává obšírnějšího výkladu o událostech tak neblahých. Vypuzení kněží Drahomíry se ovšem připomíná stručně už v První slovenské legendě o sv. Václavu, kde se však přičítá promluvám Václava okolí. Zejména pak další vyprávění o translaci přenesení těla sv. Ludmily z Tetína do Prahy začínající se slovem *Recordatus* 5,81 — 5,127 a pokračující u Kristiána pohřbem světiče nečte se v žádném jiném Kristiánově prameni. Zachovalo se samostatně v četných breviářích. Je to ovšem zcela nepochoybné fragment Kristiánovy legendy.

5,86/ *in prefatum castellum Tetin* ... 5,100 *Paulus presbiter, ... cuius et superius mencionem fecimus* Proložně vysázená slova, která ukazují na předcházející Kristiánův text, jsou v nejstarším zachovaném textu *Recordatus FP* vyškrábána, ale jsou čitelná.

5,122/ *Reperitum est autem corpus ... Ludmille XIII. kalendas novembriis, hora XII., feria III.* Sv. Ludmila byla tedy vyzdvížena na Tetíně ve středu 19. října a přenesena do Prahy 21. října. Tato data se vztahují na rok 925. V dobách nám známých se slavila translace sv. Ludmily 10. listopadu, což se snad vysvětlí jako datum druhého definitivního pohřbu, o němž Kristián dále vypráví.

5,155/ *vestimentorum ... pulchritudo integritasque talis splendet, ac si eodem texta forent die Bretholz* a po něm *Kalandra* shledávali v této větě důkaz, že Kristián čerpal z Kosmy. Kosmas totiž vypravuje v knize III, kap. 11, o zázraku, který se prý stal roku 1100, když pražský biskup Herman pochyboval o svatosti Ludmilině,

a aby rozhodl při, kterou měl v té věci s abatyší kláštera svatojurského, vhodil kus látky ze závoje kněžny Ludmily do kotle plného žhavého uhlí. Oheň však látce neuškodil, a když byla vyňata, jevila se tak celá a pevná, jako by byla téhož dne utkána: sic visus est integer et firmus (sc. pannus, kus látky), ac si eodem die forent textus. Pekař (WLL 364 n.) vyvrátil tvrzení *Bretholzovo*, že se shodná fráze nehodí do textu Kristiána, ale vyslovil dohad, že jde o běžný obrat, který se mohl vyskytnout v obou textech samostatně. Potvrdil jsem (NV 1949, 231) tento názor *Pekařovo* poukazem na spis Bedy Ctihodného (670—735) *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, který obsahuje (IV, c. 19) vyprávění o translaci světiče, královny Aedilithryd. Když bylo její tělo vyneseno na světlo denní, bylo shledáno tak neporušené, ac si eodem die fuisset defuncta (jako by téhož dne byla zemřela), a roucha, do nichž bylo její tělo zabaleno, byla tak neporušená a nová, jako by téhož dne (ipso die) byla ovinuta kolem jejích údů (integra apparuerunt et ita nova). Těž motiv se vyskytuje v *Životě sv. Cuthberta* (Bedova *Hist. eccl.* IV, c. 30), jehož šaty zůstaly v hrobě nejen neporušeny, ale objevily se ve své dřívější novosti a podivuhodné kráse. Kosmovo ac si eodem die forent textus je v dané souvislosti méně logické, neboť zázrak u něho spočíval v tom, že Ludmilina rouška neshořela, nikoli v tom, že se jevila jako nová. Novost je zázračným zjevem u roucha, které leželo po léta v zemi, jak tomu bylo u obou anglických světců i u sv. Ludmily. Jestliže tedy vůbec kdo koho opsal, opsal Kosmas Kristiána, a nikoli naopak.

5,169/ *pontificem ... consuluit nomine Tutonem* Tuto byl v Řezně biskupem v letech 893—930. — Jde o kostel sv. Jiří, jež začal stavět Václavův otec Vratislav, ale jehož vysvěcení se nedočkal (3,69).

5,184/ *coepiscopum cum aliquantulis clericorum choris* Tak čtou všechny rukopisy Kristiána. Zdá se nám však nepravděpodobné, že by zástupce biskupova doprovázelo do Prahy několik sborů kněží, a proto překládám „s několika přísluhujícími kněžími“ (cum *aliquantulis clericis chori*), ponechávaje v latinském textu zaručené čtení.

I v tomto pokračování výkladu o křesťanských ctнос-
tech dospívajícího knížete Václava je hlavním prame-
nem legenda Crescente fide. Ale tak jako do páté ka-
pitoly vložil Kristián některé motivy, které by se ho-
dily spíš pro dospělého panovníka, např. rozbroj
s matkou a její družinou a translaci sv. Ludmily, tak
zde najdeme mezi ohlasy legendy Crescente fide, líčící
jeho mládí, nejeden Kristiánův doplněk, který dokres-
luje jeho světeckou povahu a jeho vladařskou činnost.

6,49/ *At si quando illi ut principi ... contigisset* je takový rea-
listický dodatek, který vzbudil pozornost a odpor auto-
ra legendy 13. století Oriente iam sole I, jenž připojil
k Václavovu přípitku ke cti sv. Michaela na poslední
večeri mimo jiné tato slova: „Poněvadž tedy sluha
Kristův Václav, plný ducha božího, byl povahy mírné
a střídme, neměl ve zvyku vyprazdňovati číši nebo jiné
zváti k pitkám, jimž se sám vyhýbal. Jistě není pravda
to, co někteří jinak v této souvislosti o něm tvrdili k po-
hoření posluchačů (ad scandalum audiencium) a na
omluvu hříšníků omlouvajících své hříchy.“ Že autor
Oriente polemizuje s našim místem z Kristiána, je prav-
děpodobné.

6,62/ *cum sibi fidelissimo cliente* Narážka na Václavova druhá
Podivena, jemuž věnuje Kristián kapitolu 9.

6,87/ *bibliothecisque plurimis* Řecké slovo bibliotheca zna-
mená v starším středověku bibli nebo vůbec knihu.
V Crescente fide kap. 5 se čte na paralelním místě:
cum reliquis sanctorum et libris.

6,100/ *rara vis uxoris* Pekač čel s rukopisem *T uix* a přijal
překlad Strážův „kteří se nedávno oženili“. Ale ve
Svatováclavském sborníku I, str. 47, pozn. 46, schvalu-
je konjekturnu *rara avis*, kterou navrhl Bohumil Ryba
v článku „Panické manželství Václava Svateho“, Ča-
sopis Maticе moravské 1931, 469 n. Později dospěl sa-
mostatně k téměř řešení Paul Devos. Rara avis je
úslóví pocházející z Persia a Iuvenala, Kristián však
z klasiků jinak nic necituje. Proto jsme dali s K. Dosko-
čilem (Manželství sv. knížete Václava, ČČH 1941,
str. 201 n.) přednost rukopisnému čtení *vis* ve významu
virtus, ctnost. O manželství, k němuž byl kníže Václav
přinucen, a o jeho synu Zbraslavovi se děje zmínka jen

v slovanském překladu Gumpolda, v tzv. Druhé slo-
vanské legendě o sv. Václavu. Srov. *Vašicovu* poznámku
ve sborníku Na úsvitu křesťanství, str. 279.

6,106/ *flagris verberabat ingentibus* Ve sborníku Na úsvitu
křesťanství jsem chápal výraz *flagrum* ve smyslu přene-
seném a přeložil jsem toto místo „bičoval je důtkami
těžkých vytek“. V Crescente fide, odkud je tento obrat
převzat, čteme v bavorské i české recenzi formulaci
ještě bezohlednější: *statim illos mense pronos alligans, di-
stricte flagris verberabat multis*. Podle toho dával Václav
sezvané nestřídme hosty připoutat tváří ke stolu *mense
pronos* a bičovat. V české recenzi Dražického rukopisu
G 5 (*Chaloupceky*, Prameny 498) se však čte: *illos sine
causa ad mensam pronos alligans, districte plagis verberabat
multis*. Upravovatel tohoto textu Crescente vztahoval
své *sine causa ad mensam pronos* na lidi „bez příčiny se
oddávající hodování“. Také Kristián zmírnil výraz své
předlohy, ale *flagrum* třeba přece chápat asi jako sku-
tečné důtky, a nikoliv ve smyslu přeneseném. Proto
jsme překlad změnili.

6,118/ *ut predicavimus*, viz 5,170.

Kapitola sedmá.

Hlavní kapitole václavské části své legendy věnoval
autor velkou péči i po stránce stylistické, podáváje nad-
nesenou mluvou biblickou obraz křesťanského mučed-
níka podle vzoru Kristova. Inspiraci mu bylo opět vy-
právění legendy Crescente fide a Gumpolda a snad
i První slovanské legendy o sv. Václavu, o níž zejména
Miloš Weingart (Svatováclavský sborník I, 863—1115)
dokazoval, že byla známa jak autoru Crescente fide,
tak Kristiánovi. Kdežto však Crescente fide věnuje
tragédii Václavově asi 20 řádek, zabývá se Kristián
posledními chvílemi Václavova života na 4 stranách,
rozšiřuje a zkrášluje své vyprávění prvky homiletickými
a retardačními. Také *Gumpold*, který se omylem do-
mníval, že se celá tato historie udála v Praze, udržuje
čtenáře nebo posluchače v napětí zejména líčením hos-
tiny v domě Boleslavově a Václavova přípitku, ale za-
vraždění sv. Václava si představoval na jeho *cestě
z ramí bohoslužby*. V *První staroslovanské legendě o sv. Václa-*

vu přijede Václav se svou družinou do hradu Boleslava na svátek Kosmy a Damiána a druhý den cestou na jitrní je přepaden Boleslavem a v bráně chrámové ubít jeho lidmi, jejichž jména autor uvádí *Tuža, Třva, Česta a Hněsa*. Tělo Václavovo pohřbí pak kněží *Krastěj* a *Pavel* spolu s matkou Václavovou *Drahomírou*, která je v První slovenské legendě líčena sympaticky a sama uprchně do Charvat (severovýchodních Čech), aby unikla smrti.

7,1/ *temporibus Henrici, regis Saxonum* *Žd. Fiala* (O Kristiánových znalostech historie 10. století, ČsČH 1973, 389 n.; nebo: Přemyslovské Čechy, 2. vyd., str. 107 n.) absolutně vylučuje titul Jindřicha I. (Ptáčníka) „král Sasů“ z reality 10. století, protože prý titul „král“ byl vyhrazen výhradně tehdejšímu společnému králi německých kmenů. Ve skutečnosti se užívalo ještě 10. století panovnických titulů velmi nepravdělně (srov. W. Kienast, *Der Herzogstitel in Frankreich und Deutschland*. München — Wien 1968, s. 437 sg.).

U samotného Kristiána se nazývají česká knížata *princeps* nebo *dux*. Ale moravský vládce Rostislav je jmenován (1,51) *princeps, qui partibus in illis tunc dominabatur et imperabat universe terre seu magnificus imperator*. O Svatoplukovi se u Kristiána praví (1,67) *qui erat nepos principis vel regis religiosi*. Bořivoj navštíví (2,23) *ducem suum vel regem Zwentibulc*, který se dále znovu označuje (2,73) jako *rex*. — Že si Jindřich podle Kristiána sám vstavil korunu na hlavu neodporuje, myslím, historické skutečnosti, že se odmítl dát korunovat (srov. Widukind, *Rerum gestarum Saxoniarum lib. I*, 16). Ostatně Gumpold, z něhož Kristián jinak čerpal, tvrdí v kap. 4, omylem, že byl Václav zvolen českým knížetem „pod zářivou mocí nejjasnějšího krále Oty“ (sub regis serenissimi Ottonis fulgentie potentia) a přece mu nikdo nevytýkal pro tento omyl falzátorské úmysly, právě tak jako se nikdo před *Fialou* nepozastavoval nad Kristiánovou zmínkou o současníku Václavově Jindřichu Ptáčníkovi (919—936) a jako se ovšem nikdo s *Fialou* nepodíval nad tím, „kolik nesmyslů se podařilo Kristiánovi do jeho krátkého výroku sméstnat“.

7,4/ *Boleslaus ... domum propriam seu curiam habens in urbe cognomine vocitata suo* Zdeněk Fiala věnoval výrazu

domus propria seu curia článku „Über den privaten Hof Boleslavs I. in Stará Boleslav in der Christian-Legende“ *Mediaevalia Bohemica* 70—3, 1971, str. 3—25. Pokládá za vyloučeno, aby zmínka o vlastním domě nebo dvorci Boleslavově na jeho hradě pocházela z 10. století. Ve vlastním domě v Praze bydleli teprve poslední Přemyslovci a jejich nástupci v době, kdy podle *Fialy* žil Kristián. Fiala však nemůže zamřít, že Gumpold mluví na paralelním místě o vlastním domě Boleslavově, *propria domus*, ovšem patrně podle své představy o současně Itálii. Je nasnadě vysvětlení, že Kristián převzal z Gumpolda tento termín (to přiznává i *Fiala*), ale přidal vysvětlení *seu curia*, také vzhledem k tomu, že se v tomto domě nebo dvorci měla konat hostina s množstvím účastníků a že tam měl být ubytován kníže Václav se svou družinou. Ostatně *Karel Gúth* se zmiňuje ve svém článku „Praha, Budeč a Boleslav“ *Svatováclavský sborník I*, str. 800 o obytných budovách na Boleslavi, kde podle Staroslovanské legendy byl i dvorec Hněvsův, dům Drahomířin a přibýtek kněze *Krastěje*.

7,49/ *Advenit et tempus celebrandarum vigiliarum ... deesse sufferebat* Autor legendy vkládá, ne příliš organicky, do doby spánku sv. Václava chválu jeho zbožnosti, která se projevovala v tom, že se horlivě zúčastňoval vigilií a dával si o nich předčítat celý Starý zákon (ovšem jen náznakově) a že kupoval pro obecný křesť, konaný o velikonoční a svatodušní sobotě, pro nedostatek jiných dětí, děti otroků, aby je dal po vyučení ve věře a po přezkoumání jejich pravověrnosti (*scrutinia*) pokřtít. — Pekař soudil, že nám tento odstavec zachoval jedinečnou zprávu o prastarých formách církevně náboženského života, o nichž žádný náš pozdější pramen nic neví (pozn. k překladu *Sřížžovu* 3 v., str. 89; *WLL* 163 n., 240). *Žd. Fiala* v článku „O církevně chronologické terminologii v legendě Kristiánově“ (sborník Z pomocných věd historických, AUC, *Philosophica et historica* 3—4, 1971, 1972, str. 15—37), spatřuje právě v jedinečnosti těchto zpráv důkaz Kristiánova falzatorství. — Že slovo *sabbatum* znamená ve středověké latině i týden, jsme už připomněli (4,48). V našem případě (7,55) *sacrosanctis diebus*, pasche dico et penthecos-

tes *sabbatis* znamená soboty ovšem soboty velikonoční a svatodušní. Z. Fiala poznamenává (citov. čl. str. 36, Exkurs II): „Je třeba zdůraznit, že tam, kde je termín sabbatum uveden s genitivem názvu velikonoce (paschae, pasce apod.) tj., ve významu Bílé soboty, má *vždy* při sobě označení (magnum, sacrum atd.) na rozdíl od Kristiána, kde právě toto určující označení není“. Soudím, že lze právě Kristiánovo „*sacrosanctus*“ pokládat za takové určující označení. — Brněnský liturgik P. F. Pokorný se zabýval podrobně termíny *sabbatum*, *vigiliae*, *matutinarum laudes* ve své kritice Fialova článku, která dosud nevyšla tiskem a ve které dospěl, podle mého názoru správně, k názoru, že se Fiala zde věnoval tématu, do něhož nevnesla dosud ani liturgická věda dosti světla.

7,64/ *Legis hec, pontifex alme* Druhý prolog se liší od prvního tím, že Kristián biskupovi tyká, kdežto v prvnímu prologu mu vykál. Ale právě tato změna se zdá být ve shodě s jejich jednak církevním, jednak příbuzenským vztahem.

7,113/ *Surgit ... beatus Wenceslaus* Autor legendy zdržuje úmyslně vyprávění. Předtím (7,77) *Beatus martyr ... ecclesiam matrem petit* znamená asi *chystá se odebrat*. Opakuje se pak dvakrát zmínka o světcově úmyslu přijít do chrámu dříve, než se tam shromáždí lid: 7,104 ante popularem strepitum, 7,116 priusquam popularis adventasset conventus.

7,119/ *presbiter illius ecclesie ... ianuam clausit* Zpráva, že kněz zavřel podle rozkazu Boleslava a jeho družiny dveře kostelní, se čte jen u Kristiána. Scéna vraždy sv. Václava před dveřmi kostelními, které zavírá kněz, je zobrazena ve wolfenbüttelském rukopisu Gumpoldovy legendy z konce 10. století. Viz Antonín Friedl, Illuminace G. legendy o sv. Václavu ve Wolfenbüttelu, Praha 1926; Josef Pekař, Svatováclavský sborník I, 94, pozn. 168.

7,120 *unus ex his, a quibus egressa est iniquitas a Babilone* Narážka na vyprávění proroka Daniela 13,5 o dvou starcích (kněžích), kteří křivě obvinili krásnou Zuzanu a byli za to popraveni.

7,154 *sancta anima ... migravit victrix ad Dominum III° kalendarum octobrium ... anno dominice incarnationis*

DCCCXXVIII. Zavraždění sv. Václava klade na rok 929 podle Kristiána Kosmas I, cap. 17. První staroslovanská legenda neuvádí sice rok Václavovy smrti, ale z jejího výkladu vyplývá, že byl Václav zavražděn v pondělí po neděli, na kterou připadl svátek sv. Kosmy a Damiána. To bylo roku 929 nebo 935, kdy se tato situace opakovala. Pro rok 935 mluví saský kronikář Widukind, jenž se zmiňuje o zabíjení Václavově v souvislosti s počátky vlády Oty I. (936—973): Interea barbari ad novas res molientes desaeviunt, percussitque Bolizlaf fratrem suum. Boleslav byl s Otou ve stavu válečném po čtrnáct let, do roku 950. I to by tedy svědčilo pro datum jeho nastoupení na trůn (a vraždy Václavovy) 935. Pod vlivem Widukindovým se přidrželi roku 935 četní starší historikové, mezi nimi i *Palacký*. Rehabilitaci Kristiána se uplatnil rok 1929 jako rok václavského milénia. Podle Kosmy I, 19 bylo tělo sv. Václava přeneseno z Boleslavě do Prahy 4. března 932, což se shoduje s Kristiánovým údajem, že odpočívalo v Boleslavi tři roky. — K Palackého datování se znovu vrátil *Žd. Fiala* v práci Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým, Sborník historický 9, Praha 1962, a s ním projevil v této věci souhlas *Oldřich Králík* v knize Labyrint dávných dějin českých, Praha 1970, 81—116. Stanovisko Pekařovo, opírající se o dva významné domácí české prameny, potvrdil nověji paleografickým rozbohem hlaholských dat „První církevněslovanské (staroslovanské) legendy“ slavista vídeňské univerzity *Frančišek Václav Mareš* v článku „Das Todesjahr des hl. Wenzels in der I. kirchenslavischen Wenzelslegende“ (Wiener Slavistisches Jahrbuch, 1972, 192—208). (Srov. též Rogov, Bláhová, Konzal, Staroslovanské legendy českého původu, Praha 1976, s. 100—104.)

7,160/ *mater, quam nuper peccatis ipsius exigentibus popularat* Srov. 5,68 n.

Na počátku se vypravuje o zázraku s krví Václavovou, o povraždění přátel a kleriků Václavových a o potrestání vrahů. Velká většina kapitoly je však věnována historii o přenesení svatého Václava a zázrakům, které translaci provázely. Hlavním pramenem je opět Crescente fide. Na rozdíl od Crescente se však vypráví v Kristiánovi o třech nových zázracích. Vedle rozvodněného potoka Rokynice překročí nosiči těla sv. Václava zázračně i řeku Vltavu. Druhý zázrak se týká přítele Václavova, který shledal, že jeden z nechtů světcových je uvolněn, a třetí sestry Václavovy Přibyslavy, která nalezla podle pokynu bratřova jeho utaté ucho a přiložila je k jeho tělu, k němuž dokonale přirostlo.

8,37/ *Si qui vero supersunt, stipendiorum sibi victum manibus queritanti propriis Ždeněk Fiala* (Přemyslovské Čechy, 2. v., str. 107; Hlavní pramen legendy Kristiánovy, str. 71) se dovolaává autobiografického výroku italského člena družiny Karla IV. N. Beccarino Stipendiarius sum... a soudí, že Kristiánův výraz *stipendium* znamená nepochybně *žold* a že historikové se již nemusí na tomto základě znepokojovali problémem námezdni práce v Čechách 10. století. Ve skutečnosti *stipendium* neznamena *žold*, nýbrž podle Du Cange *prostředky k žiobytí*, nebo prostě *obživu*, kterou si prý musili potomci vrahů sv. Václava vydělávat tvrdou prací svých rukou, zatímco mohli podle svého původu žít svobodně jako členové knížecí družiny.

8,52/ *genti Bohemorum, iam dudum ad se converse* Na úsvitu křesťanství, str. 125, jsem přeložil *iam dudum* již *dávno*. Translační verze Corpus sacratissimi martiris, kterou obsahuje legenda Ut annuncietur (p. 49 *Podlaha*), v obou recencích, a kterou převzala i delší recense Oriente iam sole, fo 61r, má však v obdobné poznámce čtení *genti Bohemorum ad fidem noviter converse*. Mezi oběma texty se zdá být pozoruhodný rozpor. Zatímco se v translaci Corpus nazývá český národ v době knížete Václava národem nově na víru obráceným, Kristián jej naopak nazývá podle běžného pojetí tohoto místa, kterého jsem se původně i já přidržel, národem již dávno pokřtěným. Tyž rozpor by pak byl i v Kristiánovi samém, neboť v „druhém prologu“ (7,67) se mluví

o současných Čechích jako o národě, jenž je pokládán podle své přirozené povahy za národ zvlášť divoký. Všiml si toho již V. Chaloupecký (Prameny str. 359) a vyslovil proto dohad, že citovaná pasáž Kristiánovy legendy, v níž se Václav nazývá ochráncem (patronem) českého národa, je interpolace z doby pozdější, asi z 12. století. R. Urbánek shledává (Legenda tzv. Kristiána, str. 251 a pozn. III 132) ve shodě s Fr. Vackem v citované větě Kristiánově důkaz, že je Kristiánova translační verze *Requirit corpus* mladší než translační verze *Corpus sacratissimi martiris*. Pozměniv myšlenku, kterou četl v Corpus, dal prý Kristián této myšlence ráz mesianistický, nehodící se do 10. století. A tak se prý výmluvně poděklal a prozradil jako falzátor. *Iam dudum* se ovšem překládá zpravidla „již dávno“, ale není to jediný možný překlad a dokonce ne pro naše místo nejvhodnější. *Novotného-Pražákův* slovník zaznamenává u *dudum* protikladné významy: *dávno, dříve, prve, před chvilí, nedávno*. Význam „před chvílí“, „právě“ čteme i ve Vulgátě, Genesis 27,33. Podobně *Forcellini* — *De Vit* (Lexicon totius Latinitatis) poznamenává, že se *iam dudum* klade vždy o *nedlouhých dobách*. Skutečně souvislost Kristiánova místa ukazuje, že je tu třeba překládat národu „*teprve nedávno obrácenému*“. Výroky, které Kristián dále cituje ze Skutků apoštolských 10,35, že „v každém národě, kdož se Boha bojí a činí spravedlnost, příjemný jest jemu“, a z epístoly sv. Pavla k Římanům 5,20, že „když se rozhojnil hřích, ještě více se rozhojnila milost“, mají zde smysl jen tehdy, jestliže se vztahují na světee, jenž byl dán milostí boží národu hříšnému, napole ještě pohanskému. Autor translace Corpus rozuměl Kristiánovi lépe, než jsme mu dosud rozuměli. Proto překládáme národu, „který se *teprve nedávno* k němu (k Bohu) obrátil“, a nesouhlasíme ovšem se Žd. Fialou, který tvrdil (Přemyslovské Čechy 2. vyd., 110), že „se tu Kristián hodně poděklal“.

8,60/ *quamvis sero, cepit mirari* Mirari znamená *divati se do zrcadla* (franc. se mirer), strov. „zповědění zrcadlo“, rozpominá se na svůj hřích, káti se. V První staroslověnské legendě o sv. Václavu se ku konci Boleslav *keje* a dá přenést tělo bratřova do Prahy.

8,72/ *ut qui idem martyr transferretur* Je možné, že jde

o kristiánovské hyperbaton, ovšem nezvyklé a méně srozumitelné. *Pekař* se proto přidržuje korektury Act Sanctorum, *qui, ut idem etc.* Srozumitelněji píše *Oriente iam sole I, 419, 12 n.* Pekař: Et tandem preces effundunt ad eum, cuius corpus baiolabant, ut qui per multas revelaciones corpus suum transferri mandavit, solacium eis ferre non differret. (Konečně počnou modlitby vysílati k tomu, jehož tělo nesli, aby on, jenž v mnoha zjeveních kázal, aby bylo jeho tělo přeneseno, neváhal jim poskytnouti pomoci.)

8,131/ *Přibyslava* Podle První církevněslovanské legendy o sv. Václavu měl Václav čtyři sestry, které byly provdány za vládců různých knížectví. Jejich jména tato legenda neuvádí. Jen Kristián vypravuje zde a 10,129 n. o Přibyslavě.

Kapitola devátá.

Už v legendě *Crescente fide* (cap. 2) je řeč o tom, že se sv. Václav vydával v noci na pole a na vlnici doprovázen oddaným sluhou (cum uno cliente, cum ministro fidelii). V Gumpoldově legendě se vypráví (cap. 8 a cap. 26) o mladém, věrném služebníkovi, který tak naříkal nad smrtí svého pána, že ho Boleslav kázal oběsit. Ale oběšenci prý dále rostly a šedivěly vlasy, jako by byl živ. Také Kristián se zmiňuje (6,62) o nejnějším druhu Václavově, který ho doprovázel na nočních cestách a o němž slibuje vypravovat později zvláštní zázrak. To činí nyní v této kapitole, kde nazývá člena Václavovy družiny Podivenem a na rozdíl od Gumpolda ho představuje jako dospělého muže a dokonce správce knížecího dvora. Kristiánova zpráva o Podivenově pohřbu má pozoruhodné potvrzení u Kosmy III, 55. Podle Kosmy biskup Šebit, chtěje rozšířit kapli sv. Václava, musil vykopat kosti Podivenovy, protože nebylo jinak možno vésti zeď, a umístil je v komoře, kde se chovaly kostelní poklady. To se stalo kolem roku 1060. Roku 1124 našel prý podle téhož místa Kosmova kosti Podivenovy v sakristii biskup Menhart a pohřbil je pod věží kostela sv. Víta, mezi oltářem sv. Mikuláše a hrobem biskupa Gebharda. 9,26/ *in asso balneo, quod populari lingua stuba vocatur*

Žd. *Fiala*, (Hlavní pramen str. 32 n.) dokazuje, že je teprve po polovině 13. století doložen u nás pro vytápění koupelnu termín *stuba balnearis*, nikoli jen *stuba*, jak zde praví Kristián. Zde stačí citovat *Du Cange*, která překládá slovo *stuba* (*stupa*, *stuppa*) jako *balneum*. Např. mnich Bernard píše v *Consuetudines Cluniacenses*, cap. 25: *Quando aliquis corum vult in balneum vel in stuppam intrare (Když někdo z nich chce vstoupit do lázně neboli do stuby). Pro assum balneum se čte doklad u Celsa 3,27,3 assae sudationes (suché pocení) a v starém Glossáři III 353,79 (assa cella) suchá lázeň. Dokladů by bylo možno uvést víc.*

9,64/ *dispensator* znamená podle *Du Cange* už v starším středověku *oconomus*, *major-domus*, *dispositor regiae domus* (správce knížecího domu). Ž. *Fiala* (Hlavní pramen, str. 38 n.) vykládá *dispensator* „hofmistr královského dvora vrcholného středověku“ a vidí v něm ovšem u Kristiána anachronismus.

9,65/ *extremos usque ad cocos* je příslovečný obrát, kterým nemá být řečeno nic jiného, než že Podiven hleděl na knížecím dvoře vzdělávat kdekoho. *Coquus* (kuchař) a *culina* (kuchyně) mají už ve starověku přízvuk pejorativní. Paradoxní zmínka o kuchařích v souvislosti s vyšším vzděláním je Kristiánovi jen stylistickým prostředkem a nemá co dělat se skutečnými kuchaři na dvoře Václavově. Výraz, kterého dále Kristián užil, *curtenses*, označuje docela jasně „*dvořany*“. Kristián nemluví na našem místě o vzdělání dvorského služebnictva v obecném slova smyslu, ale jen o vzdělání *Václavovy družiny*. Že členy této družiny učil Podiven nejen zpívat žalmy, ale i psát (*stilo exarare*), je ovšem stěží myslitelná hyperbola, ale byla by to hyperbola i ve 14. století, do kterého ho odpůrci pravosti legendu Kristiánovu kladou. Mutatis mutandis to platí i o udělování peněžité almužny, při které Podiven násobil štedrost svého pána. Třeba tu připomenout, že Kristián žil patrně v Břevnovském klášteře mezi mnichy přivedenými z Itálie a že sám byl ječnou, ale spíš dvakrát, v této zemi staré a pokročilé kultury, odkud si mohl přinést motivy svých anachronismů.

Jako téměř každá legenda, tak i legenda Kristiánova se končí záznaky. Sedm z nich převzal Kristián z legendy Crescente fide ve stejném pořadí. Většinou je však přestylizoval a rozšířil. Jde zpravidla o vězně, kteří byli na přímluvu sv. Václava vysobozeni ze žaláře. Slepe a chromé Pražance a chromému Frankovi bylo po modlitbě u hrobu Václava vráceno zdraví. Také Gumpold převzal a přestylizoval záznaky z Crescente fide, nahradiv jen jeden ze záznaků o osvobození vězni na třetím místě stručným vyprávěním o Poldivenovi, jehož jméno však neuvádí. Kristián přidal k původním záznakům z Crescente, převzatým už Gumpoldem, tři nové záznaky, o krádeži ostatků Václavových za účasti jeho sestry Přibyslavy, o božím soudě nad správcem žaláře, který byl nespravedlivě obviněn z úplatkářství, a závěrem vyprávění o souboji sv. Václava s vévodou kouřimským. Před tímto vyprávěním předchází parafráze modlitby, kterou se končí bavorská recenze Crescente fide a která má slovní ohlas i v krátkém závěru recenze české. V rukopisech Gumpolda se modlitba nečte ani tu není její parafráze.

10,62/ peregrino precio accepto Tento výraz pokládá Ždeněk Fiala (Hlavní pramen, 54 n.) v 10. století za nesmyslný. Přijal by konjekturu P. Athanasia *argenti precio*, ale zde nejde patrně o konjekturu, neboť v legendě Ut annuncietur I (rukopis Augustiniánského kláštera na Starém Brně, nyní UK Brno, sign. A 44, LF 1955, str. 199) se čte právě *precio argenti accepto*. Ponecháváme však čtení rukopisů Kristiánových, které převzala také Oriente I. Podobně odsuzuje Fiala v též zázrazku výraz *longinquis nationibus*, který prý opsal Kristián z Oriente iam sole I, kdežto v bavorské legendě Crescente stojí *longinquis paganis*. Nevěděl, že v české verzi Crescente, LF 1958, str. 62, stojí *longinquis gentibus*.

10,87/ In civitate Pragensi erat quedam mulier Ž. Fiala napsal před časem článek „O pražském názvosloví v legendě Kristiánové“ (ČsČH 1970, 265—282), v němž tvrdí, že název *civitas Pragensis* nemůže být starší než ze svého mého sklonku 12. století, protože se dříve v domácích pramenech nevyskytuje a vyskytovat nemůže. Ukázal jsem v článku „Civitas Pragensis a metropolis Pragen-

sis v Kristiánově legendě“ 1972, že adjektivní tvar jmen hradů a měst se vyskytuje ve všech dobách, i u evropských současných Kristiánových v 10. stol., a že střídání jmenného a adjektivního označení (Praga, civitas Pragensis) je u Kristiána docela zákonité.

10,93/ feneratoribus, quid redderet, non habebat Ž. Fiala se domnívá, že faenerator je termín jednoznačný, že znamená „lichvát“, jehož existence byla v Čechách 10. až 11. století absolutně vyloučena“ (Hlavní pramen, str. 59; srov. Přemyslovské Čechy 2. v., str. 108). Faenerator však znamená i věřitele a je pravděpodobně, že se Kristián přidržel slov Kristových u Lukáše 7,41 o dvou dlužnících, kterým jejich věřitel (faenerator) odpustil: non habentibus illis, unde redderet. V české Crescente fide LF 1958, str. 63, s níž se Fiala neseznámil, se mluví o mužích, kterého věřitelé spoutali, *illi, quibus aliquid debet et non habuit, unde redderet*. V bavorské legendě Crescente se čte ovšem jen *illi, quibus aliquid debebat*. **10,133/ inclusus** Tak se nazýval poustevník, který se dal zazdít do cely, nejčastěji v sousedství kostela.

10,136/ illum se vztahuje na poustevníka, který radil ostatním k této svaté krádeži a pak se jí musil s nimi zúčastnit. Ve sborníku Na úsvitu křesťanství, 132 jsem změnil *illum* na *illam* a vztahoval nesprávně na Přibyslavu. Ze stejné chyby vycházím i v článku „Přibyslava v Kristiánově legendě“, Řád VIII, str. 240 až 243. **10,172/ Igitur si ... stilo comprehendere coner, lux michi ante, quam pagana deficiat** Tato pasáž má přímou paralelu v charakteristice sv. Ludmily (3,56) a její gramatická formulace doložená i v Böödeckém rukopise (*Chalovečský*, Prameny, 529), spojení konjunktivní věty s indikativní budoucí větou, se zdá potvrzovat názor, že obě věty napsal týž autor, Kristián. Kristiánovo autorství této pasáže a ovšem i kouřimské epizody potvrzují i slovní shody mezi touto pasáží a mezi modlitbou, kterou se končí bavorská Crescente fide, zejména slova o viditelných i neviditelných nepřátelích, která se čtou v bavorské Crescente i v Kristiánovi. Kristián přidává do svého textu zmínku o boží pomoci ve válce na přímluvu sv. Václava, patrně jako přechod k vyprávění o souboji mezi sv. Václavem a vévodou kouřimským, které se začíná odůvodňovacím *Nam urbs quedam*.

10,199/ *atque ipsam civitatemque sue dicioni pacifice firmat*

Kouřimský motiv přijaly do svého vyprávění všechny václavské legendy 13. a 14. století, Ut annuncietur, Oriente iam sole, Dalimil a Karel IV., přesunuly jej ovšem do Václavova životopisu. Slovní shody mezi Kristiánem a dvěma legendami 13. století, Ut annuncietur a Oriente iam sole, nelze vysvětlit jinak, než že oba autoři měli před sebou Kristiánovu legendu, které užil každý svým způsobem. V legendě Ut annuncietur I má kouřimská epizoda 210 slov, v Oriente I jen 107. Závěr souboje, podle něhož upevnil sv. Václav svou moc nad povstaleckým Kouřimskem, světiv doživotní vládu nad tímto krajem pokořenému vévodovi, se v legendách 13. století výslovně nepřipomíná, třeba se ovšem rozumí sám sebou. Dalimil (vydal *Havránek - Daňhelka - Kristen* 1957, str. 56—57) se značně rozchází s latinskými legendami. Uvádí jméno kouřimského, podle staršího názvu prý zlického, knížete Radislava, a i jinak rozmnožil kouřimskou epizodu o nové motivy. Co je však ještě zajímavější, že se o jeho legendu opírá ve vyličení souboje sv. Václava s vévodou kouřimským ve své legendě o sv. Václavu (cap. 3—4) Karel IV. Jeho závislost na Dalimilovi je očividná jak na začátku, kde se mluví o příčině konfliktu mezi oběma knížaty, tak i v závěru, kde Karel IV. tak jako Dalimil zcela zapomínají na politický smysl souboje a dávají hovořit sv. Václavu k pokořenému knížeti kouřimskému tímž jazykem: *Báto, nechaj mého. Měj v svém dosti. Contentus esto tuis. Tua autem non desidero. Vade in pace.* Pojetí kouřimské epizody u Dalimila a Karla IV. se odchyľuje od pojetí Kristiánova ještě víc než ve václavských legendách Ut annuncietur I a Oriente iam sole I. Ze všech těchto pramenů jediný Kristián uzavírá kouřimskou epizodu logicky, ve shodě se smlouvou uzavřenou před soubojem.

Kristiánova legenda nemohla být napsána v krátkém období mezi Dalimilovou Kronikou (1314) a kodexem Jana z Dražic, v němž byl někdy v letech 1320—1342 zapsán její úplný text. Nemůže být naopak sporu o tom, že je starší než naše václavské legendy 13. století a všechny úvahy o pozdějším původu nebo interpolování kouřimské epizody se nám ukázaly zbytečné.

1. Na úsvitu křesťanství. Z naší literární tvorby doby románské v stol. IX.—XIII. Uspořádal V. Chaloupecký. Praha 1942. (Preklad Crescente fide, Diffundente sole, Kristián, Tempore Michaelis imperatoris, Factum est, Oriente iam sole.)
2. Několik poznámek k výkladu legendy Kristiánovy. Naše věda 1943, str. 17—24.
3. O Kristiána I (Záviš Kalandra, České pohanství, Praha Praha 1946). NV 1949, str. 209—239.
4. O Kristiána II (Rudolf Urbánek, Legenda tzv. Kristiána 1947—1948). NV 1950, 158—173, 197—216.
5. K václavské legendě Laurentia z Montecassina. Slovesná věda, 1950, str. 174—176.
6. La légende du prince-laboureur Přemysl et sa version primitive chez le moine Christian. Charisteria Thaddaeo Sinko. Varsaviae — Wratislaviae 1951, str. 151—168.
7. Rytmičké klausule Kristiánovy legendy a otázka jejího datování. Listy filologické 1951, str. 169—190.
8. Crescente fide, Gumpold a Kristián. Příspěvek k datování legendy Kristiánovy s dodatkem o dnešním stavu této otázky. Sborník prací filos. fakulty brněnské university, D 1, 1955, str. 48—66.
9. Václavská legenda XIII. století „Ut annuncietur“, její poměr k legendě „Oriente“ a otázka autorství. LF 1955, str. 196—209.
10. Václavská legenda XIII. století Ut annuncietur (Doplněk). LF 1957, str. 149—150.
11. Nově zjištěný rukopis legendy Crescente fide a jeho význam pro datování Kristiána. LF 1958, str. 56—68.
12. Život svatých Ctcha a Strachoty v staročeském Pasionále. Sborník Rodné zemi, Brno 1958, str. 360—365.
13. Legenda Beatus Cyrillus. SPFFBU, C 8, 1961, str. 94—104.
14. Kristián či tzv. Kristián. SPFFBU, E 9, 1964, str. 139—147.
15. Great Moravia Tradition in the 10th Century Bohemia and Legenda Christiani. Magna Moravia, Brno 1965, str. 522—566.

16. Christianus monachus Kap. I.—III. Magnae Moraviae fontes historici II, 1967, str. 186—199.
17. Kristián či Radim (Oldřich Králík, Šest legend hledá autora. Týž Slavníkovské interludium). Česká literatura 1967, str. 518—520.
18. Tunna und Gommon — Wikinger aus der Fürstengefolgschaft? Folia diplomatica I, UJEP 1971, str. 171—188.
19. Karel IV., císař římský a král český. Legenda o svatém Václavu (Překlad a doslov). Lyra Pragensis 1971, stran 28.
20. Civitas Pragensis a metropolis Pragensis v Kristiánově legendě. SPFFBU, F 16, 1972, 7—16.
21. Souboj sv. Václava s vévodou kouřimským v podání václavských legend. Studie o rukopisech XII, 1973 (1975), 89—100.
22. Latinské legendy českého středověku. SPFFBU, E 18—19, (1973—1974), str. 267—308.
23. *Zléměť Fiala*, Hlavní pramen legendy Kristiánovy (Recenze). LF 1975, str. 164—172.
24. Kristiánova legenda.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA:

- 1/—2/ Sv. Cyril a Metoděj. Brzy po smrti Konstantina - Cyrila (869) byla namalována nad jeho hrobem v kostele sv. Klimenta v Římě freska zobrazující Konstantina-Cyrila před soudem Kristovým. Freska, na níž má Metoděj patrně funkci svědka, byla znovu objevena až v 19. století, ovšem ve stavu značně poškozeném. Uprostřed fresky je zobrazen Kristus, po jeho levici sv. Cyril, za ním arch. Gabriel a dále sv. Kliment. Po Kristově pravici je sv. Metoděj držící v ruce pohár, za ním arch. Michael a sv. Ondřej. Ani Cyril ani Metoděj nejsou ještě označeni svatozáří jako světci. (Vasil Pandurski — Svetlin Bosilkov, Kiril in Metodij v Rim, Sofia 1970.)
- 3/—4/ Ukázka šperků z Mikulčic (Josef Poullík) a z okolí Pražského hradu. Šperky nalezené na pohřebištích na jižní Moravě, ale i v Čechách (naposledy v Lumbeho zahradách u Pražského hradu) jsou svědecktívím kontinuity mezi kulturou Velké Moravy a kulturou přemyslovských Čech. (Obr. č. 3 otištěn z katalogu výstavy Velká Morava, ČSAV Praha 1964; obr. č. 4 z archivu Archeologického ústavu ČSAV v Praze.)
- 5/ Zálkadly rotundy na Levém Hradci byly objeveny r. 1939 pod dlažbou dnešního kostela. O stáří této rotundy se pochybovalo, ale dnes vítězí názor, že jde o první známý český kostel, Bořivojův, postavený pod vlivem moravských rotund. (Ivan Borkovský, Levý Hradec, nejstarší sídlo Přemyslovců, Praha 1965, str. 56 n.)
- 6/ Zbytky základů kostela Panny Marie na Pražském hradě. Kostel Panny Marie objevil v roce 1950 Ivan Borkovský v průjezdě dnes vedeném ze IV. nádvoří (Na baště) do nádvoří II. Zjistilo se, že jde vlastně o dva malé kostely, z nichž starší byl z neznámého důvodu zbořen a mladší na jeho místo vestavěn. V mladším kostele byl objeven dvojhrob muže a ženy. Borkovský soudí, že starší kostel byl postaven Bořivojem a mladší patrně Spytihněvem, jenž v něm byl se svou manželkou pocho-

ván. (Ivan Borkovský, Pražský hrad v době přemyslovských knížat, Praha 1969.)

7/ Hrobka knížete Vratislava (otce sv. Václava) v chrámu sv. Jiří na Pražském hradě. Byla zřízena nedlouho po smrti Karla IV. nad knížecími ostatky přenesenými r. 1379 z původního hrobu do olověné truhlice. Horní část náhrobku je ozdobena rodovými znaky a jinými dobovými obrazy. (Anežka Merhautová, Basilika sv. Jiří na Pražském hradě, Praha 1966.)

8/—9/ Zavraždění sv. Václava. Illuminace z rukopisu Gumpoldovy legendy v tzv. Wolfenbüttelském rukopise napsaném kolem r. 1000 pro manželku Boleslava II. Emmu. To je scéna, o níž nepíše Gumpold, ale jediná Kristián (v našem textu na str. 70n.) a je třeba ji hodnotit jako důkaz jeho pravosti a datování do konce 10. století. (O tom naposledy Antonín Friedl, Nové poznatky k dějinám českého malířství, Umění XXI, Praha 1973, 257 n.) 10/ Hrobka sv. Ludmily s ležící sochou svěřice v chrámu sv. Jiří na Pražském hradě. Náhrobek pochází asi z doby Václava IV. Socha svěřice se pokládá za práci z okruhu parléřovského. Mříž kolem náhrobku je z roku 1858. (Albert Kutal, České gotické sochařství 1350—1450, Praha 1962.)

11/ Přílba z chrámového pokladu svatovítského pokládaná za přílbu sv. Václava. Je datována badateli do 8. až 11. století. Na náosku byl později, ale snad ještě v době knížete Václava, upevněn obraz Ukřižovaného (dnes stejně jako přílba vůbec značně porušeny), s nímž snad souvisí vyprávění o kouřimském souboji. (Dagmar Hejdomá, Přílba zvaná „Svatováclavská“, Sborník Národního muzea v Praze, Řada A, Historie 1964, 1—94.)

12/ Svatováclavská kaple v chrámu sv. Víta. Byla ve stavbě dokončena před rokem 1367. Socha sv. Václava uprosil před protější zdi mezi dvěma malovanými anděly pochází od Petra Parléře nebo od jeho žáků. Náhrobek sv. Václava vpravo dole je větším dílem z doby nově. (Viktor Kotrba, Kaple svatováclavská v pražské katedrále, Umění 1960, 329—356. Albert Kutal, České gotické umění, Praha 1971, obr. č. 38.)

13/ Votivní obraz arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě (1364—1378) s podobami českých světců a patronů. Byla

pořizena patrně pro arcibiskupovu kapli v Roudnici kolem r. 1371. Horní pás zobrazuje klečícího Karla, za ním stojícího sv. Zikmunda, dále klečícího Václava IV. s jeho patronem sv. Václavem; na dolním páse jsou zobrazeni sv. Vojtěch, sv. Vít, klečící arcib. Očko, sv. Prokop a sv. Ludmila.

14/ Sv. Vojtěch zobrazený na mramorové studni u chrámu sv. Bartoloměje na Tíberském ostrově v Římě (San Bartolomeo al' Isola). Ota III. zasvětil tento kostel původně sv. Vojtěchu. Je sám zobrazen na jedné straně studně, na jejíž druhé straně je muž s biskupskými odznaky, v kterém lze sotva spatřovat někoho jiného než sv. Vojtěcha.

15/ První strana z rukopisu Rajhradského breviáře z polovice 12. století, nyní v Univerzitní knihovně v Brně (Vladislav Dokoupil, Soupis rukopisů knihovny Benediktinů v Rajhradě, 1966, sign. 387, fol. 100 r. V našem vydání str. 34, 4, 1—24).

16/ První strana Kristiánovy legendy z kapitulinho (Dražického) rukopisu G 5 z let 1329—1342, nyní depositum Archivu kanceláře presidenta republiky, fol. 24 b. V našem vydání str. 8, *Prot.* 1—52.

K VYOBRAZENÍ NA PŘEBALU

Sv. Václav z pleťencové iniciály D-ixit na textové straně Kodexu vyšehradského (kol. r. 1085, Praha, Univerzitní knihovna).

K VYOBRAZENÍ NA STRANĚ 3

Sv. Václav jako kníže. Je to zvětšenina iniciály I z rukopisu legendy Crescente fide, kterou autor zjistil (jako jedinou úplně zachovanou „českou“ recenzi) v tzv. Zwiefaltském pasionálu, floženém nyní ve Stuttgartské Zemské knihovně, sign. 56, (sv. II.), fol. 113 v—115 v. Rukopis pochází z poč. 12. stol. První strana legendy Crescente fide je otištěna i s touto iniciálou v příloze článku, cit. v seznamu autorových příspěvků křesťánovských pod č. 11.

OBSAH

Incipit vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius	8
Počíná se život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily	9
Textová kritika. Značky rukopisů	105
Obecný úvod k poznámkám	119
Poznámky	135
Autorovy příspěvky k problematice křesťánovské	161
Poznámky k vyobrazením	163

KRISTIÁNOVA LEGENDA

K vydání připravil, z latinského originálu přeložil a poznámkami opatřil Jaroslav Ludvíkovský. Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Zdeněk Stejskal.

Vydalo nakladatelství Vyšehrad

v r. 1978 jako svou 508. publikaci.

Vydání ve Vyšehradu první. Stran 165.

Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský.

Ze sazby písmem Baskerville vytiskl MÍR n. p., závod 1, Praha 1, Václavské nám. 15.

Náklad 10 000 výtisků. AA 8,24. VA 10,62.

Cena vázaného výtisku 21,— Kčs.

NAKLADATELSTVÍ VYSEHRAD
PRAHA 2, KARLOVO NÁMĚSTÍ 5

33—508—78 1331 402/856 Kčs 21,—